

V Ljubljani, v juniju 1918.

POPOTNIK

PEDAGOŠKI IN ZNANSTVEN LIST.

Letnik XXXIX.

Štev. 1.—3.

Urejuje M. J. Nerat v Mariboru.

V s e b i n a :

1. <i>F. Kranjc</i> : P. Natorpova socialna pedagogika	1
2. <i>Pavel Fleré</i> : Oblastvena ureditev socialnega skrbstva	13
3. <i>F. Kranjc</i> : O umetniški vzgoji	22
4. <i>Dr. Med. T. Altschul</i> : Učiteljstvo kot sodelavniki pri mladinski in narodni dobrotvornosti	30
5. <i>Fran 'Erjavec</i> : Upravna organizacija angleškega ljudskega šolstva	37
6. <i>Ivan Kljemenčič</i> : Zaostali učenci ljudske šole	43
7. <i>Marija Kmetova</i> : Naše rožice	49
8. <i>Dr. Ivan Lah</i> : Pater Hipolit in njegov „Orbis Pictus“. (Dalje.)	50
9. <i>Iz šolskega dela</i> : Matematično zemljepisje. (Konec.) — Poslovni sestavki na naših ljudskih šolah. — Iz nazornega pouka	57
10. <i>Fr. Kocbek</i> : Narodno blago . Slovenski pregovori, prilike in reki	65
11. Slovstvo : Ocene. — Književne novosti — Časopisni vpogled	71— 76
12. Razgled : Kultura. — To in ono	76— 80

Last in založba

Zaveze avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva.

Tiska „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

Listnica upravnništva: Zaradi vojnih razmer in raznih težkoč v tiskarni se je Popotnik precej zakasnil. Ta skupna številka je za prvo polovico letošnjega leta. Prihodnje številke izidejo meseca avgusta, oktobra in decembra, potem pa redno v določenem roku. Naslove smo ure dili nanovo. Pri tolikih spremembah se je mogoče urinila kaka pomota. Prosimo, naj vsak to takoj sporoči. 4 učiteljska društva niso še prijavila svojih članov. Prosimo, da store to nemudoma, da ne nastane nered. Ta številka se je poslala vsem šolskim vodstvom, ki so bila naročena. Ako katero vodstvo ne ostane več naročnik, naj takoj vrne list. S tem nam prihrani nemalo stroškov.

Naslovi so urejeni po učiteljskih društvih. Pri spremembi naslova naj vsak naznani tudi staro in novo učiteljsko društvo.

Končno se obračamo z uljudno prošnjo do naročnikov - dolžnikov. V vojnem času je nakapalo le malo naročnine, toliko več pa dolga. Pomagajte nam, da pridemo čimprej na zeleno vejico!

Redakcija tega zvezka se je zaključila 15. maja 1918.

Agitirajte, pridobivajte novih naročnikov za naše liste, ki so:

Učiteljski Tovariš, Popotnik, Zvonček.

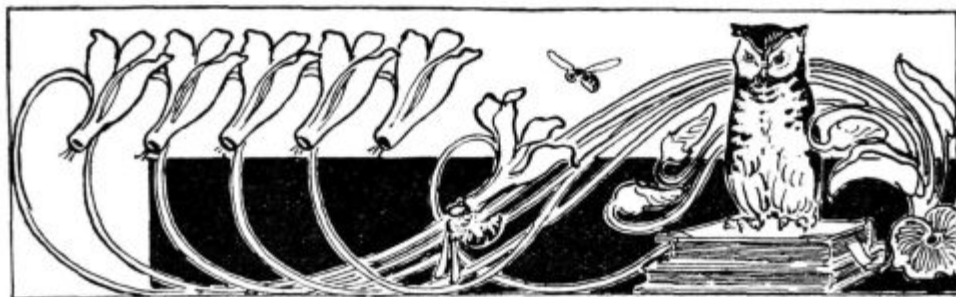
Iznova pozivamo vsa okrajna učiteljska društva, naj store svojo dolžnost v polnem obsegu! Vsi na delo!

POPOTNIK izhaja 15. dne vsakega meseca v zvezkih in stane na leto 6 K, pol leta 3 K, četrt leta 1 K 50 v. Posamezni zvezki stanejo 50 v.

Za časa vojne izhaja Popotnik vsak drugi mesec.

Naročnino in reklamacije sprejema "Zavezin" blagajnik Fr. Luznar v Kranju. — Rokopise je pošiljati ravnatelju M. J. Neratu v Maribor, Kaiserfeldgasse šte. 21/II.
--

:: Za uredništvo odgovoren: Anton Sterlekar. ::

F. KRANJC:

P. NATORPOVA SOCIALNA PEDAGOGIKA.

Še preden sta postali besedi »socializacija« in »demokratizacija« tako splošni, kakor ju čujemo vsepovsod dandanes, sta dobivala socializem in demokratizem že trdnih tal ter zahtevala svojo udejstitev. Tudi spoznanje, da je rešitev socialnega vprašanja nemogoča brez socialne vzgoje, t. j. brez vzgoje mladine v socialnem duhu, živi že več let in predlagale so se že tudi različne preuredbe; mnoge so se tudi že uresničile ter pomagale izobrazbo izsocializirati. Skupnost socialnih izobraževalnih zahtev zaznamujemo s skupnim imenom »socialna pedagogika«, pri čemer pa mislimo ali na razliko napram individualni pedagogiki, ki se ozira zlasti na vzgojo človeka kot poedinca, ali pa na gotove znanstveno izvedene vzgojne sisteme, ki jim je temeljna misel vzgoja k skupnosti.

Tako zaznamujemo v svoji razpravi s tem imenom tudi le vzgojni sistem, ki je med sistemi socialne pedagogike med najznamenitejšimi. To je sistem Pavla Natorpa, vseučiliškega profesorja v Marburgu. Sam karakterizira Natorp socialno pedagogiko kot ono smer, ki postavlja pri ugotovitvi vzgojnega smotra, kakor tudi vzgojnih sredstev v ospredje občestvo in ne posameznika. V svojem sistemu temelji Natorp na socialnem duhu Pestalozzijevem, na moralni avtonomiji Kantovi in na Platonovem večnem idealu pravstveno-državnega občestva. Delo, v katerem je razvil in utemeljil ta svoj vzgojni sistem, nosi naslov: »Sozialpädagogik. Theorie der Willenserziehung auf der Grundlage der Gemeinschaft«.*

V knjigi — pravi sam v predgovoru — poizkuša odgovorjati na eno najcentralnejših vprašanj naše dobe, ker si napravlja za problem medsebojne zveze med vzgojo in občestvom. Vzgojo, koje središče gre v vzgoji volje, smatra za odvisno od življenja občestva in zopet potrebno za uravnavo tega. S tem prihajajo dostikrat v novo osvetljenje

* Izšlo v Stuttgartu. Fr. Fromanns Verlag. — Cena Mk. 6:80. — V svoji razpravi se opiramo na 3., pomnoženo izdajo iz l. 1909. — XXVIII + 402 str.

dejstva vzgoje v najširšem pomenu in tudi dejstva socialnega življenja, ki se kaže v tem oziru kot en velik organizem človeške izobrazbe.

Ker tako veže Natorp v svojih razpravah dvoje navadno različno znanstev, namreč družboslovje in vzgojeslovje, ne le drugo na drugo, temveč ju obravnava kot dvoje v enoti, v kateri se spajata do najglobljih korenin, zato se obrača do obojnih filozofskih temeljev ter zida deduktivno. Človeku, ki ni strog znanstvenik, je razumevanje vsled te (za taka dela) manj navadne metode olahkočeno, ker si ogleduje s pisateljem vred delo s celotnega stališča in raz to zre na posameznosti.

Natorp loči v svojem spisu tri poglavitne dele:

I. Osnova.

II. Poglavitni pojmi etike in socialne filozofije.

III. Organizacija in metoda vzgoje volje.

Ker smo se namenili, da podamo (nekritičen) vpogled v to delo, se držimo tu mi pri svojih izvajanjih omenjene razdelitve.

I. Osnova (str. 1.—96.)

(Ta del obravnava psihološko utemeljitev Natorpovega sistema; ker pa je nam bolj za sistem sam kakor za njegovo znanstveno utemeljitev, se omejujemo v tem delu le na ona izvajanja, ki se stvari direktno tičejo. Podajamo pač premise in zaključke, ne spuščamo pa se v obširna Natorpova dokazovanja.)

Omenili smo že, da se ozira Natorp na vzgojo volje, kajti pri splošnem zaznamovanju »vzgoja« se misli samo na odvisnost intelektualne, estetske in verske vzgoje od vzgoje volje in na njen vpliv na prejšnje; zato se tičejo tudi njegovi teoretski dokazi le volje in njene posebne vzgoje. S tega stališča moramo zreti na pojme v naslednjem.

Odvisnost raznih vzgoj od vzgoje volje nam postane očitnejša, če govorimo o pouku in rabimo izraz »izobrazba«. Tega rabimo lahko pri vseh posameznih zaznamovanjih, kakor pri znanstveni, tehnični, umetniški izobrazbi, še laže pa z ozirom na celoto, t. j. enoto humane in stanovske izobrazbe. Izraz »vzgoja« pa obsega več; namreč: vzgojo v ožjem pomenu besede in pouk ali izobrazbo. To pojasnuje primer: Kakor je rast sama na sebi zadeva narave, vendar je tudi zadeva gojitve, t. j. uravnavanje rasti po gotovem načrtu in po določenih smotrih. K temu je treba gojitelja, ki vpliva na gojenčevo voljo, da se udaja gojiteljevemu vplivu; tudi pri samovzgoji si lahko mislimo dve osebi v enem človeku, od katerih ima ta vlogo gojenca, ona vlogo gojitelja; pomeniti pa je treba, da je samovzgoja šele rezultat vzgoje od drugih. Človeška vzgoja (»vzgoja« ali »izobrazba«) je torej z a d e v a v o l j e, to je posebno in važno, kar nam je treba pri besedi »vzgoja« pomeniti.

Znabiti je tudi ravno to vzrok, da nam rabi ta izraz zlasti za izobraževanje volje; kajti le vzgoja volje sama je stvar volje, pri tem ko pridobiva na vseh ostalih straneh izobraževanja vzgojujoča volja vpliv le tako, da si pridobiva gojenčevo voljo ter jo namerja na določeni smoter.

V vsakem slučaju pa postaja že ta prvi osnovni pojem vzgojeslovja (bodisi vzgoje same ali v zvezi z izobrazbo) problem filozofskega značaja. Problem h o t e n j a ali s m o t r a ali — kakor pravimo najrajši — i d e j e. Tako pač zato, ker koncem koncev ni volja nič drugega ko upostavitev smotra, namen neke ideje t. j. nekaj hotečega. — Utemeljiti pa je to »hoteče«; treba je spoznati, kakšna je reč v resnici in kakšna bodi, zakaj bodi taka, kakršna v resnici ni, znabiti nikdar ni bila in nikdar ne bode. Navadna pot spoznanja, izkustva, nam navidezno ne odgovarja na ta vprašanja, ker se nanaša le na naturo v vsem njenem obsegu, natura pa ne ve nič o smotrih, nič o idejah; v njej nič ne hoče, marveč le je. Človek pa si določa smotre, nastavlja si ideje. Na pr.: vzgojitelj: Preden se loti vzgoje, si stavi smoter in namen, kaj hoče, čeprav to še ni, dasi tega še ni bilo in ne bode. V našem slučaju: vzgojo volje.

Ali določiti je treba še poprej teorijo volje same, ker je ta z vzgojo volje na isti črti, na črti raziskavanja ideje.

I. K a j j e i d e j a?

Da je pregled lažji, podajamo k temu vprašanju najprej Natorpov zaključek, nato šele na kratko omenjamo njegovo dokazovanje. Natorp trdi: Ideja ni niti naravni pojem, niti pojem psihologije, niti ne spada pod torišče intelekta, t. j. teoretičnega spoznanja ali izkustva, marveč je produkt s torišča volje, t. j. kot praktično spoznanje, kar samo je ideja.

1. I d e j a n i n a r a v n i p o j e m.

Predvsem moramo vkljub dostikratnemu temu naziranju v vzgojeslovju pomniti, da duševni razvoj z materialnim ni istoveten; kajti pri materialnem nikdar ni smoter, ki se hoče dosežati, dvomljiv, namreč: zdrava, normalna rast organizma. Težkoče nastanejo šele pri razmotrivanju o potih, ki jih moramo hoditi v dosego normalno zamišljene rasti. V vzgoji pa ni nič težjega kakor določati smoter, ki ga hočemo dosežati, ker ni le odvisen od zapletkov činiteljev, ki so pogojni za duševni razvoj, temveč se ozira tudi na temeljno razliko vloge in pomena ideje, sploh od določitve smotra na tem ali onem torišču. Lahko seveda izhajamo od nastanka naravnih oblik, od pojma onega smotra, ki se je po naravi dosegel, ter prehajamo tako k namenu, ki naj se doseže, in to zaznamujemo z idejo. — Pri materialnem razvoju doseženi smoter je istinit, ne more pa preko svoje meje: kar dosega, je najvišje, je maksimum; dasi pa tega maksimuma ni mogoče absolutno določati, je vendar resničen, vsled česar lahko izloča vsako opazovanje namena ter se nadomešča le z vzrokovnostjo. Dejstvo, da tudi v naravi opazujemo namen, je naš subjektivni, a

potrebni dodatek, ker se tudi sami štejemok naravi. Nimamo pa pojma ideje iz narave, vsekakor ne skraja iz načina, kakor si mislimo naravo; marveč iz načina, kakor si mislimo nas same, bodisi v kakršnikoli odvisnosti od narave.

To je: Odločitev je v tem, da ima človek samozavest. Edinole uredba samozavesti se lahko zamisli v idejo smotra, ki naj se doseže. Kjer pa samozavesti ni, se smoter pač lahko podtakne, lahko pa se tudi odstrani, nakar ostane namesto opazovanja smotra le kavzalno (vzročno) opazovanje. Tako podtikamo tudi naravi samolasten smoter le, ker imamo sami zavest nas samih (in smo se smatrali za člen narave). Kakor hitro pa uvidimo to pogrešenost, spoznamo, da smo smoter ideje zaman iskali pri naravi; treba ga je naprej iskati v analizi zavesti.

2. Ideja in pojem psihologije.

Pod zavestjo umevamo le časovno določeno zavest in na tej razlikujemo dvojno: to, česar se kdo zaveda — kar imenujemo prikaz — in z a v e s t (zavedanje) samo. Prvo si vsekakor mislimo od zavesti docela izločeno. Prikazivajoče, kolikor je tudi res v zavesti, se v opazovanju od nje lahko loči. Ravno zato, ker je za koga prikaz (njemu zavestno), je le njemu pred očmi; ni mu treba, da si šele predočuje zavedanje tega prikaza. Zavednost prikaza (ali opazovanje, namerjeno nanj), ni še poseben, nujno potreben predmet opazovanja. Kajti tako opazovanje bi se ponavljalo v nekončnost, saj bi opazovanje opazovanja tvorilo vedno nov predmet opazovanja. Zato je dovolj, če je prikaz predmet mojega opazovanja, ker imam opraviti le s tem prikazom samim, ne pa tudi s seboj. Tako pa nam tvori skupnost prikazov predstavo novega sveta ter se nam podaja kot najbližji, zaenkrat edini predmet s p o z n a n j a. Pod tem razumevamo red prikazov po zakonih in sicer njihov časovni red po vplivu osnovnega zakona vzročnosti. Na ta način se povrnemo na tonašče naravnega spoznanja (ograničenega z ravno tem osnovnim zakonom). V tem pa že zgoraj nismo našli ideje.

A tudi na samj zavesti ne spoznamo nič posebnega; za vse podano je ista in sploh brez posebne vsebine. Pač pa se kaže razlika v načinu, kako se prikazi uvrščajo in nekako skladajo: deloma kot neposredno sledeči drug drugemu v vsakokratni individualni zavednosti, ali pa le trenutno, v pestni, neenakomerni, navidez brezpostavni kavtični skupini; deloma tako, kakor se predstavljajo v onem zakonitem redu, ki nareja za vso identično »natura« kot predmet istega, za vse identičnega spoznanja (ali pa jo delo tega spoznanja šele predstavlja). Tega reda (kot »nature« spoznanih predmetov) se sicer še vedno zavedamo, ipak se ureja na različnih stopnjah zavednosti snovno različno: raztresenejše ali onotnejše, v slabši ali trdnejši zvezi. In če je v tem stopnjevanju redov zadnji člen predmetne strani (takoiimenovane zunanje) od nas izločena resničnost ali priroda, ostaja v nas

druga, subjektivna (»notranja«) stran prikaza — in ta stran bi bila docela »psihična«. Tudi to stran bi morali nekako spoznati, ker bi drugače sploh nič ne vedeli o njej. Postavimo jo pa še tako nasproti objektivni (predmetni, zunanji), vendar si je ne moremo misliti od te docela ločene; tako bi dobili marveč le stalno menjavo med čisto psihičnim in čisto fizičnim in vsaka medstopnja bi se smatrala lahko (po smeri opazovanja) za psihično ali za fizično — za subjektivnost prikaza ali za objektivnost bitnosti. Vse to nasprotje bi nastalo iz absolutnega relativno.

Splošni nazor med razmerjem »psihičnega« in »fizičnega« je sicer drug, kakor nam ga tukaj prikazuje Natorp; vendar našim nameram služi, da se držimo tega, ki nam ga sam dokazuje. Dovolj je, da pridemo z njim do zaključka, da imamo opraviti tudi vdušestovju (kakor v prirodopisnih vedah) s časovnimi prikazi. Kot taki so ti pač podložni zakonu vzrokov, ne pa zahtevam smotrov. Na kateri osnovi zopet ni mogoče izvajati ideje niti iz psihologije, ki pozna (le da namesto ene) dve naravi.

3. T o r i š č e i n t e l e k t a: teoretično spoznanje ali izkustvo.

Torišče teoretičnega spoznanja (s psihološkim izrazom: razuma) se krije s toriščem prirodnega spoznanja (Kantov nazor), ki je ograničeno s časovnimi zakoni dovršenega. (Če zaznamujemo torišče teoretičnega spoznanja za torišče izkustva, ne smemo misliti pri tem na to, kar se s tem izrazom splošno zaznamuje, namreč, da je to, kar je dovršeno v naravi, podano z izkustvom, t. j. z zaznavo in nazadnje z občutom, in da temelji vse v naravi na tem podanem, kot zadnjem dejstvu. Dejstvo izkustva namreč ni prvi člen spoznanja, negole zadnji, ki se lahko doseže, oziroma nikdar ne doseže docela.) Na podlagi povedanega prihaja Natorp do zaključka, da določitev dejstva, smatrajoča se za najprvotnejše, pravzaprav postaja šele neskončna naloga, ki ne more najti svoje zaključilne izvršitve. Nikdar namreč ne moremo reči, kedaj smo v renici dejstvo spoznali, kajti ena vseh odločitev, po katerih sodimo, da smo ga spoznali, ne more absolutno obveljati. Niti določitev števila, niti večine, niti kraja in ne časa itd. Kolikor tudi je na njem že določenega (namreč hipotetično določenega, ker o čem drugem sploh ni mogoče z absolutno gotovostjo govoriti), vedno še preostaja kakva nedoločenost: dejstvo vedno ostaja algebraična neznanka spoznanja. Lahko pač verujemo v spoznanje, ki temelji na dejstvih, vendar pa to ni dokaz za višjo, negole za brezprimerno nižjo objektivno gotovost tega spoznanja. V tem slučaju smo se le zadovoljevali z dejstvi, ki se jutri ali že v prihodnjem hipu lahko ovržejo; a znanosti je treba dejstev, ki drže še jutri in pojutrišnjem in, če mogoče, za vedno. Empirična znanost strmi za absolutnim spoznanjem, za katero bi trebalo absolutnih dejstev. Da bi se teoretično to doseglo, je naivno naziranje. Ipak se določa s tem smer napredka. Spoznanje te meri empiričnega napredka, končno tudi spoznanje, da gre tako določeni napredek v neskonč-

nost, pa ni več empirično spoznanje. Izhaja temveč šele v opazovanju vsega empiričnega iz ne več empiričnega stališča ideje. Kolikor ima ta empirično za snov, se sicer dotika pogojnosti izkustva; sama po sebi (z ozirom na lastno obliko) pa je strogo gotova, zvišena nad vsako omahljivost (teoretičnega) izkustva.

Praktično mora biti spoznanje, v čigar torišču moramo iskati v o-ljo (idejo) v njeni objektivni obliki.

4. Torišče volje: praktično spoznanje ali ideja.

Hotenje v praktičnem smislu se ne da razlagati iz zveze naravnih pojmov. Narava je red dovršenega pod časovnimi zakoni dovršitka. Tudi naj so možna le dejstva v zvezi dejstev. S tem je sicer logično dosežena enotnost spoznanj, ki pa ne temelji na ničemer drugem ko na prvotni enotnosti zavesti. Enotnost empiričnih spoznanj pa je vedno nedovršena in nedovršljiva. Res da smatramo naravo za popolno enoto, a ta misel pre-sega čisto dejstvenost in presega tudi edino upravičeno metodo raziskavanja dejstev, t. j. izkustvo. Kar smatramo za naravo, je vedno še narava; ni pa spoznanje narave, negole idealni načrt narave, kakor naj bi jo spoznali v njeni popolnosti — če bi bilo tako spoznanje mogoče. Zato zakonov volje ni mogoče utemeljiti na naravne zakone, na pr. na naravne zakone veselja ali neveselja ali hotenja.

Dasi se lahko smatra za gonilno moč volje nagon veselja, nagon sploh ali kar se že hoče, vedno si mislimo to gonilno moč analogno z mehničnim momentom, ki je podan v začetku psihične izpremembe ter je tako odločilno vpliven, da izpreminja notranjo lego; vendar je uresničenje ho-tečega zadeva tehnike v njenem najprvotnejšem smislu: zagospodova-nje nad naravo s pomočjo spoznavanja njenih zakonov. Določiti je pač treba praktično nalogo volje t. j. smoter naj se uresniči. Tudi tega ne more razum, ker nam podaja lahko le sredstva za uresničenje, ko je ta smoter že določen. In tega zopet ne moremo določati le z razumom, le z em-pirično skladnostjo smotrov, kajti preko teh še vedno lahko vprašujemo: zakaj? — kar se pravi ravno, za kaj služi končno, za katero enotnostjo ali skladnostjo stretni ta empirično omejena, torej pogojna in nezaključena skladnost?

Volja pa se ne more zadovoljiti s tako nezaključenostjo. Zlasti ker je zaključenost možna; saj ni treba, da bi morala biti materialna, marveč nam zadostuj formalna, miselna zaključitev. V mislih dosežemo tak smoter že s tem, da se zmislimo na prazakon enotnosti, na skladnost smotrov med seboj, kar je ravno poslednji, najneomejlivejši izraz za osnovni zakon zavesti sploh.

Enotnost je torej končni smoter volje.

S to formalno (ne materialno!) enotnostjo je določena tudi ideja. Enotnost ideje pa pomenja tudi enotnost načela, metode. Praktična na-

loga, ki se nam kaže, pač ostane za vedno empirična; predpisuje nam, da stremimo po empiričnem, najvišje dosegljivem smotru, a vedno s pridržkom, da se dvignemo k še višjemu smotru, kadar smo dosegli prvega. Kajti volja (pod vodstvom ideje) ne pozna poslednjega (namreč nikake končne empirične naloge). Ali izbor empiričnih nalog dobi tako enotnost in smer in nič razen te enotnosti in smeri ni končno, kar določa volja.

S tem, da si ne postavljamo konkretnega smotra, se nikakor ne izgubljam v »brezračni prostor«, kjer konča vsako pošteno človeško stremljenje. Kajti volja ni le spoznanje smotra, nego tudi stremljenje k njemu; zato se morajo tudi materialni določitevni vzroki, ki jih nudi lahko le spoznanje, ukloniti ideji kot najvišjemu formalnemu načelu.

Iz tega se razlaga lahko tudi svoboda volje. Ta je najprej svoboda zavesti, dvignenje duševnega pogleda, ozir praktične sodbe o zamišljenem nasilju naravnega zakona (ki pa še nikdar ni mogel koga brezpogojno prisiliti); ta sam ni brezpogojen ter res pripušča prosto sodbo volji. Ta svoboda pa se raztega do dejanja, v kolikor pripada njegovemu pojmu, da se vrši s praktično zavestjo in iz nje. Vse, kar se navaja proti temu prepričanju, je le vera, ne pa veda; kajti vse je videz, da se ne more in kaj se ne more. To pa ne pomenja, da je svoboda volje samovoljnost brez zakonov. Do vedno višjih stopenj, s preskakovanjem medstopenj, nas ne nosi le volja v absolutni poljubnosti, ta pot je marveč strogo načrtana in le z močjo, ki narašča od stopnje do stopnje, se dvigamo lahko više in više. A nobena stopnja nas ne pridržuje, ni vsaki je možen še napredek; in z nobene nas ne more kaka sila potegniti nazaj na prejšnjo, če nočemo, če sami ne omejimo prostosti nazadovanja.

Uprav ta napredek v brezmejno kaže tudi teoretično spoznanje, čigar razvoj se sploh ne more ločiti od razvoja volje. Navedeno pa ravno potrjuje, da med razumom in voljo ni prepada, čeprav mora ostati pojmovna meja med njima čvrsta in nepremična. Razum in volja nista dve sami zase samostojni in šele potem skupaj delujoči duševni sili, nego ju moramo le v abstrakciji razločevati kot dve različni, a neobhodno vkup spadajoči smeri ene in iste zavesti. Človek razume le, ker hoče, in hoče le, ker razume.

II. Stopnje aktivitete:

Z golo idejo (bi bil lahko ugovor) pa ne more biti določen smoter volje in smoter vzgoje volje, ker mora etika ideje običati v formalnem ter ne more voditi do konkretnih нравstvenih idej. Temu pa ni tako. Kajti kaj mora biti v konkretnem predmetu volje, kaj naj predstavlja obseg volje, to je odločilno vprašanje.

Za zakonito obliko, ki je merodajna za nastanitev obsega volje, nam daje snov izkustvo, o čemer nam pripoveduje naslednje.

Če bi ne bil že v definiciji izkustva samega moment, ki ga napravlja sposobnega za snov obsega volje, bi težko umeli, kako naj stopi v zvezo obseg volje s podatki izkustva. A spoznali smo izkustvo za nikdar gotovo, temveč od stopnje do stopnje raztoče. To lahko zaznamujemo z izrazi: smer, stremljenje, tendenca. V najprimitivnejši obliki se nam kaže kot »nagon« po užitku in po motoričnem gibanju, v resnici pa je prav posebnega pomena v zavestnem življenju. V njem spoznavamo tudi vzrok, zakaj se zavedamo tudi vsake predstave kot lastnega dejanja, ne pa le nečesa, kar se nam primeri. Smoter teoretičnega spoznanja je sicer po možnosti tendence prosta predstava tega, kar »je«; a ravno izključitev vsake druge tendence kot one do resnice (t. j. do enotnosti in pravilne zveze mišljenja) zahteva strogo duševno shvatanje, ki jasno kaže energično napetje aktivitete zavesti.

Ta moment tendence pa ima isti vzrok kakor praktična zavest, katere osebnost je: smer proti nečemu biti hotečemu.

Taka gola tendenca ali smer, ki vedno vsebuje nekaj resničnega in nekaj neresničnega, res ni snovni činiteelj. Kot snov (ki pa je vedno porabljena in spet na novo spočeta) se nam kažejo podobe (dozdevno trdne, v resnici zelo mjavajoče podobe) izkustva, nad katerim tendenca vedno na novo zmaguje ter prodira preko njega. Da bi se te tendence vedno zavedali, nam ni potrebno; a zavednost do nje ima vrsto stopenj aktivitete, katerih najnižja je »nagon«.

a) N a g o n.

Nagon je torej prva stopnja aktivitete in sicer še neprosta. Toda stanja še ne moremo zaznamovati z izrazom »volja«, kajti predpogoj volje je prostost voljenja.

Vzporedno s tem neposrednim nagonom nastopa prav tako neposredna oblika čustva veselja in neveselja. Iz česar pa ne sledi, da je prvotni motor gibanja privlačnost, ki povzroča veselje — ali odbijanje, ki povzroča neveselje. Vsekakor je nagon prvotnejši (ko zadovoljitev ali nezadovoljitev; z ginjajočo energijo nagona gineta obe; v brezkončni zadovoljitvi umre poželjenje in z njim — zadovoljitev. Stremljenje, ki stremi le po svoji zadovoljitvi in po ničemer drugim, bi imelo tako za svoj smoter lastno uničenje, torej: nič.

Stremljenje pa mora biti smer, ki pa ima svoj smoter le v tem smislu, da leži smoter v brezkončnosti. Vzlic temu se nam ni treba bati, da bi bilo stremljenje brezsmotreno, marveč postane celo zelo potrebno. Kajti kakor hitro smo dosegli en (končni) smoter, moramo postaviti novega in ko dosežemo tega, zopet novega itd. v brezkončnost.

Nagon v svoji primitivnosti navidez niti nima absolutnega smotra; zato je potrebna tudi zanj tembolj smer preko enega, preko prvotnega smotra v brezkončnost. In kadar se nagon kolikor najmanj meni za za-

dovoljitev, marveč vprašuje le po vrednoti stvari, tedaj šele se razvija njegova popolna, prosta energija.

Iz tega pa sledi, da nimamo opraviti le z nagoni, ki streme po užitku (dasi so ti najprvotnejši), temveč tudi z nagoni, ki ustvarjajo predmet v živi, spočetja zmožni resničnosti ter tako ustvarjajo sami sebe v aktiviteti, ki je spočela predmet.

Tako delovanje čutnih nagonov že jasno postaja delo, namreč ustvarjanje predmeta in obenem zopetno ustvarjanje tega delovanja samega. Če pa pristopi k temu delovanju še zavestni ozir na predmet, imamo opraviti že z višjim, z delovnim nagonom, v katerem se stopnjuje primitivni značaj čutnega nagona že do izključne udaje predmetu (saj pravimo, da je kdo »z vso dušo« pri kakem delu). Tu sta združeni npr. navedena in čutna moč občutka in delovanja. Naravna in npr. navedena rast pa morata hoditi roko v roki. Zato ne more biti npr. navedena naloga nikdar ta, da se poruje življenje nagona, marveč edinole ta, da se ga posveti in ohrani v njegovi zdravi sili.

Ta potreba nam kaže pravec psihične vzgoje. Vendar pa ne smemo nikdar pozabljati, da pride koncem koncev vse na gospodarstvo zavesti in da se mora psihično npr. navedeno smotru vedno podrežati kot golo sredstvo. Kako se mu mora podrežati, naj pokažeta točnejše naslednji poglavji.

b) Volja v ožjem smislu.

Volja kot taka se loči od samega nagona že po tem, da nima le dno edino našega stremjenja v čvrstih vezeh, da torej ne stojimo (oziroma si predstavljamo, da stojimo) le pod vplivom ene edine tendence, marveč se postavljamo nad njo primerjaje, pretresujé — da svobodno ločimo, dobujemo ali zavračamo; da torej s odimo. Ne podvrčamo se več slepo nagonu, temveč delujemo zavestno proti njemu ter ga celo zavrnemo; ne predpisuje nam smeri več on, marveč mi jo predpisujemo njemu.

To nam kaže, da je nagon res predpogoj volje, da pa volja ni slep nagon. Če hočem voliti, je treba vprašati po normi, po kateri naj se npr. navedeno, po maksimi moje praktične sodbe, po resnici in po zvižaji. Praktično mišljenje stopi v svojo pravico, naloga je dana za praktično spoznanje ... in brezkončen razvoj je odprt.

Obenem s praktičnim spoznanjem stvarja dejansko silo volje aktivna energija. In ta energija izvira (vprašanje po njenem izvoru je poglavitno vprašanje pri vzgoji volje) iz koncentrativnega delovanja, ki tvori vso posebnost volje napram nagonu, in iz katere edine je razumljiv edini razloček volje: vpostavitve pravila in podreditev vsakokratnega nagona pod to. To posebnost volje vidimo zlasti dobro v pravilih, ki jih ima volja skupno s teoretičnim toriščem pojma in sodbe. Dejstvo je namreč, da volja ni le snov, nego ima tudi obliko; zavest pravil in enoto pravil. To nam izpričuje svoboda volje sama. Predvsem nam potrjuje, da volimo, t. i. da

presojava ter uravnavamo svojo voljo po odločitvi praktične presoje. (Svoboda je celo v teoretični presoji!) Razsodba prideva obsojencu kakovost, ki ni v predmetu samem, marveč edino le v stališču sodbe; kar dokazuje prostost praktične presoje napram golemu nagonu.

Drugi znak volje kot take pa je, da je npravstveno pravtako indifrentna kakor goli nagon ter zmožna hudega pravtako kakor dobrega. Iz tega pa sledi tudi, da če smo povzdignili slepi nagon do smotrenega hotenja, še to nikakor ne pomenja, da smo ga s tem dvignili tudi že na višino razumnega, t. j. npravstvenega hotenja. Volja v pravem pomenu se sicer vsak čas pokorava »maksimi«, a v »splošni zakonodaji« maksima ne velja vedno; skraja se volja ozira le na predmet nagona. Tako ji sicer ne odrekamo momentne oblike, a s tem, da se zavestno dvigne do stališča brezpogojnosti (namreč brezpogojno postavnega), se pokaže še posebnost praktične objektivnosti. Na ta način dosega najvišjo stopnjo aktivitete, ki jo zaznamujemo (vслед razlikovanja od голе volje) za čisto voljo ali voljo razuma.

c) Volja razuma.

Že ime, ki ga ima ta tretja stopnja aktivitete, samo nam pove, da vsebuje ta drugo stopnjo (voljo v ožjem smislu), kakor je vsebovala ta prvo stopnjo (nagon). Razmerje teh treh stopenj je naslednje: nagon zaznamuje le prisotnost tendence sploh t. j. aktivitetne smeri proti nekemu smotru, ne da bi se te smeri trdno držal ter je nikakor ne smel zapustiti; na drugi stopnji (na stopnji volje) se pridruži ta zavest, nedostaja pa še pojmovanje, da kaže vsaka smer v brezkončno; tretja stopnja prideva še to: zavest hotečega se več ne oklepa empiričnega objekta, marveč se dviga nadenj do nadrejenega stališča brezpogojno zakonitega. Izrazita zavest le pogojno hoče empirični objekt ter prehaja preko njega na neskončno oddaljen smoter. Kakor pa je volja koncentriran nagon, tako je volja razuma najvišja koncentracija praktične možnosti sploh in ta koncentracija je korenina njene sile. Samoohrana stremljenja je, ki se je zavedamo zato, ker je poslednja mera za pravilnost stremljenja.

Za v z g o j o pa to ni zadnji odgovor, nego komaj vprašanje v določnejši obliki. Od slabotneža ne moremo zahtevati, da »se koncentrira«; saj tiči njegova slabost ravno v tem, da se koncentrirati ne more. Če je torej ta zahteva najvišja, ji morajo pripadati tudi najvišji predpogoji. Vprašanje tedaj nastane: če sta dana nagon in volja, kako se oblikuje iz nju volja razuma? — O tem v naslednjem.

Na praktičnem poprišču natančno odgovarjajo tri stopnje: nagon, volja in volja razuma, trem stopnjam empirične predstave: prvič stopnji predstave sploh (ki sicer ima svoj predmet, pa se ga še ne zaveda); drugič stopnji zavestno predmetne predstave (ki pa je brez utemeljitve v osnovnih zakonih spoznanja); tretjič stopnji principielno in metodično

utemeljene (torej znanstvene) predmetne predstave (empirično objektivno spoznanje). Tu, kakor tam vodi napredovanje stopnjujoča koncentracija zavesti. Ta prepletujoča se analogija pa je tako enotna v teoretični zavesti, da stopnje aktivitete niso le vzporedne s stopnjami predstave, marveč da z njimi tudi res tvorijo enotnost. Zato tudi ni nobenega dela aktivitete, ki bi se ne izražal v odgovarjajočem delu spoznanja; zato ono pravilo, ki poslednje dokazuje pravilnost mišljenja in pravilnost hotenja, ni le golo pravilo, marveč pravilo pravil, brezpogojna zahteva zakonitosti sploh.*) Tako pa tudi ne moreta obstajati dve zavesti in samozavesti teoretična in praktična; razlikujeta se pač lahko le dve strani na eni in isti (centralni) enotnosti, v kateri se vse združuje. In ta enotnost se mora najodločneje pokazati tam, kjer prevladuje tendenca k enotnosti v razvoju vse aktivne možnosti tako zelo, da se lahko z zavednostjo ustvarja o b s e g s m o t r o v. Ravno takrat pa noben hip ne smemo pozabljati na n a r a v n a t l a razvoja človeške volje. S tem ne postavljamo volje na kakšno nižjo stopnjo — je ne m a t e r i a l i z i r a m o —, marveč potisneno ravno nasprotno vse poprišče spoznanja v preglednost praktične zavesti (ideje), t. j. j o i d e a l i z i r a m o.

To je čni veliki pomen tehnike, katere pojem brezpogojno spada v konkretno etiko. Tehnika, ki je uporaba naravnih sil, postavlja obenem naravno moč v službo človeških namer. Noben človeški smoter pa ne more obstati brez zveze z najvišjim človeškim smotrom, ki je človeška i z o b r a z b a, ta pa je (vsled tu vladajočega principa) izobrazba ali vzgoja volje. S tem, da cika vsa teorija na tehniko, dobiva praktično stran ter se ji mora končno podvreči, tako da postane katerikoli predmet teoretičnega spoznanja po posredovanju tehnike obenem praktičen predmet. Kakor pa vsi ostali, tako tudi etika. Tudi npravstvenost vsled tehnike ne more postati drugačna kakor konkretna. Lahko da predstavlja človekov konkretni položaj vedno le gotovo stopnjo zblížanja z npravstvenostjo, imel bo torej vedno tudi gotovo množino nenpravstvenosti. Ampak poprišče npravstvenosti ostane poprišče tehnike. —

III. V z g o j a i n o b č e s t v o (socialna pedagogika).

Vse do sem smo se pečali z osnovnimi razpravljanji, ki najdejo v nadaljevanjih svojo poglobitev, a vendar že lahko določimo stvaren splošni stavek, namreč: med obema najskrajnejšima koncema, med snovjo in obliko volje, bi morala vladati taka prvotna vez, da se vsa snov podreja zakonu voljenske oblike tem gotovejše in tem popolnejše, kolikor jasneje prihaja ta oblika do zavesti. Obenem s tem vprašanjem pa moramo ugotoviti še drugo, namreč, da se zbudi v človeku praktična samozavest le z menjavo zavesti; torej le v razvoju zvez, ki segajo od empirične zavesti posameznika v o b č e s t v o.

*) „Pamet vlada človek, človeka vlada kri“, pravi Iv. Cankar v „Hudodelcu Janezu“. (Dil. I. 1918)

S tem pa nastopa v naše razpravljanje o osnovah docela nov činitelj, pri katerem se moramo pomuditi, kakor tudi pri njegovem razmerju do vzgoje. To storimo z naslednjim.

Pomniti moramo: Človek postane človek šele v človeškem občestvu. Nikakor ni res, da bi bil skraja posameznik, ki se potem šele z drugimi posamezniki združi v občestvo; brez tega občestva sploh ni človek. Abstrakcija je, kakor atom prirodoslovca.

Iz tega spoznanja pa sledi vprašanje, ki bi ga morala staviti pedagogika kot prvo: Kakšna mora biti človeška vzgoja, zlasti vzgoja človeške volje vsled tega načelnega življenjskega pogoja? Kakšno mora biti razmerje med vzgojo in občestvom?

Vzgoja človeške volje tvori skupnost izobraževalne vsebine, podaja pa tudi možnost skupnosti za dejavnost, ki viso vsebino oblikuje, torej vse izobrazuje. Oblikovalna vsebina je le zato ista, ker je oblikujoča dejavnost ista, ker je zakonitost oblikovanja za vse ista. Občestvo se mora raztezati ravno na formalnost te oblikujoče dejavnosti. Ravno samostojno oblikovanje vsebine v razmišljanje in mišljenje, ki nam stopa nasproti v drugih ljudeh, zahteva lastne zavesti ter povzroči lastno samodejalnost. V tem najbolj spoznamo silo izobražujočega občestva, ki je le razširjenje individualne; kajti ta ne more izključevati občestva, marveč le sili k temu. V takem izobraževanju pa tudi ni možno le enostransko vplivanje, na drugi strani le pasivno sprejemanje, ker pomeni najintenzivnejša gojitev tudi najintenzivnejšo samodejalnost. In to ne le v pouku; vpliv občestva se razteza na vse stopnjevanje opreščenja zavesti, počenši od čutne zaznave, do predstave in zavesti, kar je vse najočitejše v človeškem govoru.

Kolikršen pa je ta vpliv na teoretičnem, tolik je na praktičnem poprišču; vsaka skupnost med zavestjo in zavestjo vpliva tudi na voljo; vsako človeško občestvo je v gotovi stopnji skupnost volje. Gotovo da je (golo) hotenje docela individualno; nihče drugi ne more hoteti zame. Tudi ne more vplivati občestvo na voljo posameznika (vsaj v нравstvenem oziru), v kolikor stoji ta pod vplivom koga drugega. Ali to vendar ni tisto, čemur pravimo občestvo. Pod to besedo razumevamo to, da imamo neko skupno (občo) duševno posest in to uživamo v skupnih (občin) pravicah; zato moremo govoriti tudi o skupnosti volje, o vzgoji volje po občestvu šele takrat in le tako daleč, kadar in kolikor stoji človek proti človeku kot enak ter uči v prostem domenku z njim isto hoteti; kajti volja pomeni v polnem obsegu besede samozavest. Ravno samozavest in (z njo tudi samozavestno hotenje) se razvija le v skupnosti zavesti in zavesti in s to skupnostjo, ki je v prvi vrsti občestvo volje. Ravno v tesni zvezi z drugim človekom se ločim od njega ter najdem samega sebe. Kolikor globlje pa se spoznamo med seboj, toliko gotovejše občutimo meje, kjer se ločimo. Kakor velja to v splošnem, velja še posebe v praktični zavesti, ki ji je bistven ozir v neskončno.

Tako torej mora predvsem teorija vzgoje volje od začetka izhajati iz predpogojev življenja v občestvu ter se brigati pri vsakem koraku tudi za posledice teh predpogojev. Tudi ne sme iti tukaj le za razmerje posameznika napram posamezniku, temveč je treba vprašati po njegovem razmerju napram konstituiranim človeškim občestvom od družine, preko občine, naroda, države do človeštva. Posameznik, kakor tudi posamezne skupine, žive in delujejo le v sili teh zvez, čeprav zanje niti ne vedo; ampak razvojna zavest teh zvez šele vodi do takega delovanja tudi posameznika, da je lahko gotov zdravega stanja svoje smeri in tako tudi kpega uspeha.

In to je naš nazor o nalogi socialne pedagogike. Ne to, da bi se socialno vzgojestovje razločevalo od kakega individualnega; socialno pedagogiko smatramo le za konkreten izraz naloge pedagogike sploh in pedagogike volje posebe. Socialni pogoji izobrazbe in izobraževalni pogoji socialnega življenja, to pa je tvarina te znanosti. Obcije smatramo kot neločljivo združeno, kajti poslednji zakon je prav tisti za individuj in za občestvo.

To spoznanje pa je odločilno tudi za znanstveno razumevanje socialnega življenja samega. Tudi občestvo je pravtako malo neizpremenljivo kakor ni neizpremenljiv individuj. Oboje je podvrženo razvoju in sicer razvoju z istimi zakoni. Na vrhu stoji načelo koncentracije zavesti obenem z razširjenjem obzorja. In po istih stopnjah, kakor jih hodi razvoj posameznika (z delom in z uravnavo volje do zakona razuma) mora hoditi tudi občestvo. Osnovne oblike socialnega življenja, osnovne vrste socialnega delovanja, končno tudi posebne socialne organizacijske oblike, ki služijo naravnost izobrazbi posameznika, morajo imeti lahko isti temelj.

Tako smo si s temi osnovami določili za naslednjo dvojno nalogo, katerih prva je obravnava etike, in sicer individualne in socialne etike, druga pa je obravnava pedagogike v ožjem smislu. (Dalje prih.)

PAV, FLERE:

OBLASTVENA UREDITEV SOCIALNEGA SKRBSTVA.

Ljudemilost z zanemarjenimi in ubožnimi sinotami je bila še v preteklem stoletju le zadeva srca, ki se je dala organizirati le v okolišju enako dobrih src. Od države določeno obliko smo imeli le kaznišiško v prisilni delavnici in tej enaki poboljševalnici. Začetkom 20. stoletja so začele vsta-

jati pri nas v Avstriji prve organizacijske oblike, ki so vsebovale moderno otroško varstvo. Ideja je prešla na evropski kontinent iz Amerike in iz Angleškega, k nam je dospela preko Nemčije. Pot, ki jo je tako hodila do nas, ni bila slučajnostna. Kjerkoli se je socialna ideja razvijala krepkeje, tam se je začutila tudi potreba po najobširnejšem in v svoji obliki najrazličnejšem otroškem varstvu; a mi smo prejemale socialno idejo samo po isti poti. Koderkoli pa je pognala ta ideja, je poslej prevzemal tudi razum, kar je priporočalo prej le srce; kar je poprej storilo le usmiljenje in dobra volja, je po sprejetju splošne socialne ideje kipelo na dan, da postane socialna dolžnost.

Tako utemeljene ideje se je oprijela naša najširša javnost z našimi oblastni vred, in v dneh 18.—20. sušca leta 1907. ji je dal občo podlago in smer I. avstrijski shod za otroško varstvo, ki mu je bil »cilj, razširiti in vglobiti zanimanje za vprašanja otroškega varstva, preudariti, česa je treba za zdrav razvoj in telesnih sil mladine, dognati obstoječe nedostatke, najti sredstva, kako jim priti v okom, in staviti primerne nasvete zakonodajstvu in upravi. Osredotočil pa je svoje razprave okoli treh skupin vprašanj, ki so se nanašale prva na otroško varstvo v ožjem pomenu besede, to je na obrambo otroka pred grdim ravnanjem in zanemarjenjem, druga na skrbstveno vzgojo in tretja na mladinsko kazensko pravo (Fr. Milčinski)«.

Poslej se je opravljalo in vršilo resno delo v vseh treh skupinah deloma v privatnih organizacijah, deloma v oblastvenih naredbah. V teh zlasti pri mladinskih sodiščih, ki delujejo v smislu §§ 212—220 dokončnega šolskega in učnega reda roko v roki s šolo; tudi ministrstvo za javna dela se je pečalo z zadevo, vendar pa se je pogrešalo pri stvari osrednje državno vodstvo.

V podrobnejša poročila o vsem tem označenem razvoju se nam pač ni treba spuščati, ker so opravili to pri nas že zelo točni orisi. Fr. Milčinski nam je opisal prvi avstrijski shod za otroško varstvo (»Pedag. Letop. 1908, str. 60—73), pokazal nam je v večjih spisih¹ delovanje mladinskega sodnika, v svojih »Ptičkih brez gnezda« je stopil na praktično pot pouka; H. Schreiner je še pred kratkim obširneje pisal o mladinskem skrbstvu, oziroma mladinskih zavetiščih (»Pedag. Letop.« 1916, str. 19—60) in V. Bežek je posvetil varstveni in skrbstveni vzgoji celo IV. poglavje svojega »Vzgojeslovja« (str. 29—321 in 326—327); da ne omenjam še raznih to-

*) Primeri tudi naslednje spise Fr. Milčinskega: »Praktična vzgojna skrb brez vzgojnoskrbnega zakona« (Ped. Let. 1911.); »Iz delovanja mladinskega sodnika« (Ponat. iz »Slov. Pravnika«); »Stik ljudske šole z varstvenim sodiščem v brigi za zanemarjeno mladino« („Popotnik“ 1912); Poročila »Društva za otroško varstvo in mladinsko skrb v sodnem okraju Ljubljana«.

zadevnih manjših spisov po »Domačem ognjišču« in drugod. Zlasti navedeni so nas poučili o stanju organizacije otroškega varstva prav do najnovejšega časa. Bežek je segel celo že do tja, kjer hočemo s svojimi poročili o zadevi nadaljevati; zadnji njegov stavek se namreč glasi: »A državna uprava prireja že za bližnjo bodočnost skrbstveni zakon«. O tem ravno in o najnovejših ureditvah na tem torišču poiskusa podati naše poročilo mal pregled? Po treh najvažnejših panogah teh ureditev delimo poročilo v

a) Pregled akcije do ustanovitve ministrstva za socialno skrbstvo.

b) Delokrog ministrstva za socialno skrbstvo.

c) Najnovejši zakoni o skrbstveni vzgoji.⁹⁾

a) Pregled akcije do ustanovitve ministrstva za socialno skrbstvo.

Današnji čas, ki je zadel s svojimi zahtevami po vsestranski omejitvi predvsem ubožnejše sloje, je tiral te dostikrat do skrajnosti, obenem pa ustvaril tudi razmere, ki so se pokazale zlasti v mladinski kriminalistiki v prejasni luči, tako da jih niso mogla in niso smela puščati vnemar niti splošna državna družba, niti državna oblastva. V vedno naraščajoči draginji nezadostna podpora družin, navezanih na zaslužek očeta, ki je odšel v vojake, premalo — dostikrat nemogoče — nadzorstvo in vzgajanje otrok in najrazličnejši, dovolj znani vzroki so vodili do spoznanja, da način mladinskega skrbstva, kakor ga je nudila leta 1908. v Avstriji ustanovljena centrala za otroško varstvo in mladinsko skrbstvo, ne zadošča več. Smoter centrale je bil namreč le teoretični in znanstven ter je stremil po tem, da uredi organizacijo skrbstva za zanemarjene in v tem oziru pomoči potrebne mladostnike; praktično izvršitev svojega smotra je prepuščala centrala deželnim in okrajnim organizacijam. Vojna sila pa jo je primorala, da se je lotila tudi dobrodelnosti. Omogočati je morala, da se je spravilo pod krov družin in zavodov mnogo mladine, skrbstva potrebne, dajala je tozadevne nasvete raznim oblastvom in zasebnikom.

V pretežni večini teh slučajev pa je šlo za vojne sirote, ki ne spadajo v področje omenjenega mladinskega skrbstva. Zanemarjeni mladostniki in taki, ki so v nevarnosti zanemarjanja, in ki spadajo v to področje, so izvečine mestni, velikomestni otroci, katerih starši odhajajo zjutraj na delo, odkoder se vračajo zvečer, črez dan pa prepuščajo otroke šoli ali samim sebi. To so pravi »ptički brez gnezda«, ki so svojim roditeljem do-

⁹⁾ Pri tem se opiram na poročila glasila avstr. „Zentralstelle für Kinderschutz und Jugendfürsorge“, t. j. „Zeitschrift für Kinderschutz und Jugendfürsorge“ v l. 1917. in na knjižici „Die Sorge um das kommende Geschlecht“ in „Jugend- und Kriegerwaisenfürsorge“, izdani obe od vojnopomožnega urada c. k. notranj. ministrstva.

stikrat v napoto in pri katerih se najbolje obnese popolna ločitev od doma ali vsaj začasna oddaja v kak zavod.

Mladinsko skrbstvo, kakor smo ga poznali pred vojno, je intelo v teh izrednih časih dovolj posla, da se je zavzelo za te mladostnike, katerih število je vojna brezprimerno pomnožila. Razvilo je torej svoje delovanje na tem torišču, pri čemer pa se ni moglo posvetiti še posebni akciji za vojne sirote. Uvidelo se je tudi, da teh ni mogoče zamenjavati s prej omenjenimi mladostniki ter jih primerjati z njimi. Oče, ki so ga izgubile vojne sirote v vojni, je največkrat živel v rednih razmerah; in da bi še živel, bi tudi zanaprej našel sredstev, da bi skrbel za otroka in njegovo vzgojo v svojem socialnem okolju. Docela napačno bi bilo, če bi se hotelo ravnati s takim otrokom kakor z onim, kateremu so namenjene razne organizacijske oblike splošnega mladinskega skrbstva, zlasti še tedaj, če ima mater, ki se trudi in briga zanj, ali če ima sorodnike, ki ga hočejo z ljubeznijo vzgojiti. Zato je treba skrbeti, da ostane tak otrok v okolju svoje družine; edino, kar mora državna oblast storiti zanj, je to, da nudi sredstva za njegovo vzgojo in njegovo izobrazbo.

To spoznanje je kmalu prodrlo tudi pri nas, a gledalo se je na to, da se ne obremeni s tem izdatkom država; raznovrstni prispevki naj bi tvorili vir takih naprav ter se zbirali v posebnih zakladih, iz katerih naj se nudj sirotam pomoč po vojni, ko odpadejo državni vzdrževalni prispevki. V ta namen se je ustanovil **c. kr. avstrijski vojaški vdovski in sirotinski sklad**, globoki srčni potrebi naše cesarske dvojice imamo zahvaliti ustanovitev »**Zaklada cesarja in kralja Karla**« in **Mladinskoskrbstveni sklad cesarice Cite**; v isti smeri deluje tudi »**Vojno botrinstvo**«, vojno pomožni urad c. kr. notranjega ministrstva, pridružile so se temu karitativnemu delu razne deželne, okrajne in občinske pomožne akcije, zakladi za podporo vdov in sirot po padlih pri različnih bataljonih, polkih in armadah.

Vse te akcije z istim smotrom pa pogrešajo v uspešno vršitev svojega povojnega dela skupne organizacije. Zato že danes vstajajo načrti, da se jih vse odvzame posameznikom (vojnemu in notranjemu ministrstvu, poveljstvom armad, polkov in batajonov, deželnim, okrajnim in občinskim organizacijam) ter se jih centralizira in tako po vojni lahko nudi pomoč enakomerno, upoštevajoč individualne razmere. Vsa ta akcija naj bi bila v svoji bodoči obliki kar najtesneje združena z organizacijo splošnega mladinskega skrbstva, ki se tako razširi iz današnjega svojega ožjega delokroga ter se razraste v močno organizacijo, ki bo segala s svojimi poslednjimi izrastki do posamezne občine. Tako centralizacijo in skrb za potrebno razrast pa mora prevzeti tudi pri nas država. (Kakor je poročal princ Liechtenstein v svojem govoru v dunajski »Urami« dne 23. vinot. 1917, si je zlasti izgledno državno urejeno skrbstvo vojnih sirot uzakonitila

italijanska vlada s postavo z dne 18. VII. 1917. Obči uradni popis vojnih sirot in njihovih družinskih razmer po tem zakonu omogoča pregled, ki je prva podlaga za vsestransko pomoč teh sirot. Pravilno je povdarjal govornik, da mora biti sestava takega pregleda tudi pri nas že danes prva skrb vse akcije.)

Zlasti nujnost vsega tega obsežnega delovanja na torišču splošnega mladinskega skrbstva in v karitativnosti z ozirom na vojne sirote je dalo avstrijski vladi povod, da je nastopila dne 3. sušca 1917. s svojim socialnopolitičnim programom, ki je obsegal tudi ta del socialne politike. Ta dan se je vršila pri takratnem ministrskem predsedniku grofu Clam-Martinicu konferenca, v kateri je razvil ministrski predsednik med drugim tudi načrt o bodočem mladinskem skrbstvu. Dejal je, da namerava vlada ustanoviti državni mladinski urad, v čigar področje naj bi spadalo vse mladinsko skrbstvo, počenši od varstva dojenčkov do skrbstva za šoliodraslo mladino, kakor tudi boj proti zanemarjenju mladine; v tem uradu naj bi delovali roko v roki država in družba.

Ta državni urad se je kmalu nato res ustanovil kot »mladinski urad c. kr. notranjega ministrstva«, ki se mu je poverila naloga skrbstva za mladostnike v šolski in pošolski dobi. Kakor je videti, za enkrat njegov delokrog ni obsegal vsega, kar bi sodilo v njegovo področje. Obetala pa se je obširnejša akcija. Prevzel naj bi res vse skrbstvo, a ne le z akademično obravnavo, temveč s splošnimi, odločilnimi ukrepi, ki so merili na prenehanje zanemarjanja šolske mladine, pa tudi že na varstvo dojenčkov in mater in preko šole na pošolsko dobo. Pripravil naj bi skrbstveno-vzgojne zakone ter postal na vseh toriščih socialnega skrbstva samostojen, od vseh ministrstev neodvisen urad.

Ta zahteva po samostojnosti pa se je uresničila na drugačen način.

Dalekoviden program socialnega skrbstva je razvil cesar dne 31. maja 1917. v svojem prestolnem govoru v državni zbornici. Dejal je: »Vojna je prizadejala prebivalstvu težko škodo, ki jo je mogoče zravnavati le s smotreno ljudsko politiko. Potrebni so odločilni ukrepi na širokem torišču ljudske higiene. Boj proti ljudskim boleznim, zabranitev velike umrljivosti dojenčkov in roko v roki s tem najboljše našega mladinskega skrbstva, zanemarjenje mladine in času primerna reforma zastarelega mladinskega kazenskega zakona bo vaša skb in skrb moje vlade....

Izdeltanje delavsko-varstvenega zakona bo njena dolžnost. Posebno se bo ozirala na cni del našega delavstva, od čigar fizične in duševne delazmožnosti je v prvi vrsti odvisna bodočnost naše narodne sile in na-

¹⁾ Prim. „Liechtenstein: Die Organisation der Hinterbliebenenfürsorge“ v omenjeni „Jugend- und Kriegerwaisenfürsorge“.

šega gospodarskega življenja; na žene in mladostne delavce. Predložila se vam bo vladna predloga o ureditvi delovnega časa za žene in mladostnike in o delu mladostnikov ponoči».

Že prihodnji dan po tej cesarjevi obljubi je izšel cesarski odlok (dne 1. rožnika 1917), ki poroča vladni cesarjevo voljo, »da se ustanovi ministrstvo za ljudsko higieno in socialno skrbstvo ter naroča pripravo za potrebni zakonski načrt.« Delokrog tega ministrstva navaja cesarjevo naročilo naslednji: »V delokrog tega ministrstva bodo spadale razen vsled vojne neposredno zahtevane naloge zabranjevanja vojnih kug in socialnega skrbstva za vojnopoškodovane in za preostale padlih tudi one velike, v nerazdružljivi zvezi stoječe zadeve, ki se nanašajo na ljudsko zdravstvo, na mladinsko skrbstvo izven varuškega skrbstva, na stanovanjanja in socialno zavarovanje».

Pripravljalna dela za to ministrstvo pa so pokazala, da je delokrog za nje preobširen; obenem pa tudi, da se delokrog, dasi sezajo vse panoge, ki jih navaja program, druga v drugo in da so vse posameznosti socialne skrbstvene ideje, vendar da ločiti v dve samostojni skupini: v skupino socialnega skrbstva in v skupino zadev ljudske higiene. Tako sta nastali iz enega nameravanega ministrstva dve.

Cesarski reskript z dne 30. avgusta 1917. je že naznanil nameravano ustanovitev teh dveh ministrstev in obenem sta bila imenovana ministra, katerima se je poverila priprava za ustvaritev novih ministrstev. Od teh dveh prihaja poslej za naša nadaljna poročila v poštevljenem ministrstvu za socialno skrbstvo, kojega ustanovitev je bila sprejeta s cesarskim pismom z dne 7. vinotoka leta 1917., s katerim se je vladni tudi naročilo, da poda tozadevni zakoniti načrt državnim zbornici v obravnavo.

b) Delokrog ministrstva za socialno skrbstvo.

V omenjenem cesarskem pismu je označen tudi delokrog tega novega ministrstva. Njegove poglavitne skupine tvorijo: mladinska oskrb; oskrb za vojnopoškodovane in preostale; socialno zavarovanje; obrtno delavsko pravo in delavsko varstvo; delavsko posredovanje; skrbstvo brezposelnih in varstvo izseljencev; stanovanjske zadeve; končno sodelovanje pri socialnopolitičnih zadevah splošne in načelne narave, ki spadajo v področje ostalih ministrstev.

Na torišču mladinskega skrbstva pripadajo novemu ministrstvu zlasti naslednje naloge:

Zadeve otroškega varstva in mladinskega skrbstva, izvemšji zadeve, ki spadajo v področje sodišč, kakor varuških in kazenskih, in onih zdravstvenih, ki so pridržane ministrstvu za ljudsko zdravstvo; to so:

Varstvo mater, dojenčkov in malih otrok v socialnem in pravnem oziru, otroška vzgojevališča in sprejemovališča, sirotinstvo, skrbstvene

naprave za mladino (otroški vrtci, podnevna zavetišča, čurvališča, otroški domi i. dr.), poklicna posvetovanja za šolihodraslo mladino, dobrotvornost za obrtniško mladino (izvzemši strokovne naprave in odredbe za njeno izobrazbo) i. t. d.;

proizvedba in dovršitev skrbstvene vzgoje, izvzemši državna vzgojevališča, ki se ustanove za dovršitev skrbstvene vzgoje, določene od kazenskih sodišč, in so za zdaj odrejena justičnemu ministrstvu;

izvrševanje državnega nadzorstva nad zavodi in napravami v svrhu varstva osirotelih, zapuščenih, pretepanih, zanemarjenih ali od zanemarjenja ogroženih otrok in mladostnikov;

strokovna izobrazba in nadaljna izobrazba osebja za zavode otroškega varstva in mladinskega skrbstva;

vse to brez ozira na delokrog, pripadajoč v vprašanih vzgoje in pouka ministrstvu za bogočastje in uk, kakor tudi s pridržkom sodelovanja tega ministrstva v načelnih in organizatoričnih zadevah.

Organiziranje in pospeševanje preste samodejalnosti na torišču otroškega varstva in mladinskega skrbstva, zlasti v tej smeri delujočih društev, zavodov, zakladov in ustanov.

Sodelovanje pri zadevah poklicnega varuštva in varuških svetov, kakor tudi pri varstvu nezakonskih otrok.

Sodelovanje pri načelnih zadevah telesne okrepitve mladine in pri njeni vzgoji k obrambnosti. —

Na podlagi cesarske poblastitve je dne 16. vinotoka 1917. podala vlada poslanski zbornici z a k o n s k i n a č r t, s katerim se vsled ustanovitve ministrstva za socialno skrbstvo izpremenene postavne odredbe o delokrogu posameznih ministrstev.

Pojasnitve k načrtu se glase:

Namen ustanovitve ministrstva za socialno skrbstvo je predvsem, pripraviti pot upravnostni združitvi vseh pod moderni pojem socialnega skrbstva spadajočih področij in z njimi blizu sorodnih socialnopolitičnih zadev. Dasi se stremi pri tem tudi v prvi vrsti po kolikor mogoče popolni združitvi vseh, v tesni zvezi stoječih upravnih nalog, vendar ni mogoče takoj docela izročiti enemu uradu vsega, kar se z le teoretiškega stališča lahko uvrsti pod označeni pojem. Ozirati se je namreč moralo pri določitvi delokroga novoustanovljenega osrednjega mesta dostikrat na zgodovinski razvoj, kakor tudi na tesno zvezo, v kateri stoje posamezne zadačne skupine socialno-skrbstvene vsebine že odnekdaj z drugimi področji, katera zveza se zlasti tam ni mogla razločiti brez škode za stvar, kjer so potrebni za redno upravo posebni, strokovno izobraženi organi, ki se niso mogli kar meni nič, tebi nič dati na razpolago novemu uradnemu mestu. Tako na pr. ne bo obravnavalo ministrstvo za socialno skrbstvo z ozirom na socialno zavarovanje za zdaj brez pridržka vseh sem spada-

jočih posameznih vprašanj, temveč bo upravljalo le ona, načelno vse-kakor najvažnejša, ki so izročena zdaj notranjemu ministrstvu; prav tako preide na torišču delavskega prava ter varstva delavcev in nastavljen-cev le sedanje področje socialnopolitične sekcije trgovskega ministrstva na ministrstvo za socialno skrbstvo. Drugače pa je seveda pri novih na-pravah socialnopolitične vrste, namreč pri ureditvi takih področij, ki so bila dozdaj v okviru državne uprave le malo ali celo nič razvita. V tej smeri se bo lahko več ustvarilo in takoj izpočetka na vse priklonilo, kar spada v državno upravo na posameznih toriščih.

Pojasnitve pravijo dalje z ozirom na m l a d i n s k o s k r b s t v o, da zahteva stališče doraščajoče generacije, kakor je nani v mnogem oziru neugodno vplivala vojna, povečan vpliv državne uprave na različne pa-noge otroškega varstva in mladinskega skrbstva. Predvsem je treba, da se uredi dejavnost države same v prid mladini do meji, mogočih pod da-nimi razmerami, da se združijo raznovrstna stremjenja države, samo-uprave in prostega društvenega delovanja ter se vsa ta smotreno podpr-rajo. Novo ministrstvo bo središče vsega državnega delovanja na torišču mladinskega skrbstva sploh. To ne izključuje, da bodo za posamezna to-rišča dozdaj ali v bodoče pristojna ministrstva (na pr. ministrstvo za ljud-sko zdravstvo z ozirom na zdravstvena vprašanja, ministrstvo za bogo-častje in uk v vprašanjih pouka, iustično ministrstvo z ozirom na varuške in kazenskopravne zadeve) obdržala svoj delokrog; vendar pa se priredijo zaradi zagotovitve enotne proizvodbe državnega mladinskega skrbstva z mladinskim uradom, ki se ustanovi pri ministrstvu za socialno skrbstvo, gotove organizatorične naprave, zlasti ustanovitev stalne ministerialne komisije, ki ji bodo pripadala posvetovanja in odločevanja v vseh načelno važnih zadevah mladinskega skrbstva. Uspešno izpolnjevanje nalog, ki se določijo mladinskemu uradu, bo nujno zahtevalo tesno zvezo tega urada z življenjem, z osebami in združenji, ki ne pripadajo uradnim krogom. Zato se bo treba zlasti ozirati na to, da ne bo nikakih otežkočenj pri pro-stem občevanju z osebami, stoječimi zunaj. Na tej misli stoni ustanovitev mladinskega urada samega, gibljivost novega mesta pa se bo še kakikolr mogoče pospeševala pri praktični proizvodbi.

Kot načela za delovanje novega ministrstva na vseh toriščih zznamujejo pojasnitve posebno s k r b z a b o d o č n o s t, kakor tudi dvigovanje položaja delavskih in manj premožnih ljudskih plasti. Pri tem se bo treba ozirati tudi na to, da se ustvari složno skupno delovanje državne uprave z organi samouprave in z onimi prostega družabnega delovanja (društev, zavodov, ustanov itd.). Na mnogih, upravi ministrstva pripadajočih to-riščih (na pr. pri mladinskem skrbstvu, pri skrbstvu za pokvarjene od vojne in za preostale, pri skrbstvu za stanovanja, pri socialnem zavarovanju i. dr.) bi bilo uspešno državno delovanje brez pomoči od naprav, ki

jih je ljudstvo ustanovilo po lastnem nagibu, zelo otežkočeno, če ne celo nemogoče. Zato bo treba na ohranitev teh naprav polagati posebno važnost. V dosego tega je poleg raznih naredb, kakor smotrenega subvencioniranja i. dr., pripravno sredstvo tudi naprava razširjenega nadzorovanja. Nadzorovalni organi bodo zlasti pomagali ljudstvu z nasvetom in dejanjem pri ustanavljanju novih in pri nadaljnjem razvoju že obstoječih skrbstvenih naprav, prevzemali želje in pritožbe udeležencev ter jih sporočali osrednjemu uradu.

Končno razpravljajo pojasnitve tudi o tem, da se bo treba pri dovoljenih kreditih za novo ministrstvo ozirati na sedanji položaj državnih financ. Storilo pa se bo vse, da se ustreže v okviru možnosti mnogim najnim nalogam, ki se bodo na torišču socialnega skrbstva obračale na državno upravo; in to tembolj, ker je pravilna rešitev teh nalog med najvažnejšimi predpogoji za zopetno upostavitev po vojni oškodovane ljudske moči in s tem tudi za ugotovitev državne gospodarske bodočnosti. —

Ta načrt za delokrog novega ministrstva sta sprejeli obe zbornici (poslaniška dne 21. listop. in gosposka dne 15. grudna 1917.); obe z obžalovanjem, da se je opustil prvotni načrt ter sta nastali iz enega namernega ministrstva dve, kojih delokrog ima pravzaprav isti namen in skupni smoter.

Dne 1. prosinca leta 1918. pa je začelo ministrstvo za socialno skrbstvo s svojim poslovanjem. Takrat je izdal minister (dr. Mataja) na uradništvo v novem ministrstvu poseben oklic, v katerem razpravlja o namenu ministrstva in o njegovem poslovanju. V njem opozarja zlasti na to, da mora biti vsled posebnosti naprave tudi način uradovanja nov: »Ne obremenjen s tradicijami starejših uredb, mora novo ministrstvo dati zgled z uvedbo onega svežega duha v upravi, kakor ga javnost že dolgo pričakuje«. Zato naj bo obravnava s strankami in z oblastmi preprosta, hitra ter se kolikor mogoče omejuje pri pisarenju; vedno pa naj bo v stiku z dnevnim in s strokovnim tiskom.

Novo ministrstvo je prevzelo (kot sekcijo I) od notranjega ministrstva državni mladinski urad, ki si je uredil svoje poslovanje v tem redu:

O d d e l e k 1.: Legislativne in splošne zadeve otroškega varstva in mladinskega skrbstva; zaznave stikov s politično, avtonomno, zdravstveno in pravno upravo, kakor tudi s kazenskim in varuškim sodstvom na tem torišču; zadeve poklicnega varuštva, varuških svetov in varstva nezakonskih otrok; organiziranje državnih mladinskih uradov; zadeve mladinskega sveta in ministerialne komisije za mladinsko skrbstvo.

O d d e l e k 2.: Administrativne in organizatorične zadeve otroškega varstva in mladinskega skrbstva, zlasti organizacija in pospeševanje proste samodejalnosti na tem torišču; izvrševanje nadzorstva nad društvi za

otroško varstvo in mladinsko skrbstvo ter nad zavodi in napravami na tem torišču; organizacija in vodstvo nadzorstva z ozirom na otroško varstvo in mladinsko skrbstvo; subvencijske zadeve; skrbstvo za vojne sirote in zadeve c. kr. zaklade avstrijskih vojaških vdov in sirot; skrbstvene naprave za predšolsko in šolsko mladino, zlasti jaslice, otroški vrtci, oskrbovališča, dnevna zavetišča, vzgojni in skrbstveni zavodi ter zdravilišča; stiki s šolsko upravo na torišču otroškega varstva in mladinskega skrbstva; statistika mladinskega skrbstva.

O d d e l e k 3.:¹⁾ Zadeve skrbstva za šoliodraslo mladino v splošnem in za obratniško mladino posebe (skrbstvo vajencev in poslov); sodelovanje pri zadevah stanovanjskega skrbstva za mladostne; posvetovanje o policiji in posredovanje dela za mladostne; sodelovanje pri obratni vzgoji mladine; zatiranje zanemarjanja mladostnih (gostilniške, kadijske, kino in pivske prepovedi, omejitve slovsstvene plaže in drugih policijskih ukrepov); mladinsko izobraževanje, predavanja, knjižnice itd.

O d d e l e k 4. (vojnopomožni urad): Vse zadeve, ki jih je doslej opravljal vojnopomožni urad notranjega ministrstva; upravljanje zbirk in prireditev za vojnoskrbstvene namene v smislu ministrske odredbe z dne 20. 1. 1916, drž. zak. št. 19 (ureditev zbirk za vojnoskrbstvene namene).

Posebni oddelek se ustanovi tudi za skrbstvo ženske mladine. —

Tej sekciji se je poverila tudi naloga, da priredi načrt skrbstvenega zakona.

(Dalje priht.)

F. KRANJC:

O UMETNIŠKI VZGOJI.²⁾

Tole, kar navajam v začetku, bi dejal kdo, da spada pravzaprav pod črto; no, meni se zdi važno dovolj, da omenjam v besedilu spisa samega, zlasti zato, ker je obenem tudi zagovor, zakaj obširneje informativno pišem o umetniški vzgoji. Dozdaj sta pisala — kolikor je meni znano — o njej pri nas le Drad. Humek in Jos. Schmoranz er. Prvi je priobčil v »Pop.« leta 1909.—1911. nekaj črtic »Iz umetniške vzgoje«, drugi je obravnaval vprašanje v »Pedagoškem Letopisu leta 1905« pod naslovom »Umetniška vzgoja«. Deloma spadajo v to poglavje tudi poročila v »Pop.« o Scharrelmannu in njegovih sodelavcih (Gansberg, Gur-

¹⁾ V tem oddelku je načelnikov namestnik Slovenec g. svetn. tajnik dr. J. Polec.

²⁾ Ta spis bi moral kot dopolnilo k spisu »o bodoči vzgoji« iziti že v minulem letu a smo ga zaradi nepričakovanih ovir v tiskarni morali odložiti. Priobčimo ga torej šele v letošnjem letniku. Uredništvo.

litt i. dr.), a s te strani se nam še ni nudilo točnejše poročilo in pri priobčevanju del iz moderne metodike v »Pop.« leta 1915. je Scharrelmannova knjiga »Das Malen und Zeichnen zur Belebung des Elementarunterrichts und der häuslichen Beschäftigung der Kinder« sicer omenjena, pogrešali pa smo natančnejših navedb o njej. Leta 1909. je obljubil v »Pop.« (str. 76.—78.) neki »— e —«, ki je pisal »Malo kritike« umetniški vzgoji, da se hoče tega poglavja »prilичno podrobneje dotakniti in sicer s posebnim ozirom na slovensko književnost« — a do danes še žalibog *pogrešamo tega »podrobnega dotaknenja«.*) Če povemo, da je nekaj člankov o prostoročnem risanju (poleg Schmoranznerjevih) prinesel tudi »Učit. Tov.«, ko je začelo vreti pri nas pred leti o »novi metodi«, smo navedli vse, kar smo mogli zaslediti; vsekakor pritezamo še dva hrvatska, v slovenski knjigi izišla spisa od Jelice Belovič-Bernadzikovske in sicer: »Hrvatski narodni vezovi« (Ped. Let. leta 1908.) in »Erotski moment v jugoslovanskih narodnih vezilnih ornamentih« v »Slovanu« leta 1909.

Omenil sem Humeka in Schmoranznerja. Humek je napisal tista tri leta osem — o, zakaj jih ni več! — črtic o umetniški vzgoji in je dobival, kolikor vemo, pri delu posnemalcev pri učiteljih, ki so imeli naraven umetniški okus in voljo za umetnost, čeprav se do tedaj miso pečali ne s teoretično, ne s praktično stranjo umetniške vzgoje. V okviru te pa je prešel Humek na risarsko tehniko ter nas pustil v prvi na cedilu. Da bi mu bil to očitok? Če hočete vedeti, zakaj se je tako zgodilo, čitajte zadnji odstavek uvodu »Umetniški vzgoji« (»Pop.« l. 1909. str. 26.), primerjajte vsebinska kazala naslednjih letnikov — in lahko bomo umeli tudi idealista, ki je prosil somišljenike na delo. — Schmoranzner je v svojem, zgoraj omenjenem spisu očrtal potrebo in bistvo umetniške vzgoje z znanstvenega stališča; ta spis naj bi prečital vsakdo, kdor čita naše poročilo, ki je nekako dopolnilo Schmoranznerjevemu o tem, kar se je dovršilo na tem polju v novejšem času. Načelna knjiga nemške literature o znanstveni umetniški vzgoji — dr. Johannes Richter: »Die Entwicklung des künstlerischen Gedankens« — je izšla šele l. 1909. Poslej se je delo še bolj gmadilo in potreba nadaljne informacije se nam zdi nujna.

Tedaj je utemeljil Richter pojem umetniške vzgoje takole: »Ni to nikaka iznajdba katederskih pedagogov, nikak poizkus metodikov; ni duhovit izmislek tega ali onega človeka, marveč je kulturni problem v najširšem smislu, problem, ki potrebno in organsko izrašča iz tisočerihih finih koreninic«. Vse te »koreninice« zasleduje R. v svoji knjigi; nam ni treba da bi mu sledili tu. Znana nam je potreba umetnosti v industriji; boj za umetnost v literaturi, boj proti lažiumetnosti in plaži v slovstvu in v upodabljaljoči umetnosti smo imeli zlasti zadnji dve desetletji priliko opazo-

*) Če bi to moje „obreganje“ zbudilo dotičnega gospoda, bi mi vedelo slovensko učiteljstvo hvalo!

vati in doživljati pri vseh naših leposlovnih listih in potem Schwentnerjevega založništva do Jakopičevega umetniškega paviljona . . . To je bil pogled iz splošnosti v posebnost, preden nadaljujemo vobče.

Današnja umetnost, ki stoji v službi vseobčnega življenja, je pa že tudi kulturna sila in kot taka si hoče priboriti dostop tudi k splošni vzgoji. Kar je splošno dragoceno, ne sme ostati tuje vzgoji, če ta neče zapasti enostranskemu utesnjenju, neharmoničnemu siromaštvu. Zato ne govorimo več samo o pravici do obstoja umetniške vzgoje, marveč preko pravice o potrebi, da se vežeta umetnost in vzgoja v plodovito življenjsko skupnost. Spoznanje, da je umetnost človeški naravi življenjska potreba in znanstvena ugotovitev tega spoznanja, pa je rodila nujnost, da je umetnost sama tudi našla svojo znanstveno obravnavo. To pa pravtako z ozirom na produktivnost ustvarjajočega umetnika, kakor vzprejemajočo aktiviteto estetsko uživajočega neumetnika. Tozadevna znanstvena analiza je naloga estetike. Gibanje k estetski kulturi ima dva formalna smotra: plemenita, zdrava možnost uživanja in razvoj ustvarjajočih sil (J. Richter). Obeh teh dveh se je moralo polastiti vzgojeslovje, ker je psihologija nujno zahtevala, da se pedagogika izpopolni v esetskem oziru.

V Nemcih se je začelo to gibanje pred dobrimi dvajsetimi leti — kako je v drugih narodih, mi ni znano; vem le to, da je pisal in govoril na Angleškem o stvari že prej John Ruskin.^{*)} Povsod pa so se dejstva razveselili zlasti v umetniških krogih in z veseljem so se lotili dela, čigar obsežnosti in truda, pa tudi lepote in zadostčenja večina ni spoznala, ali komaj da slutila. Dano tudi ni bilo za obravnavo ognodje — znanstvena utemeljitvev — in tako so bile le redke, res umetniške nature, ki so se same preborile po lastni poti (na pr. Scharrelmann). Velika večina srednje nadarjenih vzgojiteljev se je izgubljala; oklepala se je sicer novega prapora, a njeno delo je dospelo do mehaničnosti, do rokodelstva. Ravno na tej »veliki večini« pa obstoja napredek šolstva; zato se je bilo bati, da se gibanje poižgubi, da tudi to zadene splošna žalostna usoda reformskih idej; da mu očitajo nezmožnost za reformiranje, da podpira prazno besedičenje mesto dejanske pomoči. Po teh očitkih se, vračajo pripadniki novih struj k staremu.

Tako je kazalo, da bo s tem gibanjem tudi v Nemcih. A zrl so na Angleško, kjer je prodril s svojim naziranjem Ruskin, ki je zrl v rokodelskih izdelkih zdravilo za socialne časovne pogreške in je zahteval od vsakega dela, tudi najpreprostejšega, da ima umetniški značaj. Ko je zunanost gibanja na Nemškem že skoraj propadala, se je dvignila zahteva po znanstveni utemeljitvi: znanstvo naj določi smoter in pot. Estetika in psihologija, dve najmlajši od empiričnih ved, sta se prijeli umetniške vzgoje ter jo znanstveno ugotovili. Zgodilo se je to

^{*)} Njegova „Predavanja o umetnosti“ je dobiti tudi v reklamkah št. 4685–86.

zlasti v združenju na »umetniškovzgojnih dnevih«, ki so se vršili v letih 1901.—1905. ter so jih priredili šolniki, zastopniki nove šole, umetniki in pesniki in razni znanstveni umetniki z Lichtwarkom na čelu. Podpirala pa sta jo med znanstveniki zlasti W. Rein iz Jene in J. Richter iz Leipziga.

Ideja je prešla tudi v avstrijsko nemško šolstvo, kjer sta delala zanjo skrajna najbolj dunajski vseučiliški profesor Strvgowski in salcburški učitelj Praehauser, ki ga večkrat omenja tudi Schmorranzer pri svojih spisih o prostoročnem risanju. Danes podpira gibanje z najrazličnejšimi izdanci praška založba A. Haase pod uredništvom prof. A. Hergeta. Tudi učni načrti za nemške ljudske šole na Češkem so ji posvetili pozornost in pri uvodu v njihove načelne stavbe čitamo:*) »Pa tudi zahteva novejša pedagogike po pridobivanju razumevaločega veselja nad lepim (umetniška vzgoja) v šoli je našla primerno vpoštevanje. Otroci naj se posilmal uče dobivati veselje nad lepotami narave, kakor tudi na proizvednih pesništva in upodabljalno umetnosti, ker se odpira s tem vir najčistejše radosti, ki ne usahne tudi najrevnejšemu, in ker razumevanje za lepe oblike in barve omogoča novo vzvelost rokodelstva in nemške narodne umetnosti na Češkem«. Ta uradni učni načrt združuje bistvene zahteve vse umetniške vzgoje: 1. srce izobrazevalni, 2. socialni in 3. gospodarski moment. Za umetniško vzgojo v šoli pa prihajajo v poštev naslednja sredstva: zunanost in notranost šolskega poslopja, opazovanje izdelkov upodabljalno umetnosti, jezikovni pouk, risanje, petje, telovadba (ritmična gimnastika), ročno delo.

S tem, da se je umeniškovzgojni ideji posvetilo znanstvo, pa se ji določil pravec, obenem se ji je dala tudi možnost, da sodeluje pri vzgoji. V naslednjem hočemo posvetiti temu dejstvu večji prostor, pri čemer se bomo opirali na najnovejše J. Richterjevo delo »Bildende Kunst und Vergeistigung der Erziehungsarbeit«.^{*)}

Nujnost umetniške vzgoje je razvilo spoznanje, kako je za izobrazbo človeštva, katera se ne more misliti z popolnim odtujenjem estetike, potrebno, da stopi v razmerje do umetnosti. To spoznanje ni prav nič novo, a sedanost ga je spravila iz osamelosti v demokratično vzgojo, kar pa je tudi povzročilo, da se je ideja povzela do razvoja in se poglobila tako, da smemo v vsakem oziru računati na njo. Znanstvo in praktična etika sta ji

* Vse o tem učnem načrtu, ki smo ga omenili že lani v „Pop.“ v svojem spisu „Iz trgnani listi iz novodobnega šolstva“, je vzeto iz A. Herget: „Die wichtigsten Strömungen“, I.

** Izšlo l. 1916 v zal. A. Haase v Pragi; cena K 2-50. — Za spis pa sem uporabljal še razne druge vire, tako raznovrstne zapiske v „Schaffende Arbeit“, „Neue Bahnen“ in O. Seinigov: „Organisierte Ausdruckspflege“.

pripomogla do tega. Ne sicer tako, kakor so nameravali njeni prvi začetniki, ki so hoteli vso vzgojo postaviti edinole na stališče umetnosti in reševati ves reformski problem s tega vidika, pač pa tako, da je prešla v splošno človeško vzgojo ter vstopila v njeno službo. Tako pa je spravila vanjo sveže veselje. Postala je med prvimi sredstvi, ki je poiskovala rešiti vzgojo in pouk suhe učenosti. Saj se ni napovedal boj znanju, marveč načinu podajanja in sprejemanja, neživemu, spominskemu in fragmentaričnemu v njem; naše pedagoško naziranje se je izpremenilo in našo praktično metodo so prekvasila zdravejša in življenja polnejša načela. Umetniška vzgojna misel je vršila pri tem dvojno nalogo: očiščevala in vlekčala je voljo do užitka in razvijala voljo do oblike. V ustanovitvi uživanijske kulture zre umetniška vzgoja svoj prvi in glavni smoter. Da ga doseže, mora začeti pri tleh. Knjižni človek, ki je pač usposobljen za sprejem abstraktnosti, se mora preučiti drugače. Zlasti mu je potrebna vaja očesa in čutil sploh ter mu odpre upanje za resnični užitek. Otopelost naših čutil, zlasti očesa, nas je osleparila za lepoto sveta. Lepot v umetnosti nismo videli in bili smo nezmožni za njeno uživanje. Kajti le pravilno gledanje — ostro in jasno — zravnava pot do gledalne kulture, do sprejetja umetnine.

V tem nam je podan smoter umetniške vzgoje. Ni pa, kakor se dostikrat piše, govori in misli: izobrazba in usposobljenje vsakega, tudi manj nadarjenega človeškega otroka do samostojno ustvarjajočega, oduševljenega in zato veselega umetniškega delovanja in delovnega načina. Kadar govorimo o umetniški vzgoji, moramo vedno pomniti, da ta ni sama sebi namen, temveč le sredstvo v splošni vzgoji. Niti je ne smemo misliti edinole v šolski vzgoji, kajti storila je že večji korak k splošno narodni vzgoji, in njen končni smoter, kakor smo ga označili zgoraj, je tudi: razumevanje in uživanje umetnin in smotrena vaja in izobrazba estetičnega okusa sploh. Zato tudi sega njeno delovanje izven šolskih sob in njen problem pedagoških strokovnjakov. Tako je stopila umetniška vzgoja na dan tudi pri nas že in kot specifične njene tipe navajamo lahko Jakopičev umetniški paviljon, Izidorja Cankarja stremljenje v zadnjih letnikih DiS-ta, in v najnovejšem času tudi delo »Umetniške propagande«, kakor tudi izdaja slik naših umetnikov v obliki razglednic na sploh.

A, kakor že zgoraj omenjeno, naša dosedanja vzgoja ni bila niti v življenju, niti v šoli taka, da bi lahko s pridom uživali umetnino; tega se je treba šele navaditi in to je naloga, ki jo mora prevzeti umetniška vzgoja v splošni vzgoji.

Najpoglavnejše delo prevzema tukaj risanje. Poleg pouka v delavnicah je to šolski predmet, ki je bil deležen najtemeljitejšega preustroja; do najnovejših časov je tičala njegova vrednost zgolj v praktičnosti, kar razlaga tudi marsikatero negotovost in neizčiščeno reformsko idejo v njem. A ker se je postavila njegova metoda že takoj skrajna na novo, mlado

stališče, je bilo njeno ugotovljenje lažje. S klicem: umetnost v šolo! se je dvignil tudi klic: umetnost v risanje! in kmalu se je prenodil ta predmet iz rokodelske puščobe v umetniško stroko. Res da še nedostaja marsikaj, da postane risanje čuvar umetnosti v šoli. Predvsem ni učiteljev, ki bi bili sami umetniki dovolj, da podele resničnost ne premalim zahtevam umetnosti. A risanje samo, vzeto v sredo močne struje novih vzgojnih misli, je sodelovalo pri vsem novem. Tako ga je zlasti zgrabil močni val ozko-vzgojnosti ter mu podal kar skrajna pedagoško dalekovidnost. Risanje je postalo umetniška stroka, ki pa mu ni v prvi vrsti za to, da producira resnično umetnost, marveč je ostalo le skromen prag pri poslopju umetnosti. In tako je rasel ta predmet bolj in bolj v vzgojnost. Pojnil je svoje poslanstvo in spoznal brezprimerne možnosti, da osvobodi vzgojne sile, zakopane ali komaj slutene zaklade iz človeške psihe, ki so čakali, da jih kdo dvigne. Tako je stopilo risanje na trdna tla, dobilo dalekosežne načrte in se s svežim veseljem do dela spravilo na stavljenje temelja, ki ga je označilo moderno pedagoško raziskavanje kot neobhodno potrebnega za ves pouk. Risarski vzgojitelji je naglo pojnil, da ni mogoče iz splošnih vrhovnih načel izvajati nobenega vzgojnega smotra, ki hoče res praktično uspevati, in da sme biti res le psiha rastočega človeka edino izhodišče za vse, kar se začne, in le ona edina lahko kaže pot.

Zato tudi že delj časa dosledno zahtevajo razni programi in kongresi temeljito psihološko prešinjeno vsega risarskega pouka. Poizkusna estetika in splošna psihologija na poizkusni podlagi sta posvetili svojo pozornost analizi risarskega akta. Tudi metoda samoopazovanja risarskih postopkov je spravila na dan marsikaj porabnega, najvažnejši pa je v tej smeri znanstveni poizkus. Raziskavanje se je lotilo najprej najbližje snovi, izgotovljene otroške risbe in grafičnega delovanja primitivnih narodov. Že pridobivanje in prereševanje teh lahko dobitnih predmetov samih kaže raznovrstnost preiskav in različnost metod, s katerimi se je dognalo trajno stopnjevanje grafičnega izražanja. Iz mnogovrstnosti zaznamovanj teh stopenj omenjam sledeče: 1. brezmiselno črčkanje brez predmetnega razumevanja, 2. lokalna ureditev predstavljenega, 3. shematični obris; kar se najbolj sklada in najtočnejše izraža napredek otroške risbe. Na vseh teh treh stopnjah pa otrok bržkone nima jasnega namena, da poda v svoji risbi pravilno sliko resničnosti, in tudi težko da se moti v razliki med njegovo sliko in med predmetom. S tem mu nedostaje najsplošnejši znak umetniškega zadržanja. On išče predvsem izraz lastnega spoznanja in predstavlja to, kar je na predmetu zanimivega in značilnega. Otrok hoče v svojih risbah pripovedovati, pravtako tudi narodi, ki so ostali še na otroški, nerazviti stopnji.

Ko pride otrok do tretje stopnje, do shematičnega obrisa, se da nasledovati (po Kerschensteinerju) v risarskem razvoju novih pet sto-

penj: 1. stopnja proste sheme (do 7. leta ostane otrok v pojmovnem zarisavanju vseh znakov predmetov); 2. stopnja, ko se zbudi čut za linije in obliko (posnetek in lastno opazovanje stopnje predstavo do prvega takega predstavljanja, kakor se predmet kaže); 3. stopnja pravilno prikazovalna predstavljanja; 4. stopnja obliki odgovarjajočega predstavljanja, ki ji je lastna zavedna uporaba prostornih izražalnih sredstev (do te stopne se povzpne otrok redkokdaj iz lastne moči); 5. zavedno perspektivno predstavljanje, ki ga ne doseže nitj 50 % desetletnikov. Prvotni razvoj risarske nadarjenosti se suče torej v spominskem, mogoče tudi v predstavnem risanju, in sega le počasi po risanju po naravi. Risarski uspehi temelje do 10. leta na otrokovem spominu, po tej dobi pa se zbudi tudi estetsko vedenje napram umetnini. V tem oziru prednjačijo (po Kerscheneinerjevih poizkusih) dečki, ki so za risanje tudi sploh nadarjenejši kot deklice. Gotovo pa je v vseh otrokih naravna potreba, da se grafično izražajo. Kako pa spravimo s to splošno zmožnostjo za grafično inteligenco v sklad to, da nekateri otroci nikakor ne znajo risati? Meumann je poizkusil odkriti vzroke tega risarskega uspeha in navaja kot najvažnejše:* slabost volje za analizirajoče gledanje, pomanjkanje optičnih spominskih slik, nedostatno uvrščanje optičnih spominskih slik napram motoričnim risarskim aktom, nedostajanje pridobljenih risarskih shematov, nezmožnost za prenos trodimenzionalnega v ravnino, pomanjkanje ročnosti roke. Vse te nezmožnosti in ti nedostatki pa se z vajo lahko odstranijo ali vsaj omilijo. Vsekakor je dana možnost, da se v vsakem posameznem slučaju ugotove in se ublaže s posebnimi formalnimi vajami, tako da je lahko tudi iz risarsko nenadanejenega še risar za silo. Povprečno pa se lahko sklepa iz velike nadarjenosti za grafični izraz na dobro inteligenco, nikakor pa ne nasprotno, kakor uči izkušnja.

Še po drugi poti je podpirala psihologija pouk v risanju; s psihološko analizo risarskega akta namreč, ki ji je namen, da pokaže elemente, ki določajo v svoji skupnosti risarski potek. Albiem. Meumannov učenec, je ugotovil v tem oziru dva tipa*: 1. vizuelni tip, ki ustvarja sliko pri malem sodelovanju apercepcije in dela močno objektivno; 2. konstruirajoči tip, ki kaže z refleksijo in konstruktivnim delom svoj subjektivni značaj. Ker je njegova optična slika nezadostna, jo izkuša izpopolniti s premišljevanjem. Ta analiza risarskega akta omogoča, da se najdejo preproste metode, ki hitro poiščejo individualne nedostatke, tor dajejo učitelju risanja možnost, kako jih odpravi z individualnimi vajami pri gojencu.

Tako je prežet ves risarski pouk s psihološkim zanimanjem, ki ga podpira in mu služi v lažji doseg njegovega namena.

* Po Richterju — ravnoram.

Njegovega namena? Kateri je to pravzaprav? Učni načrti in resolucije kongresov jih sicer navajajo, a točni ti niso navzlic svojemu jasnemu izražanju. Ker je psihološko stališče prodrlo, je postavljen otrsek v sredo vseh razmotrivanj. Iz njega, iz njegove narave, ne po znanstvenih ali umetniških načelih izven njegove psihe, izhaja pot pouka. Zato se drži tudi lahko oseben in premenljiv, vodi do izobrazbe harmoničnih razmer. Ljeno nazorno snov, razvija moč zavednega gledanja z risanjem po predmetu, bogati na ta način predstavljajno množino po kvantiteti in kvaliteti in postopa končno k stvarjanju iz predstave, docela prosto od naravnega predmeta. Pot dela vodi torej iz očesa skozi zavest do izvršitve kretnje. Z večjo zrelostjo je potreben za vsak risarski akt poseben očesni doživljaj, risarski izdelek pa kaže velik napredek napram navsnemu podajanju resničnosti shem, zlasti ker zahteva risarski akt od fantazije, da vs. predstavljano premotri in postavi v skupine po lastnem preudarku (ornamenti itd.). Tako dobimo na koncu grafične vzgoje krepko formalno vrednoto: notranjo nazorno silo, ki sloni na predstavi in domišljiji. Kolikor je delovanje domišljije podvrženo omejitvi po gotovih, splošno veljavnih načelih, služi risarski pouk tudi vzgoji okusa. Okus, kolikor je tudi lahko oseben in premenljiv, vodi do izobrazbe harmoničnih razmer. V risanju, ki vzgaja okus, nareja vzgoja takorekoč vsoto umetniške vzgoje z namenom, razumevati umetnine ter jih uživati.

A pouk v risanju je segel celo preko tega smotra. Grafični izraz se je postavil v službo izraza samega z ilustracijo zaznavanih dogodkov. O. Seinig ima zaslugo, da je postavil tam, kjer je onemel živi jezik »govorečo roko«. Njena govornica je neomejena in najskritejša bistva reči sili do živega izraza; razum govori z roko in ustvarja brezbesedno spoznanje sveta. -- Ilustrativno spisje je pokazal H. Scharrelmann v svojem »Der Geburtstag«, o katerem sam pravi, da tiči njegova vrednost »v razvoju otroških sil med pisanjem in slikanjem«.

Tako pa se je uveljavila nova zahteva: umetnost bodi učni in vzgojni princip!

Napačno bi bilo, če bi mislili, da je pripomoglo temu načelu do veljave v šoli edinole risanje. Bolj na dolgo smo se pomudili pri njem zato, ker je na njegovi podlagi razgovor o umetniški vzgoji najlažji, ker je umetnosti kot taki najbližji; a že zadnja dva primera o zvezi risanja z drugimi predmeti nam pripovedujeta, da je seglo to načelo preko vsega pouka; njegovo bistvo je prešlo v pouk in vzgojo. Razumevanju in uživanju umetnosti služi moderna obravnava telovadbe, petja, ali da imenujemo od predvsem učnih predmetov: spisje in čitanje.

Posebna struja umetniške vzgoje (glavni zastopnik E. Weber) zahteva sploh: u m e t n o s t k o t c e l o t n i u č n i p r i n c i p. Pri Weberju

* Opozarjam na njegov spis „Die redende Hand“; izšlo v zal. E. Wunderlich, Leipzig.

dihava ves pouk umetnost in vse vzgojno delo mu je vzgojna umetnost, t. j. prežeta estetično karakteriziranih elementov. Tej prežetosti se niti znanstvene stroke ne smejo odtegniti in učitelj sam se mora posluževati umetniških izraznih sredstev, da gane razum in srce, ker otroška narava zahteva vsako snov umetniško pretopljeno, da do pojmi docela. Učiteljeva naloga je v tem slučaju težja kakor ona ustvarjajočega umetnika, ker mora deliti svojo moč na izobraževalni objekt, t. j. razvijajočega se človeka, in na izobraževalno snov. Šele stopljenost obeh teh je pedagoško umetniško delo. —

Tako zasledujemo tudi v umetniški vzgoji radikalnejšo in manj radikalno smer; smoter obojih je pripraviti človeka (narod) do pravičnega poznavanja in uživanja umetnosti. Zgoraj smo videli tudi znanstveno utemeljitev in podporo umetniške vzgoje, a napačno bi sodili, če bi mislili, da ima ta svoj izvor v znanstvu. Vzroki večjega nienega poudarjanja so isti kakor pri vseh reformskih zahtevah šole in vzgoje in vse skupaj lahko zaznamujemo z izpremembo življenja v sedanji dobi napram življenju v preteklem stoletju, ki je na današnje pripravljalo zlasti v svojih zadnjih dveh desetletjih. Narodnogospodarski in socialni so bili motivi, ki so klicali po višji izobrazbi in po taki, ki odgovarja realnim življenjskim potrebam, in ki so zbudili na Angleškem J. Ruskinovo gibanje »Arts and handicrafts society«, in ki se kažejo danes v struji umetniške vzgoje na Nemškem. Smoter umetnosti pa, ki naj zavzema mesto v vzgoji, je še tudi isti, kakor ga je izrazil isti J. Ruskin: »Smoter vseh velikih umetnosti je bil od nekdanjega podpora ali poviševanje življenja, največkrat celo oboje obenem« (Predavanja o umetnosti 31.) in pod tem praporom podpira in povišuje tudi umetnost v vzgoji in vzgoja v umetnosti človeško življenje.

DR. MED. T. ALTSCHUL (PRAGA)

UČITELJSTVO KOT SOTRUDNIKI PRI MLADINSKI IN NARODNI DOBROTVERNOSTI.

Kakor na poprišču šolske higijene, je tudi na širšem torišču splošne mladinske oskrbi sodelovanje zdravnika in učiteljstva prvi predpogoj za praktični uspeh. Kaj koristijo najboljši zdravnikovi nasveti za mladinsko blagostanje, če ni za nje razumevanja in živega zanimanja pri učiteljstvu? Koristi ne prinaša objavljanje predlogov, pač pa njihova stvarna izvedba.

Na srečo je že docela minil čas, ko so bili pedagogi vsled zahtev šolskega zdravništva nekako »razžaljeni« ter so zrl v šolskem zdravniku

vsiljivca na torišču pedagogike, odločene — kakor so mislili — le za nje same; za mlajšo učiteljsko generacijo je šolski zdravnik že nekaj domačega. Današnji učitelj ni več »šolmašter«, ki mu je poklic rokodelstvo, postal je gojitelj mladine, in da mi je dano, bi sploh črtal ime »učitelj« ter je zamenjal z naslovom »izobraževatelj mladine«.

Nikakor ne zastopam stališča kakor še mnogi današnji šolski higieniki, da je vsa naša šolska mladina tako »preobložena« z učno snovjo, da ji to mora škodovati na zdravju. S čemer pa ne zanikavam potrebe temeljite učne preosnove; nasprotno, zahtevam jo že z ozirom na to, ker se mora s smotrenim skrčenjem učne snovi napraviti prostor telesni vzgoji mladine, kakor je nujno potrebna za zasužuranje zdravega naraščaja. Priladnik »delovne šole« sem v tem smislu, da se mora naša šolska mladina navaditi trdo delati, in da moramo vzgajati zdrave otroke do največjih možnosti tako na duševnem, kakor na telesnem področju. Ne smemo pa prezirati dejstva, da moči niso pri vseh učencih iste, na kar se pouk mora ozirati. Z zdravniškega stališča se mora braniti in priporočati navzlic vsem pedagoškim pomislekom Sickingerjev sistem posebnih razredov, ker je psihološko utemeljen v prirojenih učenčevih zmoglostih. Predvsem pa moramo pomniti to, da mladinska oskrb ni izčrpana s šolskim zdravstvom. Obligatorična šolska dolžnost se začneja pri nas s šestim šolskim letom. Šola torej ne prevzema otroka kot »nepopisan list«, dom je že poprej gojil otrokove duševne in telesne prirojenosti ali pa, kar se češče dogaja, te zanemarjal ter jih navajal v krive smeri. Dolgoletne izkušnje ugotavljajo, da je treba dati takozvane »šolske bolezni« le prav malo na rovaš šoli, oziroma pouku, marveč da je poobžil kaj za te bolezni skoro vedno dom že v predšolski dobi. Naloga moderne šole mora bit, da te škode po možnosti zatre ali jih vsaj izboljša. Klje po šolskem zdravniku je torej danes splošen in upajmo, da bo uslišan ta glas končno tudi v Avstriji. Kakor pa sem že omenil, ne more izvršiti te naloge šolski zdravnik sam brez umevajočega sodelovanja učiteljstva.

Iz dozdajšnjih izvajanj izhaja tudi prav posebno zanimanje šole za to, da je otrokova vzgoja že v predšolski dobi, da, že v dojeniški dobi zdravstveno pravilna. Telesna in duševna vzgoja se mora res začenjati že pri dojenčku, k' naj se mu že prigoji red za sprejemanje hrane, stopnjujoče navaianje na čutne mize, na slušne vtise kakor tudi na svetlobne občute. Otrok naj n. pr. ne zaspi le v temi, temveč tudi pri dnevni in umetni luči, medtem, ko drugi okrog njega govore in hodijo. Tudi z ne prestrogim utrjevanjem naj se zgodaj začenjati. Že te kratke opazke naj pričajo, kako potrebno je za modernega učitelja, da ima smisel za matersko varstvo in dojeniško oskrb. Po velikem učiteljevem in učiteljičnem vplivu šole na dom (zlasti po deželi) se prav dostikrat posreči, da se po-

uče starši ter se jim pojasni oskrbovanje še mlajših otrok v dojeniški in predšolski dobi. Seveda pa je treba za to prijaznega in prijateljskega stika učiteljstva s starši otrok, sodelovagja šole in doma, kar je nujno potrebno tudi iz ostalih pedagoških vzrokov. Vsekakor pa bi ne smel učitelj šele čakati, da pridejo starši sami po svet glede mladinske vzgoje (kar se bo tudi redkokdaj zgodilo), marveč mora iskati priliko, da vpliva na starše v tem smislu, bodisi kadar prihajajo starši po otroka v šolo, bodisi pri posebe za to sklicanih roditeljskih večerih, ki so možni in priporočljivi tudi v vaški šoli.

Veliko umrlivost dojenčkov povzroča največ neprimerna (umetna) hranitev otrok. Po Prinzingovih statističnih izkazih je umrlo v Berlinu od 100 živorojenih 7·09 pri prsni hranjenju in 38·64 z živalskim mlekom pítanih dojenčkov. Učitelj, oziroma učiteljica stopi v stik z domačim ali z okrožnim zdravnikom ter se pri njem pouči, kako za dosego zdravega naraščanja lahko krepko sodeluje pri važni propagandi dojenja. Kjer je le količkaj mogoče, naj se ustanove materinske posvetovalnice, kjer zdravnik (podpiran od gospe) — in čeprav le enkrat na teden ali celo le enkrat v 14 dneh — brezplačno svetuje materam dojenčkov, zlasti v vprašanih hranitve. V tvorniških krajih, kjer je večje število delavk, je ženskim osebam, zlasti učiteljicam dostikrat prav lahko, da se posebno s sodelovanjem blagotvornih žena ustanove ne ravno predrage naprave dojílišč, t. j. primernih, skromno urejenih prostorov, kjer doje delavke - matere svoje dojenčke med delovnim časom. Naj se mi ne ugovarja, da se že itak preobloženo učiteljstvo ne utegne s čem takim pečati ter da nima to nič opraviti z njegovim učiteljskim stanom.

Oba ugovora sta napačna. Kaj zahtevam od učiteljstva: agitacija za zgoraj omenjene naprave ne terja preveč časa in moderni izobraževalci mladine bodi, zlasti po deželi, tudi izobraževatelj narodu, kar se brezprimerno bolj sklada z njegovim stanom kakor ekstremno politično delovanje, za katero jih toliko najde čas. Tudi drugi ugovor, da zažetjeno sodelovanje pri materinskem varstvu in oskrbi dojenčkov ni v nikakvi zvezi z učiteljskim poklicem, ni upravičen, če si ga ogledamo pobliže. Šola bo izkazovala lahko vse drugačne uspehe, če vstopajo vanjo kot začetniki telesno in duševno zdravi otroci, kakor pa če prihajajo slabotni in nezgojeni. Seveda igrajo pri tem veliko vlogo premoženjske razmere staršev. Nočem pa naravnost trditi, da so otroci premožnih staršev vseskozi dobro vzgojeni in telesno čvrsti, splošno pa vendar ti krogi lahko vsebolj skrbje za svoje otroke kakor starši onih slojev, ki so navezani na delo svojih rok ter so skoro po ves dan zdena, da se lahko preživljajo; pri čemer nočem niti omenjati onih gotovo neredkih slučajev, kjer povzroča zanemarjenost mladine pijanstvo ali nenravno življenje staršev ali enega od roditeljev. Smatram sicer rodbinsko vzgojo za najboljšo in naj-

naravnjejšo, če je ta način vzgoje mogoč; tudi med »proletarstvom« so zelo dobre matere, navadno pa žalibog niso. Kjer torej ne nudi ali ne more nuditi rodbinsko življenje nikakega jamstva za smotreno vzgojo otrok, mora pomagati javna dobrotvornost ter ta nadomestiti dom. S te strani moramo priporočati napravo dojilišč in zavetišč, otroških vrtcev (teh pa ne kot predšole, da se v njih otroci uče, marveč kot kraj otroške oskrbi in vzgoje k redu) in mladinskih zvez. Učiteljstvo tudi tukaj lahko s prigovarjanjem in z nasvetom vpliva na odločujoče osebnosti. Za vzgojo telesnega okrepjenja mladine naj se prirejajo mladinske igre, ki naj se jih udeležujejo tudi otroci iz predšolske dobe; tudi tukaj lahko vpliva učiteljstvo na občine dovolj pogosto z uspehom.

Dosem sem odložil dojeniški in predšolski dobi obsežen, za mal spis znabiti preobsežen prostor, a storil sem to namenoma. Z ozirom na mladinsko oskrb smatram to živlensko dobo otrokovo za najvažnejšo in za temeljno. Pravo »šolsko zdravstvo« premore mnogo manj, če ne tvori zdravstvenih in etičnih predlag otroška oskrb, začeta pri otrokovem rojstvu, in smotrena mladinska oskrb. Zato mi ni na tem, da se omeji šolsko zdravstvo le na znanstveni oddelek, prikrojen šolski dobi. Razložil sem že v poročilu *, izdelanem za šolskohigienski kongres v Parizju, ta svoj nazor, da, rečem lahko: svoje prepričanje, ki sem je izrazil takole: »Otrok, mladina mora biti do svoje samostojne in samostalne mladeniške zrelosti predmet ‚šolske higijene‘ in predmet oskrbi poklicanih mladinskih izobraževalcev. Mladinska oskrb, šolska higiena in pedagogika so nedeljiva celota. Komur je le za besedo, lahko črta iz našega besednega zaklada besedo »šolska higiena« ter jo nadomesti z izrazom »mladinska higiena« — danes bi priporočal izraz »mladinoslovie«.

V omenjenem poročilu sem tudi razkladal, da vsi šolskozdravstveni in šolskozdravniški ukrepi donaveč izgreše svoj smoter brez podpirajočega sodelovanja učiteljstva. V New Yorku obiskuje šolski zdravnik vsak dan šole, ki so mu odkazane, ter ga podpira pri njegovem zdravniškem poslu še za to posebe izobrazena šolska sestra (»nurse«); tu seveda nima učiteljstvo poleg dosti posla. Čeprav je tudi tu potrebno smotreno učiteljevo opazovanje. Vsakdanje zdravniško nadzorovanje učencev si pač lahko privoščijo le v Ameriki; v Evropi smo skromnejši, zadovoljni smo, če soloh imamo šolskega zdravnika, ki redno preiskuje šolske začetrnice in učence, nadzorovanja potrebne, pri tem ko se prirejajo preizkušnje le po letih (v višjih razredih). Čeprav ni potrebno dnevno zdravniško pregledovanje po šolah, moramo ipak priznati, da ne dosegajo periodične zdravniške preiskave učencev, zlasti če se ponavljajo te »de-

* »[ber die Notwendigkeit des Zusammenwirkens von Arzt und Lehrer im Dienste der Jugendwohlfahrt«, priobčeno v »Zeitschrift für Schulgesundheitspflege«, letn. 1911, str. 103 i. d.

riode« šele po dolgih odmorih, polnega namena zdravniškega šolskega nadzorstva. Predvsem so finančni pomisleki, ki dovoljujejo v Nemčiji — kar pa le skoro po vsej državi — samo periodične preiskave, pri tem ko leze pri nas šolskozdravniško vprašanje iz istih vzrokov le po polževo naprej. Prav zato pa mora učiteljstvo, opremljeno z zadostnim stvarnim poznanjem, skrbeti za šolsko zdravstvo in za zdravstvo šolskih otrok tudi tam, kjer je šolski zdravnik nastavljen, da se v potrebnih slučajih ta pravočasno obvesti. Na naših učiteljiščih je »somatologija in higiena« sicer učni predmet; a ta res hvalevredna uvedba tega pouka ne more roditi zaželenih sadov, ker je temu prevažnemu predmetu odločeno premalo število učnih ur. Temeljita preustrojitev pouka v zdravoslovju za učiteljišči-nike je brezdvomno potrebna, učni načrti se morajo izpremeniti tako, da se poda bodočemu učitelju pravo razumevanje za zdravstvena vprašanja, ne pa gola spominska snov, ki ostaja neprebavljena, ker mora biti in ostati taka, stisnjena v ozke in tesne spone že preživelega učnega načrta. Zato so vse učne knjige za zdravoslovje, uvedene na učiteljiščih, danes zastarele. Novi učni načrt bi se moral praviloma ozirati tudi na mladinsko oskrb, kar pa seveda pomenja precejšnje pomnoženje učnih ur. Mnogo obetajoči »poizkus« se je napravil na moškem in ženskem učiteljišču v Pragi že leta 1915. Na prigovaranje obeh deželnih komisij za otroško varstvo in mladinsko oskrb v Pragi je ukazalo c. kr. naučno ministrstvo obdržavanje tečajev za mladinsko oskrb. Na nemških zavodih sva imela predavanja gospod. vzgojni svetnik Heller s pedagoškega in pravnega, iz pa z zdravniškega stališča. Vzlic temu, da je prisostvovalo tem predavanjem, ki jim je bilo odločeno le po štiri ure, po šoli že kolikor toliko utrujeno poslušateljstvo, potrdim lahko iz lastne izkušnje, da so slednji mladi bodoči učitelji in mlade bodoče učiteljice izvajanjem z veliko pozornostjo ter so kazali v svojih vprašanjih (ki so sledila vsakemu predavanju), da so predavano snov razumeli ter si pridobili, čeprav le naslošno umevanje nalog mladinske oskrbi. Ta »poizkus« je vreden posnemanja in poglobljenja.

Dokler pa se ne dvigne učiteljska izobrazba na višino, uceljenost in napredkom časa — sicer žalibog težko, da bi bila strahovita vojna doba srečno izbrani trenotek za učne reforme — se mora učiteljstvo vsled svoje dolžnosti in prostovoljno posvetiti mladinski dobrotvornosti ter vršiti svojo pionirsko službo pri deželnih komisijah za mladinsko oskrb in otroško varstvo povsod, kjer so take komisije ustanovljene. Če pa hoče učitelj to svojo nalogo uspešno upravljati, ne sme biti svojim učencem strašni tiran, pred čigar očmi vse zakrivaivo iz strahu pred kaznijo ter ga nalažejo ob vsaki priliki, marveč mora jim biti dobrohotni prijatelj, ki ga ljubijo ter ga vprašujejo za svet v svojih malih in velikih skrbih, brez strahu, da bodo za svoja priznanja še kaznovani. S tega stališča vsaj za

ljudsko šolo ravno ni naš ideal sistem strokovnih učiteljev; kjer si dele mnoge učiteljske osebe pouk, pravzaprav nobeden ne pozna posameznih učencev tako natančno, kakor bi bilo nujno potrebno ne le za zaznave v svrhu šolske higiene, temveč tudi za uspešen pouk sam. Zato pa bi bilo seveda treba, da število učencev v razredu ni veliko — 50 bi smelo biti s šolskozdravniškega stališča najvišje — zahteva, ki dandanes žalibog ni prepogostokrat upoštevana, ki pa z ničemer ne izgublja na svoji nujnosti. Ne morem se tukaj spuščati na vse posameznosti potrebne šolske higiene, ker bi to presegalo ozki okvir spisa, ki mu je in mu more biti, kakor temu, namen le splošna orientacija. Zato opozarjam le na nekatere najvažnejše dolžnosti učiteljeve ter jih podčrtavam. Učitelji, ki natančno pozna svoje učence, bo lahko dognal, če se je izpremenilo telesno stanje otrokovo in če zahteva ta izprememba zdravnikovega sveta. Zlasti pri nastankih epidemij (na pr. škrlatice, osepnic, davice) bo zapazil pozorni učitelj že začetne prikaze ter bo pravočasno izključenie takega »sumljiivega« otroka dostikrat lahko preprečilo zatvorjenje vse šole. Vsak izredno bleđ in slujšan otrok se pošlje k zdravniku. Četudi se tuberkuloza, naistrašnejša vseh kug, ravno v ljudski šoli ne pojavlja prepogosto, je treba prej omenjena vzroka smatrati za »tuberkulozno sumljiva« ter siliti na to, da svovraša za svet zdravnik; zakaj za izključeno ne velja tuberkuloza niti v ljudski šoli.

Druga, nič manj važna točka je pravdo in pravočasno spoznanie psihičnih izprememb pri posameznih šolskih otrokih. Ni vsak leni in neobčljivi otrok že tudi kazniv, lahko je tudi duševno bolan, ki potrebuje zdravniške oskrbi, ne pa šolske kazni. Gotovo, da v takem slučaju učiteljeva sodba ni lahka; a hitra razdražljivost, strastnost, grozovitost napram življenju in podobno lahko zbuja sum, da gre tu z n a b i t i za boleštne izpremembe, in take otroke mora preiskati zdravnik, preden se jih kaznuje. Ziehen, ki je med našimi najznamenitejšimi otroškimi psihologi, opozarja v svojem malem spisu: »Die Erkennung der psychopathischen Konstitutionen« * na gotove izpremembe v duševni sferi otrok, kjer ni nikakih telesnih boleštinskih znakov in je tudi inteligenca popolnoma ohranjena. Prepuščeni sami sebi da so taki psihopati pozneje dostikrat mravstveno pokvarjeni ter se često zatekajo k samomoru. Ziehen se gorko zavzema za to, da se za take »psihopatičaste otroke« iz prostega ljudstva ustanove posebna zdravilišča z večšim zdravniškim in pedagoškim vodstvom, kakor se godi to že za otroke premožnih staršev.

Ti mali primeri naj zadostujejo v dokazilo, da vzgoja v šoli ne sme temeljiti vedno le na goli pedagoški podlagi, marveč da mora moderni pedagog pri marsikaterem zakrknjenem, lažnjivem in sirovem učencu mi-

* Berlin, zal. S. Karg

sliti tudi na to, da gre lahko tudi za »duševne boleznosti« in da je tu upravičen presojati le zdravnik. Kar moram še terjati za šolsko vzgajo in po njej, je boj proti uživanju alkohola. Lahko smo različnih mnenj o škodljivosti tudi zmernega uživanja alkohola pri odraslih, ne more pa biti nikakega dvoma o tem, da je za šolske otroke vsaka kapljica alkohola (sem spada tudi pivu) strup, razen v onih izjemnih slučajih, ko ga priporoča zdravnik kakor tudi ostale zdravilne strupe. Nisem za to, naj se uvede v šole poseben pouk o alkoholizmu, kakor se dostikrat zahteva, pač pa za to, da se pri normalnih učnih predmetih ob vsaki priliki — in take prilike se z dobro voljo vedno lahko najdejo — poleg drugega zdravstvenega pouka z vso odločnostjo poudarja na nevarnosti alkoholnega uživanja, in sicer v obliki, kakor jo zahteva razumevanje starostne stopnje. V višjih razredih bo gotovo na mestu tudi opozoritev na uživanje nikotina. Dostikrat se je zahteval že tudi protituberkulozni pouk in poučni spisi za čitanke ter so se za nie že razpisovale nagrade. Nikakor se ne morem navdušiti za taka prisilna poučevanja; po mojem skromnem mnenju imajo zdravstvena poučevanja lahko le takrat uspeh, če se ozira na nja — kakor sem že predlagal za boj proti alkoholu — vedno in vedno ob vsaki mogoči priliki in če se otrokom pojasni, kakšne koristi prinaša zdravstveno pravilno življenje in kakšno škodo zdravstveno pogrešeno. Ravno dejstvo, da se izvajajo iste higienične zahteve pri različnih učnih predmetih, torej z najrazličnejših stališč (pri verouku, pri računstvu, prirodopisju, narodo- in domoznanstvu) ne le da povzroča boljši spomin ponavljaneja priučenia, marveč navaia otroka nehote tudi na važnost predmeta. **M e t o d i č n i** pouk v higieni je na mestu šele na višji stopnji ter zelo priporočljiv za zrelejšo mladino; mnogo več pa bo koristil, če se bo podajal učencem, ki so na zgoraj omenjeni način že s kraja svoje šolske dobe uživali šolskozdravstveni pouk.

Kjer ni uvedeno šolskozdravstveno nadzorstvo, bo moral učitelj sam po možnosti razbrati gotove bolešne izpremembe pri učencih. **Z a b o g a p a n a j n e d a j e z d r a v n i š k i h n a r o č i l** ter se pod plaščem »naravnega zdravljenja« ne peča z mazaštvom, to smatram res za »zlorabo uradne moči«! Mislim le, da naj opazuje otroška zobovja ter opozarja starše, da pošljejo otroke s slabimi zobmi — tudi s prvimi — v zobozdravniško obravnavo. Pri deklicah ob mali pozornosti lahko opazi nepravilno držanje, ki ga povzroča največkrat skrivljenje hrbtenice; tudi tukaj mora poučiti starše, da se napaka skraja z zdravniško obravnavo še lahko popravi, pri tem ko nastanejo pri zanemarjenju potvore (grba). Pri dečkih je tako skrivljenje redkejše; če pa se najde, je treba istih odredb.

Naj zadostuje ta izbira šolskozdravniških zahtev, četudi predmet s temi opazkami nikakor ni izčrpan. S koncem šolske dobe je otrok ponajveč odrasel šolski oskrbi in vendar je ravno ta čas, čas spolne dozore-

losti (pubertete) združen z velikimi nevarnostmi za telesno, duševno in нравstveno zdravje mladine. Že zbog tega samega vzroka je uvedba obveznih nadaljevalnih šol nedvomno tudi zdravstvena in ne le pedagoška zahteva. Mladinovzgoja,* kakor navadno zaznamujemo vzgojo v pošolski dobi, je pravtako važna kakor varstvo otrok in mladinska oskrb v najzgodnejši otroški in šolski dobi. Moderni učitelj bo moral stremiti, da bo sodeloval tud tukaj: izbiranje poklica, seksualna razbistritev, mladeniške zveze vseh vrst, bodisi z namenom telesnih sportnih vaj, bodisi v svrhu duševne in etične nadaljne izobrazbe — vse te panoge nastopijo. To je snov za se, ki se je seveda tukaj ne dotikam, ker bi vodila predaleč.

Misljaji — več nočejo biti moji zapiski — ki sem jih podal v teh svojih izvajanih o sodelovanju učiteljstva pri mladinski oskrbi, v najširšem smislu svojega pomena, vsebujejo zelo velike in težavne zahteve do učiteljstva — o tem sem si docela na jasnem; ponajveč spadajo v »budočnost« in imajo predpogoj: temeljito, t. j. delj trajajočo izobrazbo učiteljskih oseb in — dosti boljšo plačo.

Jaz pa gojim že zdaj trdno zaupanje v idealno stanovsko pojmovanje učiteljstva in sem prepričan, da bodo naši moderni mladinski izobraževalci tudi pod sedanjimi, ne ravno sijajnimi razmerami preko svoje dolžnosti radi sodelovali, podpirali po svojih najboljših močeh mladinsko dobrotvornost, iz ljubezni do otroka, iz ljubezni do svojega naroda!

Iz »Zeitschrift für Kinderschutz und Jugendfürsorge« prevel —č.

FRAN ERJAVEC:

UPРАВNA ORGANIZACIJA ANGLEŠKEGA LJUDSKEGA ŠOLSTVA.

Moderna kapitalistična produkcija je omajala in konečno popolnoma porušila mogočne stebre nekdanje fevdalne države. V velikih industrijskih središčih porojene in vedno množeče se mase proletarijata so poleg drugih faktorjev prinesle povsod popolno izpremembo vsega privatnega in javnega kulturnega, gospodarskega in političnega življenja. Ta globoki proces lahko najlepše zasledujemo na Angleškem. Francoska revolucija je sicer tam fevdalizmu podaljšala življenje za par desetletij, zato se je pa to neizogibno socialno preobraževanje pojavilo tem radikalneje koncem prve tretjine minolega stoletja. Vnanji predstavitelj tega razvoja je bil predvsem liberalizem, ki je pa politično in socialno

* Besedo »mladinovzgoja« rabim menda prvi v slovenščini za izraz »Jugendpflege«, ki se, kolikor vem, še ni prevajal v slovenščino. Op. prev.

uveljavlja! le srednji stan, meščanstvo, čeprav so bile v prvi vrsti proletarske mase (na Angleškem strokovno organizirane v Trade-Union) povsod ona globoka gonilna sila, ki je dajala političnemu razvoju nove smeri in izvojevala njihovo zmago pogosto na barikadah. Političen program delavstva na Angleškem je bil reprezentativni demokratizem in moralni vpliv proletarijata je bil tako velik, da tvori ta princip že skoro celo stoletje bistveno programatično načelo obeh zgodovinskih angleških vodilnih strank: konservativcev in liberalcev. To načelo je dajalo zato tudi smer in pečat vsej angleški notranjepolitični reformaciji, ki je trajala obe zadnji tretjini preteklega stoletja.

Reprezentativni demokratizem, stroga decentralizacija in iz te porojena popolna avtonomija javne uprave, ki niti ni mogla ustvariti nobenih predpogojev za rojstvo in razmah kontinentalnega birokratizma, so bistveni znaki vse današnje angleške notranjepolitične organizacije. Zanimivo je pa, da so ti moderni principi zmagali najpreje baš pri najmlajši panogi angleške javne uprave — pri organizaciji ljudskega šolstva.

Podati enotno sliko angleškega šolstva v obliki kratke razprave je povsem nemogoče, ker Anglija ne pozna nobenega birokratsko in uniformirano zgrajenega enotnega sistema šolstva. Angleška ljudska šola nikakor ni, kakor na kontinentu, najnižja stopinja enotne šolske organizacije, ampak je povsem samostojno upravno vprašanje, ki se je razvijalo ločeno od drugih, sukcesivno, na podlagi splošnoveljavnih zgodovinskih političnih tradicij. Zgodovina angleške notranje uprave pa ne pozna nobenih globokih notranjih prevratov, nobenih ostrih mejnikov, ampak ves sistem današnje angleške notranjepolitične organizacije je le plod konsekventnega stoletnega razvoja, v katerem lahko neprestano zasledujemo strogo demokratično tendenco, kateri je tuja vsaka centralistično birokratična državna sila. Vse panoge angleške javne uprave so se razvijale na podlagi neštetihi parlamentarnih aktov, ki so pa dajali navadno le splošne smeri in norme, vsa inicijativa, podrobna organizacija in tozadevno prilagodenje krajevnim razmeram je bilo pa vedno prepuščeno edini eksekutivi, to je avtonomnim lokalnim upravnim korporacijam. Kadar se je pokazala potreba in je postalo kako vprašanje posebno pereče, je zbral parlament, edini merodajni faktor na Angleškem, vse tozadevne naredbe v enoten sistem ali pa ustvaril globlje reforme, ki so se pa vedno opirale na zgodovinske tradicije in historične forme. Vse tozadevne reforme in postave so pa, kakor že rečeno, navadno dajale le splošne smeri, v praktično izvrševanje teh postav se pa centralna oblast navadno nikdar ni vtikala, ker tega tudi nikdar ni smatrala za svojo nalogo; saj Anglež ne pozna nobene državne uprave v kontinentalnem smislu, ampak le demokratično samoupravo. Angležu so zato tudi tuje vsake upravne instance, saj ga varuje pred eventualnimi nepostavnimi

dejanji in odredbami v vsakem slučaju redno sodišče. Ker Anglež ne pozna nobenega shematiziranja in uniformiranja, so vse tozadevne na minimum omejene postavbe navadno tako pomanjkljive, da nikakor ne zadostujejo modernim upravnim potrebam in nalogam lokalnih upravnih korporacij. Ker mora pa imeti na Angleškem prav vsak upravni akt strogo zakonito podlago, si agilne korporacije pomagajo z neštefimi permesivnimi, adoptivnimi in lokalnimi zakoni, ki tvorijo dodatek k ustavam posameznih korporacij in na katerih podlagi tekmujejo v izvrševanju svojih socialno političnih in kulturnopolitičnih nalog. Politično zrele in izšolane lokalne upravne korporacije (grofije, mestne občine, distriktni sveti, ubožni sveti itd.) torej nikakor niso le izvrševalna oblast, ampak še v mnogo večji meri ustvarjajoča oblast in ravno v tem dejstvu se kaže ogromna produktivna sila demokratizma, iz katerega je črpala tudi angleška ljudska šola, vkljub, za kontinentalno pojmovanje nezadostni in prerahli organizaciji.

Kulturnopolitično in socialnopolitično delo na Angleškem navadno ne izhaja iz državne centralne oblasti in zakonodaje in zato ne nosi tudi nikdar birokratskega značaja; izhaja v glavnem iz ljudstva samega, iz živih krajevnih potreb, iz demokratičnih lokalnih upravnih korporacij. Centralna oblast in zakonodaja v glavnem le preprečujeta zanemarjanje raznih upravnih, kulturnih in socialnopolitičnih nalog lokalnih upravnih korporacij, kar se pa v praksi le redko dogodi. Razum v ubožnem skrbstvu nima centralna državna oblast na eksekutivno skoro prav nobenega direktnega vpliva, vse je prepuščeno le demokratično organiziranim lokalnim upravnim korporacijam.

Iz navedenega bo sedaj tudi razumljivo, zakaj se na Angleškem ni moglo poroditi čez noč šolstvo, organizirano v kontinentalnem smislu in razumljiva bo tudi njegova sedanja upravna forma, kot logična posledica zgodovinskih tradicij in angleškega pojmovanja javne uprave.

Angleška ljudska šola se je rodila popolnoma neodvisno in brez vmešavanja državnih oblasti, po inicijativi zasebnih organizacij in lokalnih upravnih korporacij in še v prvih desetletjih preteklega stoletja se državna oblast ni prav nič pečala z vprašanji ljudske šole. Za elementarni pouk sta po večjih krajih skrbeli predvsem dve veliki šolski društvi, katerim je šele leta 1833. začel parlament dovoljevati podpore, ki so se večale od leta do leta. Te podpore so bile posledica globokega preobrata, ki ga je povzročila francoska revolucija in nato poglobila sociologija v pojmovanju moderne države. Država ni več sama sebi namen, ampak živa in najvišja organizacija družbe, regulator socialnih odnosov med posameznimi razredi. Posledica tega naziranja je bila, da se je zakonodaja začela zavedati svojih ogromnih socialnopolitičnih in kulturnopolitičnih nalog.

Dovolitev podpore šolskim družbam je torej prvo pozitivno dejanje angleškega parlamenta na šolskem polju. Ker so pa te podpore postajale od leta do leta večje, je poveril parlament leta 1839, njihovo razdeljevanje posebni komisiji (Education Committee). Ta komite je pa določil za podelitev podpore posebne pogoje, med katerimi je najvažnejši ta, da imajo državni nadzorniki pravico nadzorovati vse od države podpirane šole.¹ Ti pogoji so se pa vedno množili in tako je nastal tekom let cel sistem predpisov in splošnih norm za elementarni pouk, ki so jih leta 1860, zbrali, sistematično uredili in izdali kot »Education Code«. Tako je ustvarila Anglija državni ljudskošolski zakon in državno nadzorstvo, še predno je imela povsem javno ljudsko šolo.²

Ta zakon pa še ni urejeval ne šolskega obiska, ne zidanja in ustanavljanja šol, zato je ostajalo vsled pomanjkanja šol še vedno čez polovico otrok brez pouka, seveda predvsem onih iz nižjih slojev. Temu nedostatku je odpomogel tako produktivni in zgodovinsko važen Gladstonejev kabinet (1869 — 1875) z akti iz leta 1870. Tozadevni zakon ukazuje, da se morajo povsod, kjer dosedaj še ni nobene ljudske šole, ali pa nobene, organizirati v smislu »Educational Code«, izvoliti tekom šestih mesecev posebni šolski odbori (School Board), ki morajo ustanoviti javno ljudsko šolo in jo vzdrževati iz državnih prispevkov, šolnine in posebnega lokalnega šolskega davka (School Rate).

Ker pa Anglija tedaj še ni imela nobene jasne teritorialne razdelitve v upravne svrhe in so se meje raznih upravnih panog in korporacij križale in mešale, se je v realizacijo tega zakona razdelila vsa država v šolske okraje (School District). Delokrog teh šolskih odborov je obsegal v mestih vso mestno ozemlje, na deželi so pa tvorile šolski okraj po ena ali več cerkvenih občin³ in v vsakem teh mestnih ali podeželskih šolskih okrajev je opravljal vse zadeve ljudskega šolstva na novo ustanovljeni šolski odbor.

¹ Ta način podeljevanja državnih prispevkov k raznim upravnim stroškom lokalnih korporacij je za Anglijo zelo karakterističen. Vse lokalne upravne korporacije so povsem avtonomne, če si pa centralna oblast vendarle hoče zagotoviti gotov vpliv ali pa vsaj nadzorstvo, podeljuje državne prispevke le onim korporacijam, ki sprejmejo tozadevne pogoje (n. pr. v šolstvu, policijstvu, zdravstvu i. t. d.). Ker je tozadevni vpliv zelo majhen in brez praktičnih posledic, ga seveda razne korporacije rade sprejmejo, saj ne tvori nikdar nobene ovire ali pa celo birokratičnega jerobstva v kontinentalnem smislu.

² Ta slučaj je zelo tipičen, kako so nastajale in se razvijale na Angleškem polgoma in eksperimentalno najvažnejše panoge uprave in javnega prava.

³ Cerkevna občina (Parish, Kirchspiel) je ena najstarejših angleških socialnih tvorb in predstavlja v teritorialnem pomenu nekako našo župnijo. Pojma občina v našem smislu angleška ustava ne pozna, ampak na to zgodovinsko podlago se je šele 1894. leta organizirala najnižja lokalna avtonomna oblast, ki izvršuje nekako funkcije naše občine.

Ker pa obiskuje na Angleškem še vedno zelo velik odstotek otrok privatne ljudske šole in se javno ljudsko šolo smatra še danes več ali manj le kot dodatek in izpolnilo k zasebni ljudskošolski organizaciji, leži težišče elementarnega pouka še vedno v zasebnih, od države podpiranih in nadzorovanih ljudskih šolah. Po mnogih šolskih okrajih še danes ni nobene javne ljudske šole. Da bi se pa tudi po teh okrajih organizirala neka šolska oblast, določuje zakon iz leta 1876,- da se morajo ustanoviti po vseh tozadevnih okrajih takozvani »School attendance Committee«-ji, ki nadzorujejo predvsem šolski obisk in imajo tozadevno iste pravice, kakor redni School Boardi. Ker pa ti komiteji nimajo tako važnih funkcij, ko redni šolski odbori, zato se tudi ti ne volijo direktno po volilcih, ampak jih imenuje na podlagi splošne, enake in direktne volilne pravice izvoljeni mestni svet, oziroma mestni distriktni svet, po deželi pa lokalna upravna oblast ubožnega skrbstva. Na ta način je preprežena vsa država z upravnimi šolskimi korporacijami. Vsaka cerkvena občina ima sama zase, ali pa v zvezi z drugo posebno šolsko upravno oblast, čeprav ne organizirano enotno, centralistično in birokratično, kakor na kontinentu.

Ker se pa tudi na Angleškem množe javne ljudske šole od leta do leta, so »School attendance Committee«-ji le prehodnega pomena in nadomestujejo le redni »School Board«, dokler se ne ustanovi v okraju kaka javna ljudska šola, se nam je pečati tu le s tem rednim in pravim šolskim odborom, School Board volijo po splošni, enaki in direktni volilni pravici vsi davkoplačevalci (tudi žene) dotičnega šolskega okraja. V varstvo verskih, narodnih in drugih manjšin je vpeljan pri teh volitvah takozvani kumulativni votum, to se pravi, vsak volilec odda toliko glasov, kolikor članov šteje School Board in vsi glasovi se lahko združijo tudi na enega samega kandidata. Ta sistem se je obnesel v vsakem oziru zelo dobro. Funkcijska doba šolskega odbora traja tri leta. Board šteje 5 do 13 članov in je edina, popolnoma neodvisna šolska oblast za ves dotični okraj. Zida, vzdržuje in upravlja šole ter vodi vso vnanjo in notranjo upravo elementarnega šolstva. V ta namen je upravičen izdajati tudi takozvane »Bye Law«, to so obvezne naredbe, ki jih lahko izdajajo pod gotovimi pogoji vse avtonomne korporacije za svoj delokrog. Na podlagi teh lokalnih zakonov se ureja tudi šolski obisk. Šolski odbor nastavlja samostojno in plačuje vse učno in pomožno osebje, urejuje njihove plače ter je sploh v šoli in izven šole edina merodajna šolska oblast. V šolski odbor se zato pošiljajo vedno le izkušene, zmožne in spoštovane osebe, ki jim je pri srcu vzgoja mladine. Pri volitvah v šolske odbore tudi nikdar ne igra nobene vloge pripadnost k različnim političnim strankam, saj stoji pri visoki politični zrelosti angleškega naroda vsa lokalna uprava vedno izven in nad političnim strankarstvom. Javni funkcionar na Angleškem

zato ni nikdar političen strankar, ampak vedno le zaupnik in zastopnik ljudstva.

Stroške za vse šolstvo krije šolski odbor v prvi vrsti iz državnih prispevkov, primanjkljaj pa iz šolskega davka (šolnina je bila že leta 1891. principiелно odpravljena). Ta šolski davek se pobira kot doklada k ubožnemu davku.¹ Ker pa šolski odbor nima nobene lastne davčne uprave, naznani potrebno vsoto v mestih mestnemu svetu, na deželi pa ubožnim svetom, ki pobere tozadevni davek in ga izroči šolskemu odboru, oziroma njegovemu finančnemu odseku. Večji šolski odbori so navadno razdeljeni v več odsekov, ki upravljajo posamezne panoge šolske uprave.²

Na glavni dohodek šolskih odborov, na državne prispevke, je navezana, kakor smo že omenili, ingerenca državne centralne oblasti. Potom približno 150 drž. šolskih nadzornikov nadzira država perijodično vse, z državnimi prispevki vzdrževane šole. Ti prispevki se ravnaajo največ po doseženih učnih uspehih in po šolskem očitku, ki je de facto obvezen, ker lahko šolski odbori oziroma komiteji potom rednih sodišč prisilijo nemarne starše, da pošiljajo svoje otroke v šolo. V lokalno šolsko upravo se pa centralna šolska oblast v smislu angleškega pojmovanja javne uprave prav nič ne vtika. Njeno delovanje se omejuje predvsem na to, da predloži vsako leto parlamentu »Educational Code« z vsem kompleksom ljudskošolskega pouka, učnih redov in načrtov, ki obsegajo seveda le norme in merilo za lokalne šolske odbore. Na ta način je vsa angleška šolska uprava postavljena na strogo demokratično podlago, obenem ima pa ta demokratična uprava nekak vrhovni regulator v centralni šolski oblasti, ki ima v razdeljevanju državnih prispevkov uspešno sredstvo, da prisili tudi nemarne šolske odbore k izpolnjevanju dolžnosti, kar se pa pri angleških razmerah le redko dogodi, saj posamezni šolski odbori tekmujejo med seboj v prid elementarnega pouka.

Taka je v glavnih potezih upravna organizacija angleškega ljudskega šolstva. Ona je plod živega razvoja in potreb ter angleških politič-

¹ Ubožni davek (Poor Rate, Armensteuer) je že od nekdaj podlaga vsega lokalnega angleškega davčnega sistema in vsi lokalni davki so le doklada k ubožnemu davku.

² V Sheffieldu je štel l. 1899. šolski odbor 15 članov. Razdeljen je bil v štiri odseke: School Management, Buildings, Finance and General Purposes in Bye Law Committee. Vsak je štel po 7 članov. Bilanca se je zaključila vsakega pol leta. Stroški za vse šolsko leto so znašali 195.185 funt. šterl. Šolski davek je znašal 70.372 funt. šterl. drugo so tvorili državni prispevki in pa posojila. Učiteljske plače, stroški za knjižnice, laboratorije, zbirke, svečavo, kurjavo i. dr. so znašali približno 100.000 funt. šterl., ostalo se je izdalo za zidavo novih šol, izpolnjevanje že obstoječih ter amortizacijo posojil. Mesto je štelo tedaj okrog 350.000 prebivalcev. Ves policijski aparat istega mesta je stal v tem letu 91.135 funt. šterl., všteti vsi stroške, ki so združeni s policijsvom. Primerjajmo pa sedaj tozadevna razmerja pri nas!!

nih tradicij. V marsičem je morda še nekoliko pomanjkljiva, zlasti ker je premalo zaključena v sami sebi in so prerahle vezi, ki vežejo elementarno šolstvo na višje šolstvo. Celo uprava silno razvitega strokovnega šolstva po deželi (n. pr. kmetijskega) in neštetih nadaljevalnih tečajev, ki skrbijo za kulturno in strokovno povzdigo kmetijskega prebivalstva, je popolnoma ločena od uprave ljudskega šolstva. Angleška javnost se pa teh sekundarnih pomanjkljivosti in nedostatkov sama najbolj zaveda, zato se pa vedno bolj pripravljajo tla za veliko reformo celokupnega angleškega šolstva in vseh tozadevnih vprašanj. Temeljna podlaga vsake nove reforme bo pa zopet princip, da mora šola, predvsem pa še ljudska šola zadostiti živim ljudskim potrebam, da mora vzgajati za življenje. To more pa storiti le tedaj, če leži njena uprava neposredno v rokah ljudstva samega, to je, da je organizirana na strogo demokratičnem temelju.

IVAN KLEMENČIČ:

ZAOSTALI UČENCI LJUDSKE ŠOLE.

Naloga ljudske šole je, razvijati učencem po vzgoji in pouku duševno delavnost, dovesti jih do iste stopnje omike in razuma, ki jim je potrebna za njihov obstanek kot član človeške družbe. So učenci, ki dosežejo ta smoter igraje, pretežna večina ga doseže le z urejenim delom in trudom, nekaj odstotkov pa jih odpove: smoter dosežejo le z velikim naporom, ga dosežejo le deloma, ali pa so nesposobni, doseči ga. Različni ljudje so različno obdarjeni; so duševni velikani, pretežna večina je duševno normalna, so pa tudi duševni pritlikavci.

Vzrok, da učenci ne napredujejo pravilno, je torej v učencih samih; kriva pa sta lahko tudi šola in dom. Krivda zadene šolo, če je pomanjkljivo urejena, ali če ima prenapolnjene razrede; dom pa, če domača vzgoja ni pravilna, če se otroci razvajajo ali zanemarjajo, če so preslabo hranjeni in preobloženi z delom; največkrat pa je dom kriv slabega napredovanja v šoli, če otroke ovira pri rednem šolskem obiskovanju. Kar pa tiče učitelja, naj pri vseh nedostatkih v šoli išče najprej vzroke v sebi samem, da se prepriča, če niso ti posledica nepravilne vzgoje in pouka.

Največkrat se bo vendar vzrok te neprilike našel v učencu. Tu pa gre zopet razločevati, če je vzrok telesnega ali duševnega značaja. V zdravem telesu prebiva zdrava duša; zato otroci s telesnimi hibami, kakor gluhoči, mutci, gluhonemi, slepci ali drugače telesno zelo slabotni in bolehavei ne spadajo v splošno ljudsko šolo. Za šolo tudi niso duševni siromaki, oni brezumneži, ki za omiko niso sposobni vsled težkih duševnih hib. Mejo med duševno nenormalnimi, ki ne spadajo v ljudsko šolo in onimi slabo-

umnimi, ki jih je še sprejeti, bi naj delali tisti učenci, ki pri normalnih razmerah in rednem šolskem obiskovanju v dveh letih ne morejo doseči učnega smotra dotičnega razreda ali oddelka. Ti so pod mejo normalnosti ali nenadarjenosti v toliki meri, da jih v občni ljudski šoli ni poučevati z uspehom; zaradi njih bi trpel več razred. Ako ponavljajo še tretje leto, polagoma popolnoma zastanejo in so stalna ovira za uspešen napredek součencev. Zato je v korist njim in šoli, da se ti duševni siromaki iz nje izločijo in vzgajajo v posebnih zavodih, o čemer natančneje določa šolski zakon.

Duševna bolezen in duševno zdravje, pouka zmožnost in nezmožnost torej nista nasprotja, ki mejita strogo drug na drugega, temveč leži med njima širok prostor, ki ga še ni prištevati popolni duševni bolezni, pa se vendar loči več ali manj od duševnega zdravja; to je duševna nepravilnost. Tu sem spadajo duševni slabiči, če se jih ne izloči iz šole, so pa za njo velik križ, ker pouk dohajajo le z veliko težavo. Pogostokrat imajo dobro voljo, toda manjka jim duševne sile, da bi brez velikega truda dosegli zaželeni smoter. Doma so staršem v preglavico, v šoli pa tudi učitelju v veliko skrb in težavo, ker potrebujejo pri vzgoji in pouku veliko potrpljenja, ljubezni in prizanesljivosti.

Duševno delovanje je zavisno od določenega telesnega poslovanja; kajti vsako duševno stanje izvira iz primerne razdražljivosti živčevja; zato se lahko reče, da ima duševna slabost ali slaba nadarjenost svoj postanek v neugodno urejenem živčevju, zlasti v možganih. Živčne bolezni v nežni mladosti utegnejo delovanje možgan oslabiti tako, da dušno življenje v razvitku jako oviralo. Duševna slabost se tu ne razodeva le v delovanju razuma, ampak tudi v čuvstvovanju, v dejanju in nehanju. Tu je razločevati dve vrsti duševne slabosti: prva je bolj razdražljive oblike ali razdražljiva slaboumnost, druga pa je bolj tope oblike ali topoumnost. Pri duševni slabosti v teh dveh oblikah pa še ni misliti na hudo motenje duševnega življenja, ampak tem duševnim slabostim podvrženi otroci si še zmorejo prisvojiti neko zalogo pozitivnega znanja. Večinoma se kažejo pred šolsko dobo še več ali manj normalne; nenormalnost se pokaže šele v začetku šolskega pouka. Te vrste otroci torej niso naravnost umobolni, ampak spadajo še med redne obiskovalce ljudske šole. S pravilnim postopanjem pri vzgoji in pouku se morejo pomanjkljive duševne zmožnosti še izboljšati moteno duševno ravnotežje zravnati. Pri nepravilnem postopanju pa se tudi lahko doseže nasprotno: zlo se še poglubi in poslabša. To se tudi čestokrat dogaja, večinoma ne namenoma, ampak navadno z najboljšo namero ali vsaj nehote. Starši, pa tudi učitelji imajo navadno take duševne siromake za nemarne, zanikarne lenuhe. Nasledek je karanje in kazen. Otroku, ki se morda pošteno trudi, pa le ne more zadovoljiti učitelja in staršev, je sam pri sebi prepričan, da kazen ni bila zaslužena; zato navadno obupa, izgubi še tisto malo zavesti, kar je je imel, postane uporen in

trinast. do staršev in učiteljev pa izgubi zaupanje in ljubezen; vpliv, ki ga imajo do njega, je, če že ne čisto uničen, pa vsaj jako razrušen.

Z ozirom na stopnjevanje duševne omejenosti razločujemo slabo nadarjene, slaboumne in brezumne ali bebaste otroke. Slaboumnost pa je zopet ali bolj razdražljivega ali bolj topega znaka; zato razločujemo razdražljivo slaboumnost in topoumnost.

Slabo nadarjeni ali duševni slabiči so tisti učenci, katerih duševna delavnost ne more dohajati velike večine ali pa le z velikim naporom. Ti potrebujejo več časa ko oni, da sprejmejo nove in umevajo tuje misli. Njihovo mišljenje je počasno in nezanesljivo; ravnokako izraževanje o tem, česar so se učili. Vez misli je pri njih počasna; zato napredujejo duševno zelo polagoma. Ako se učitelj ne ozira na take počasneže, ampak hiti dalje, ne glede na morebitne težkoče, ali če krene na premalo psihologično utemeljeno, abstraktno pot, tedaj taki slabiči pouka ne morejo zasledovati, ampak jamejo zaostajati in to tem bolj, čim manjša je njihova pridnost doma in čim neredneje obiskujejo šolo. V vsakem razredu se nahajajo taki učenci v večjem ali manjšem številu; to so namreč tisti, ki učitelju napravljajo toliko preglavice in mu tudi pri marljivi delavnosti grenijo njegov poklic. Vendar jih je še prištevati več ali manj normalnim učencem, ki pri pravilnem poučevanju še kolikortoliko dosežejo učni smoter ljudske šole, četudi potrebujejo v dosego tega več časa in napora. Bolj nadarjeni so jim pri pouku v spodbudo in posnemo. Ako zaradi njih pouk napreduje počasneje in se vrši temeljiteje, je to tudi boljšim v prid, ker se jim učna snov bolj utrdi. Pri takih počasnežih se v poznejših letih pokaže dostikrat nenavadno stopnjevanje duševnih sil; zato bi bil velik pedagoški pregrešek, ako bi se pri pouku zanemarjali.

Imovitejši starši skušajo dostikrat z domačim poučevanjem nadomestiti, česar šola ni mogla doseči. Reči pa se mora, da pri otrocih te vrste domači pouk navadno tudi odreče. Tak dopolnjujoč pouk je kvečjemu na mestu za normalno nadarjene otroke, ki pa iz kateregakoli vzroka učitelju ne morejo slediti pri pouku, ali če so v kakem predmetu zaostali; tudi pri lenih, raztresenih in lahkomišljenih ima lahko uspehe, ako je domači učitelj oseba za to, da jim odpravi te napake. Nenadarjenim otrokom pa noben učitelj ne more utepsti v glavo, česar njihov ubogi razum ne more pojmiti.

Nekateri učenci imajo bistro glavo za jezike, drugi za računstvo, tretji za realije, četrti za ročnosti itd; v drugih predmetih pa so pod normalno nadarjenostjo. Skušnja tudi uči, da učenci, ki so izvrstni v vseh predmetih, v življenju ne izpolnjujejo vselej nad, ki se v šoli stavijo v nje. Najboljši so oni, ki se znajo uživati in se prilagoditi v vsakojake razmere; taki se navadno v življenju izkazujejo bolj ko odličnjaki. Vobče se lahko reče, da pomanjkljivo napredovanje v kakem predmetu še ne označuje duševne slabosti; ta se nahaja le tam, kjer odpovedo duševne sile popolnoma ali vsaj

v eni skupini predmetov tako, da je učenec nezmožen, prisvojiti si v njih najnižjo mero znanja, ki se zahteva na dotični stopnji. Pa celo itaki učenci niso za življenje popolnoma izgubljeni; če jim manjka talenta za napredovanje v šoli, pa so morda za domača dela izvrstno vporabni. Učitelji in starši morajo spoznavati njihovo dobro stran in jo razvijati. Marsikak nendar en učenec postane vzoren poljedelec ali spreten rokodelc; kajti zlasti telesno delo je, kjer se te vrste otroci v poznejšem življenju pogosto odlikujejo.

Jako pogosto se nahaja med šolsko mladino razdražljiva slaboumnost, vendar med mladino po mestih pogosteje kakor na kmetih. Taki otroci se kažejo duševno jako delavne, hitro se navdušijo za kak predmet ter se ga lotijo v začetku s pravo vnemo; pa kakor hitro je navdušenje nastalo, tako hitro se tudi razprši. Česar se je učenec z vnemo lotil in morda tudi prav razumel, mu ravno tako hitro izgine iz spomina. Vsak učitelj pozna učenca, ki v začetku kažejo najlepše uspehe, toda kmalu začnejo pešati in nazadovati; v začetku izvrstni učenci postanejo površni, malomarni, pozabljivi in nepazljivi. Pazljivost jim vedno odvrtačo tako vnanji vplivi kakor notranji pojavi. Sprejmo raznovrstne vtise, toda manjka jim duševne sile, da bi si jih uredili in ohranili. Posledica tega je, da dobivajo napačne misli in pojme, mešanico pravičnega in napačnega, vse to pa prepojeno z izrodki nebrzdane domišljije. Zato je tudi njihova razsodnost čudna in napačna. Njihovo duševno življenje je nestalno; muhasti so, razburljivi in občutljivi; padajo iz skrajnosti v skrajnost. O sebi samem imajo visoko mnenje; toda niso zmožni izvršiti kaj pravega. Pri vsem svojem dejanju in nehanju so nekako čudni, razburljivi in raztreseni. Spomina so pa dosti boljšega ko topoumni. Če se z njimi postopa pravilno, namreč tako kakor je primerno njihovim slabim duševnim močem, se njihove zmedene zmožnosti še lahko uredi in razvijejo vsaj toliko, da dobijo za pot skozi življenje najpotrebnejšo oporo. Ravno tako kakor pri pouku v šoli godi se jim tudi pri drugem poslovanju. Res, da se enaki pojavi pokažejo tuintam tudi pri duševno zdravih otrocih; so površni, lahkomišljeni, raztreseni; toda pri natančnem opazovanju in primernem postopanju se hitro pokaže, če se ima opraviti s prvimi ali drugimi; z razdražljivo slaboumnimi je postopati ljubeznivo in mehko, pri lahkomišljenosti je pa strogost bolj na mestu. Uvaževati je tudi, da je slaboumnost v razburljivi obliki dostikrat posledica prestanih nevarnih bolezni, kakor legarja, škrlatice, slabokrvnosti; če se odstranijo teh nasledki, iavadno mine tudi duševna nepravilnost.

Na slabšem ko spredaj imenovani slaboumneži pa so topoumni otroci. Pri teh je samohotna pazljivost jako neznatna; večja pa vendar za vnanje resnične predmete, kakor za abstraktne misli in pojme; zato se oprijemljejo posameznih konkretnih predmetov, ker niso zmožni iz njih izvajati občnih abstraktnih pojmov; ne znajo namreč bistveno ločiti od nebistve-

nega. Tudi v poznejem življenju ostane njihovo duševno obzorje omejeno; ne znajo si ustanoviti stalnih trdnih načel, po katerih naj bi se ravnali v življenju; ker niso zmožni, da bi presojali razmere po njihovi pravi vrednosti, dostikrat se oprijemljejo nebitvenega, malenkostnega, prezirajo pa bistveno. Posebne nadarjenosti ne kažejo za nikak predmet. Ker nauk težko shvatajo in se hitro utrudijo, so njihovi uspehi v šoli neznatni; zlasti so slabi računanji. Ker se bolj zanimajo za konkretne predmete kakor za abstraktne pojme, imajo še največ sposobnosti za ročnosti, recimo roko delstvo, poljedelstvo. Ukvarjajo se največ s svojo lastno osebnostjo; zato je samoljubje pri njih nenavadno razvito; sposobni pa niso, da bi stali kedaj na lastnih nogah; kakor hitro hočejo postati samostojni, pokaže se vsa njihova nezmožnost in nesposobnost.

Prevelika bojazljivost in sramežljivost se tudi pogostokrat nahaja med šolsko mladino; tudi ti lastnosti izvirate iz nepravilnega duševnega življenja otroškega. Težko je navaditi te vrste otroke na šolsko življenje. Doma med svojimi, ki so jih navajeni, so živahni, veseli, celo razposajeni; kakor hitro pa pridejo v neznano ali tuje jim okrožje, postanejo plahi, nezaupni in malobesedni. S součenci se ne družijo radi; tudi proti učitelju, dasi se ga ne bojijo, ampak ga imajo radi, so vendar nezaupni in bojazljivi. Kadar so poklicani, zardijo in trepečejo; zato jih je lahko zbegati. Pri ustmenih vprašanih odgovarjajo zmedeno ali ne dajo nikakega odgovora; pisemne naloge pa, ki jih izdelujejo sami, ne da bi jih okolica motila, izdelujejo večinoma brezhibno. Dasi so navadno nadarjeni, so njihovi uspehi nezanesljivi; pri nekaterih učiteljih napredujejo izvrstno, pri drugih pa popolnoma odpovedo. Pri njih je vse zavisno od tega, če ima učitelj za njihove slabosti pravo razumevanje, če postopa z njimi tako, kakor zahteva njihova posebnost, to se pravi, če jemlje ozir na njihovo individualnost.

Na najnižji stopnji duševne darovitosti so pa brezumni ali bebasti otroci. Njihovo duševno življenje motijo večje hibe, tolike namreč, da za izomiko niso sposobni; zato se tudi ljudska šola ne more ozirati na nje, ampak vzgajati se morajo v posebnih vzgojevališčih.

Vse take otroške napake in pomanjkljivosti, slaba nagnenja, slabe navade in razvade so ali prirojene ali pridobljene. Ako jih vzgojitelj hoče zdraviti, mora poiskati njihov postanek. Ako so prirojene, je krivdo iskati v duševni bolezni staršev. Ne le telesne poškodbe, temveč tudi duševne hibe se zamorejo tudi pridobiti vsled različnih vzrokov, kakor po težkih in nevarnih, zlasti živčnih boleznih, po prezgodnjem zavživanju alkohola, po nepravilni in nezadostni hranitvi, po prezgodnjem napornem delu, vsled hudega padca ali kake druge hude in nevarne telesne poškodbe, vsled slabega ravnanja ali duševne zanemarjenosti. Splošno se zamore trditi, da je napačna ali pomanjkljiva domača vzgoja največkrat vzrok duševne pokvarjenosti in izprijenosti šolske mladine. Prirojene napake se zamorejo

le ublažiti, ne pa odpraviti; toliko večje pazljivosti vzgojiteljeve pa zahtevajo pridobljene otroške napake. V tej zadevi je treba vztrajnosti zabranjevati, da napake ne nastanejo, nastajajoče pa zatirati, da se stalno ne ukoreninijo. Zlasti mora v tej zadevi vzgojitelj obračati pozornost na to, da se slabo nadarjeni ne izpridijo v slaboumne, slaboumni pa ne v brezumne sebi v nesrečo in človeštvu v nadlego.

Učitelju mora biti resna skrb, učence natančno spoznavati, da se pri vzgoji in pouku lahko ozira na njih posebnosti, pomanjkljivosti in napake; upoštevati mu je razlike v nadarjenosti, poučevati mu je individualno. Da pa spoznava otroke po duševnih zmožnostih in posebnostih, treba mu je dušeslovnega in vzgojstvenega znanja. Te vednosti mu ne dajo le vpogleda v duševno življenje otroško, temveč mu kažejo tudi pot, ki mu jo je hoditi pri pouku, da doseže svoj smoter, oziraje se na osebne posebnosti svojih učencev. Zakonito določeni učni smoter, ki mu ga je doseči, mora imeti vedno pred očmi. Učne snovi mu ni preveč razkosavati in uteževati, ampak omejiti se mu je pri izbiri le na bistveno in potrebno, to pa urediti in poučevati tako, kakor je duševnim zmožnostim učencev na dotični stopnji najprimernejše. Ker za človeka ni toliko važnosti to, kar ve, temveč, kako živi, zato naj je ves pouk vzgojevalen. Da slabiči ne zaostajajo, se mora na nje vedno ozirati in se z njimi dosti ukvarjati. Da kolikor mogoče veliko število doseže učni smoter, je uporabljati pri pouku najprimernejšo metodo, zlasti pa poučevati priprosto in nazorno. Da obvaruje uspehe poučevanja pozabljivosti, mora mnogo vaditi in ponavljati. Zanimiv, polagoma, pa stalno napredujoč pouk, ki tudi slabiča ne prezira, ublažuje razlike nadarjenosti in zmanjšuje število zaostalih. Vkljub trudu in pravilnemu postopanju učiteljevemu pa le zaostajajo nekateri; to se ne da zabraniti, vendar pa se mora učitelj truditi, da njihovo število zmanjša na najnižjo mero; kajti prav je, da se po številu zaostalih presoja splošni uspeh šole.

Kakor hitro zapazi razrednik, da so nekateri učenci začeli vidoma zaostajati in pešati, se mora zanje posebno pobrigati. Pri nekaterih zadostuje, da jih pri pouku nikdar ne pusti izpred oči, ampak njihovo pozornost neprestano drami in vzpodbuja z večkratnimi lahkimi vprašanji. Včasih je tudi umestno, boljše učence porabljeni za pomočnike slabšim, kajti otrok od vrstnika marsikaj sprejme lažje kakor od odraslega. Vselej pa taka in enaka sredstva le ne zadostujejo, ampak učitelju ne preostaje drugega, kakor da se s takimi trdoglavimi počasneži ukvarja še posebej na ta način, da jih pridrži do dokončanem pouku v šoli in z njimi posebej ponavlja to, česar se pri skupnem pouku niso mogli prisvojiti, zlasti one, ki zaostajajo le v posameznih predmetih. Ta postopek je posebno umesten v zadnjem četrtletju, da slabotni učenci vendar le dosežejo učni smoter in zmanjšajo število zaostalih.

Če se postopa tako že v prvem šolskem letu, zaostal bo le majhen odstotek resnično nezmožnih in nesposobnih. Pri enakem postopanju v naslednjih šolskih letih se bodo odstotki, čim višji je razred, tem bolj zmanjševali in pri kolikor toliko ugodnih razmerah v višjih razredih čisto izostali.

Marija Kmetova:

NAŠE ROŽICE . . .

1.

Veliko čudo so v naših šolah takozvani formulirani stavki. Poglejmo otroka kot takega, kot človeka, ki zna gledati, misliti in presojevati, — in pogledjmo učitelja, ki je morda tudi človek in zna gledati, misliti in presojevati? Sodim, da je formuliran stavek otroku in učitelju v posmeh in sramoto. — Pri nazornem nauku obravnavamo na primer mačko. Vsak otrok pozna mačko in ima nešteto misli in pojmov o njej. Vsak otrok pozna mačko po svoje, vsak otrok vé o njej svoje stvari in vsakemu je drugače pri srcu. Pa vsi otroci morajo znati o mački le v formuliranih stavkih, ki so že stari, oguljeni in časih naravnost smešni. Ali ne bi bilo boljše puščati otrokom njihovo znanje o mački in drugem? Kaj morajo vsi »nadrdrati« prav le one besede, le formulirane stavke? Kaj morajo povedati o mački etc. vedno vsi le eno in isto? Zakaj ne dovoljujemo otrokom besed lastne izkušnje? — Pa kaj — pri nas doma imamo radi le to, kar je že takole precej staro in pa preiskušeno . . .

2.

Otrok in učenec, kolika razlika! Otrok je živ, učenec mora biti le sen; otrok govori svoje besede, učenec mora ponavljati učiteljeve; otrok misli po svoje, učenec mora misliti z učiteljevo glavo; otrok ima svoje doživljaje, učenec jih ne sme imeti; otrok je odkritosrčen, učenec mora biti olikan; in tako dalje v nedogledno daljo. In glavno: otrok ima dušo, učenec pa razum! Zato smo si pa tuji še v poznih letih . . .

3.

Neuspehi v šolah. Zakaj so taki neuspehi? Preveč je otrok v enem razredu. Pomislite na čudo stotih otrok in vsi so v uniformi ozkega mišljenja enega samega človeka-učitelja! Seveda, pri nas ni dobro, da se po-

globiš v dušo posameznika, da proučiš natančno njegov dom, starše, družino. V tem slučaju bi smelo biti v enem razredu največ le deset do dvajset otrok. A škoda denarja... Čemu, saj tudi tako živiš, čeprav malo težje, a znano je, da izkušnja uči človeka. Čim več trpiš, tem pametnejši boš. Prav; pustimo stvari, kakršne so. Saj je bilo v prejšnjih časih tudi tako, pa se je vendar vrtelo kolo časa nemudoma dalje. In še se bo vrtelo...

4.

Veliko vlogo igra v šoli takozvana disciplina. Bog ne daj glasnega govorjenja pred poukom. Nadzornik vé povedati potem, da je učitelj zanič, češ, saj še discipline nima. Prav; še zveri utegneš dresirati, pa bi človeka ne? Zares, ničla si, kdor tega ne zmoreš!

5.

Ubogí učenci! (Zakaj »ubogí otroci« bi bilo nápak, ker otrok ni v šoli.)

6.

Za vse tako in enako pa učiteljem res ni treba več nego štirih letnikov učiteljišča in močne roke. —

O, vsi vi slavni pedagogi iz 14., 15. in 16. stoletja, pridite in pohvalite nas, zakaj še vedno hodimo z vami!

DR. IVAN LAH:

PATER HIPOLIT IN NJEGOV „ORBIS PICTUS“.

(Nadaljevanje iz l. 1917. str. 67.)

99. Kunšti tîga govorjenja.¹

Kunšt ali navuk tîga jezika² v čakâr hodi³ s temi puštabi, s katerimi ona vkup zлага te bessejde inu teiste vučy prav izreči, pissati, vkupaj sestaviti inu rezložiti. Kunšt tîga govorjenja malla rekoč to pre-

¹ Lat. artes sermonis, nem.: Redkünste.

² Kunšt ali navuk tîga jezika = gramatica, nem.: Sprachkunst.

³ V čakâr hodi = se peča, lat. versatur, nem. = ist beschäftigt mit —. Iz tega si moremo razlagati nekoliko nejasen slov. prevod, ker je patru manjkalo izrazov za = figurae, elegantiae, adagia, apophtegmata, hieroglyphica etc — Kar je učila tedanja slovnica.

prosto podobo tiga govorenja iz zgovornimi farbami kakor so te viže tiga govorenja,¹ čedne šege tih ugovorov,² pripúvisti,³ zastopne bessejde,⁴ modru rečénie,⁵ priglyhe, podobe etc,

Ta kunšt tiga zmišlovajnia⁶ pobera te rožice tiga — govorenja inu teiste poveže rekoč v eno kronico inu taku stury z eniga rezvezaniga enu čednu zvezanu govorenje, ona zmišluje mnogitére bajsmi inu zлага te pejsmi inu za volo tega se krona s tim lorbarskim krancelnom.

Kunšt tiga pejtja⁷ postavi v te note te pejtne viže, vloži te bessejde vmejs inu ona taku popejva ali poje ali z eno samo štimo ali iz vskup štimanom mnogih glassov ali z glassečim orodjam.

100. Glasseče orodje.

Glasseča orodja⁸ so taista, katera ta glas od sebe dajo: prvič kadâr se byjejo ali cvinkajo, kakor ta zgonec s tim žvenkelcam, ta zgončič od znotraj z eno želejno kuglico, to barkán. Ko⁹ skuz okuli vertejnje, to drumljo¹⁰ na vusta pertisnemo s perstom, ta boben inu te pavke z bátecami ali batcmy, kakor tudi sejkastrúmba¹¹ s pastirskimi orglami ali z lessenim smejhom inu trivogálnik.

Drugič, na katerih te strune se gori nategujejo inu gibajo, kakor te arffe inu instrument z obema rokama;¹² z desnico samé laute (na katerih so ta vrat, strejšica inu ti klinci, s katerimi se strune napenjaio verhu tiga mostika ali kobilice) inu te citre; te gosli s tem lokam, inu te lanje znotraj od kolesca, kateru se okuli obrača: s slejhernim se ti punti s to livico prebérajo. K zájdnimu, katera se pihajo ali piskajo, kakor z ustmi ta pišauka, flauta, šalmya ali huba, ta dudlia, ta cinka, trobenta, tuba, ali z mejhnimy kakôr orgle.

101. Posvitna Modrúst.¹³

Te posvitne modrusti so tri sorte: logika (pis. Logica) je ena vejdnost prav govoriti, fizika (pis. Physica) izgrunta te uržohe tih ričy, metafizika (pis. Metaphysica) spremišluje te bitnosti inu lastnosti vsih ričy.

¹ = figurae, ² = elegantiae, ³ = adagia sen proverbía — pregovori, ⁴ — apophlegmata, ⁵ — sententiae sen quomae, ⁶ = poesis — Dichtkunst.

⁷ = musica — Tonkunst. Tako so v tem odstavku obdelane: grammatica, poesis, musica — govor, poezija, petje.

⁸ = instrumenti, lat.: instrumenta musica,

⁹ crepitaculum = Ratschen.

¹⁰ = crembalum — Maultrommel.

¹¹ = sambuca — tromba.

¹² = clavicordium (predhodnik sed. klavirja).

¹³ Ta odstavek je pater nekoliko izpopolnil in sicer je napisal latinski tekst takole: Philosophia dividitur in Logicam, quae ars disserendi; Physicam, quae scrutatur principia, causas et effectus rerum corporalium; Metaphysicam, quae indagat essentias et proprietates rerum omnium. Logicus igitur disputat, Physicus speculatur omnia dei opera;

Ta razvumnik¹ tedej se modruje, ta naturezastopnik² spremljuje vse stvari inu naredbe božje, ta bitjavejdnik³ ogleduje s pametjo tudi, kar se skuzi te počutke nemore zapopasti. Računar⁴ prerajta te števila, ker on teiste skupaj šteje ali narázen odloči, pogmera ali rezdily,⁵ inu letu ali s ciframi na pergamenu ali oslovi koži ali iz številnimi vinarji na računski myzi. Ti kmetje štejejo s križmi X ali s polovico-križmi ali s klukami V., po tucatih, po petnajstih, po trumah ali po šestdesetih.⁶

102. Kunšt te zemljamerčine.⁷

Ta zemljamerčan ali zemljameric meri to vissokust eniga Thurna ali to dalnost ali odložnost tih mejst ali s tem quadrantelnom ali z metno palco. Te podobe tih ričy on zarissa z ravnovlakmi, vogalnovlakmi inu okroglovlakmi po ravnalniki, vogalniki inu cirkelni ali šestovili; iz tejh izhajajo tu dolgokroglu, ta trivogalnik, štirivogalnik inu druge figure.⁸

103. Nebeška kugla.

Ta zvezdogléda kunšt spremljuje te obtejke tiga ozvéjzdja: tá zvezdzídlage kunšt nyh djánia. Tih nebes kugla se obrača ali verty na ossi okuli kugle te zemlje v čassu štiri inu dvajsseti ur. To ossó sklénejo na obeh stranějh ta dva nebeška štekla⁹ ali polarzvezjde; ta pulnočni in poldnevski polus.¹⁰ Nebú je polnu zvezjd okuli in okuli. Tyh z myrom

Metaphysicus considerat etiam a sensibus remota ut de Deo, Angelis etc. Po naše: Filozofija se deli v logiko, ki je nauk v govorjenju, fiziko, ki išče začetek, vzrok in učinek teles (nih stvari), in metafiziko, ki preiskuje bistvo in lastnosti vseh stvari. Logik torej razpravlja, fizik opazuje vsa dela božja, metafizik pa premišlja tudi to, kar našim čutom ni dostopno, kakor n. pr. o Bogu, Angelih itd. — Cel ta odstavek je prečrtan (napisan je samo latinski tekst). Najbrže pater z njim ni bil zadovoljen in ga je za to izpremenil, kakor sledi: Philosophiae classes sunt: logica, quae ars disserendi, physica scrutatur causas omnium rerum, metaphysica considerat essentias et proprietates rerum omnium — Filozofije deli so: logika ali nauk o govorjenju, fizika preiskuje vzroke stvari, metafizika premišljuje o bistvu in lastnostih vseh stvari. — Glede „posvetne modrosti (filozofije) je bilo takrat treba precej previdnosti, da ni bilo v nji kaj „brezverskega“. Zato je pater tako previdno pridejal ta oddelek pred oni tekst, ki stoji v originalu; morebiti se mu je to zdelo važno za razumevanje odstavka o „posvetni modrosti“, kajti o tej do takrat v slovenskem jeziku pač ni še nihče pisal. Original začne takoj s fiziko.

¹ = logik, ² = fizik, ³ = metafizik, ⁴ = arithmeticus, ⁵ po naše sedaj = sešteva, odšteva, množi, deli.

⁶ latinsko: per duodenas, quindenae et sexagenas. Truma torej pomeni šestdeset v množici. „Številni vinarji“ na računski myzi = nem. Rechenpfenige auf dem Rechentisch, latinsko = calculis super abacum (prim. besedo: kalkulirati).

⁷ Geometria.

⁸ Te vrste izraze je moral pač pater sam ustvariti.

⁹ Oba ta sta prečrtana.

¹⁰ Popravljen iz poldnevski, dočim je ostal pulnočni.

stoječih zvezd se štejejo čez taužent: tiga ozvezdja pak pruti polnoči enu inu dvajseti tih pruti poldnevu petnajst. Perstavi te dvanajst znamenita tiga zverinskiga krassa,¹ katerih imena so: Ta oven, junec, ti dvojčiči, ta rak, leu, ta divica, vaga, skarpian (pis. scarpian), lokastrejljic, skalni kozel, povodnyk, ribe.² Pod zverinskim krassom tejkajo te sedim tekoče zvezjde, katere se imenujejo: planeti. Letéjh cejsta ali pot je ta cirkel v sredi tiga zverinskiga krassa imenovan: sončni cirkel ali obhod. Drugi krassi so: ta horizon ali ogledni krass, ta poldnevski cirkel, ta sredi krass ali okrož, dva colúra ali okróža, eden te dneva- inu nočyenakodolgosti v spúmladi, kadar tu sonce v tiga ovna (pis. znamenje) inu v jesseni, kadar tuistu v to vago (pis. znamenje) stopi; ta drugi tih soncavračkov po lejti, kadar sonce v tiga raka (pis. znam.) po zymi, kadar tuistu v tiga skalniga kozla stopi. Ta dva zraven krassa, tiga raka cirkel ali okrož inu tiga skalniga kozla cirkel (glih ravnu tih soncaobračkov končavci ali kakor eni menyki tiga sončniga obtejka) inu h puslednemu ta dva šteklov krassa, ta pulnočni inu ta poldanski krass.³

104. Planetov stálišča.

Luna prepotuje ta zverinski krass slejdní messie, tu sonce v enim lejtu enkrat; mercurius inu venus okuli ali poleg tiga sonca, uni v stu inu petnajst, letá v petstu devet inu štiridesset dnevih, mars v dveh lejti, jupiter skoraj v dvanajstih, saturnus v tridesetih lejti svoj obtejk ali obhod končajo; zatorej ony na mnogitere viže skupaj pridejo inu eden družiga gledajo, kakor so letukaje: sonce inu merc(urius) v družbi, sonce inu luna v prutistavščini, sonce inu satur(nius) v trivogláji, sonce inu jupit(er) v štirivogláji, sonce inu mars v šestivogláji.⁴

105. Te lune podobe.

Luna nesveji z lastno ampak s to od sonca posojeno svitlobo, zakaj teiste ena polovica je vselej svitlá, ta druga ostane temná, od tod my njo vidimo v družbi tiga sóнца, zatemneno, ja cilú nobéno, (inu takrat jo imenujemo mlaj); v sprutistavščini pak cejlo inu do konca svitló (inu jo imenujemo ščyp), drugikrat to polovico inu jo imenujemo ta prvi inu ta zajdni fertelc (ali četertk⁵). Sicer gori ali doli jemlje inu takrat se imenuje rogáta luna.

¹ Krass — zodiacus, Thierreich.

² V lat in nem. tekstu so pisana znamenja poleg imen.

³ Krass — c'culus, krog.

⁴ Pod tem poglavjem je pater naslikal po originalu, ki se nahaja v tiskani izdaji, nekaj solčni sestav, ki nazorno predstavlja popis ozvezdja oz. „planetov stálišča“ (lat.: Planetarum aspectus, nem.: Planeten-Stellungen). Posamezni planeti so zaznamovani s pisanimi znamenji, ki so bila v onem času v navadi in so pozneje prešli v — pratike in koledarje.

⁵ Pozneje prečrtano.

106. Marknenie sonca inu lune.

Tu sonce je en izvjernik te luči, katera vse čihernu resvejtí: ali venèr nebodo prerinena od njegovih žarkov (sic!) ta temná trupla kakor: ta zemlja inu luna, zakaí ona mečejo to senco na tu nym sprutistoječe mejstu. Zategavolo, kadar ta luna pride v to senco te zemljé, postane zatemnèna: kateru my imenujemo márknenje ali rekoč eno omadlévico te lune; kadar pak ta luna vmejo nateče mej tu sonce inu to zemljo, pokrije ona taista iz svojo senco, inu leto my imenujemo eno márknenje tiga sonca, dokler ona nam odvzame ta obraz tiga sonca inu taistiga luč, svitlobo, inu venèr sonce nič neterpy, ampak le ta zemlja.

107. Te zemlje zgurna planiava.

Ta zemlja je okrógla, zatoraj se imá izpođobiti v dveh polkúglah. Nje obhod ali obsežík ima tristu inu šestdeset štábál¹ (katerih slejdna stury petnajst myl nemških tu je pettaužent štiristu 1400 myl.) Inu vener je ona le ena pika, kadár že se prigliha s cejlím svejtom, kateriga sprejdní pikere² je ona. Nje dolgust premerío ti zemljemerčani z ravnimi štrihi, to širokust s križom štrihi, to zemljo obtejka tu véliku svejta morjé inu skuz preoblivajo petera morja: tu srejdozemsku morje, baltišku, kervavu morje, perzijsku inu tu kaspešku morjé.

107. Te zemlje zdulna planiava.

Ta gruča te zemljé se rezdily v pet pozémelskih okulie, katerih dvej so márzle, v katerih se nemore prebivati, dvej zmasne inu ena sylnu vroča, v katerih se prebiva. Secér je ona rezdilena v tri terde zemlje: v našo, katera se zupet rezdily v Europo, v Azio inu v Afriko; v Ameriko to poldansko inu polnočno, katére prebivauci nam nogé obračajo, inu v to poldnevsko zemljo, katera je še neznana. Kateri prebivajo pod pulnočnim polom, imajo pol lejta nuč inu dan; na tih morjah plávajo neizrečenu mnoge inzule ali otoki.³

108. Európa.

V naši Europi so ta nar imenitniša kralestva: Spania, Franska dežella, Laška dežella, Englendarska, Šotlandia, Irriandia, Nemška, Pemska dežella, Vogarska dežella, Dalmatinska, Hrovaška, Vuskoška dežel, Slovenska, Greška dežel, Thracia, Podolia, Tartarya, Litaunia, Polska dežel, Niderlendarska, Denemarkia, Norwegia, Švedska dežel, Laplandia, Finlandia, Lifflandia, Prejsska dež. Moskovitarska, Ruska dežel.

¹ — stopinja, gradus, Stufe.

² — središče, centrum, Mittelpunkt.

³ Popis zemeljske „zgornje in dolnje planjave“ kaže nam zanimivo znanje tedanje geografije. Afriko, Ameriko je pisano Africo, Americo.

(Popis Evrope nudi nam mnogo zanimivega. Pater je dežela prvotno pisal dežella, potem dežel: pri vuskoški in greški je pozneje pridejan „a“. Latinska imena dežel so: Hispania, Gallia, Italia, Anglia sen Britania, Scotia, Hebernia, Germania, Bohemia, Hungaria, Dalmatia, Croatia, Dacia, Slavonia, Graecia, Thracia, Podolia, Tartaria, Lituania, Polonia, Belgium, Dania, Norvegia, Svecia, Lappia Finnia, Livonia, Borussia, Moscovia, Russia. — Dacia = nem.: Wallachay od Dacien: To so Srbi ali Rumuniuskoki. Slavonijo je pater prevel v Slovenijo. Zanimivo je, da ni v Evropi l. 1700 — Turčije.)

109. Navuk tih dobrih navadkou.¹

Letu živlenie je en pot ali en razpot, enak timu puštabu tiga pythagora Y., kateriga lejva steza je široka, desna pak vozka. Leúna je te hudobe, letá ena pot te čednosti; merkaj ali gledaj gori moj mladenič! Vzemi navuk od Herculesa: zapusti to lejvo stran inu zasovraži to hudobo: je sicer en lejp pristóp ampak en sramoten inu nagel izhod. Hodi po desnim potu, aku je vže lih terniast, venér nobeden pot nej pretežak ti čednosti, pohajaj, kamòr te ta čednost viža, pjele skuzi tesnobo k visso-kusti h gradu te časty. Derži srejdni gaz inu to ravno stezo, taku ti boš nar žihrejši hodil. Gledaj prov, de neodstopiš od desnice, te želje tvoja sercá kakor eniga štatastiga koyna berzdaj inu vuzdaj, de neboš okuli veržen. Varuj se, de nezajdeš na levico v oslovi linobi; ampak podvizaj naprej stanovitnu, inu posyli se h timu koncu, tako boš ti pokrónan.²

110. Razvumnost.³

Razvumnost gleda okuli na vse ričy, kakor ena kača inu djali, govory, ali misli, vener nič zabstojn. Ona se ozjera nazaj inu gleda, kakor v enim špejgli na tu pretečenu, inu vidi pred sabo, kakor skuz en dalni glaž na tu prihodnu ali na konec, inu taku se rezgleda, kaj je ona sturila inu kaj nji še naprej stoji sturiti? Svojim opravilom ona naprej postavi en pošten, priden inu tudi, aku se more zgoditi, en oglassen, lušten cyl. Po izbranim zylu gleda ona po sréjdbinah, kakor énim potu, kateri h timu cyly pjele ali gvišne inu lahké srejdšćine, inu rajši nyh men, kakor veliku, de nebode nič branilu. Na to perložnost, (katera je na čeli lassata ali na verhu glavé plejšasta,⁴ čez tu s perutmi obdana lahku obyde) ona dobru ahta, inu toisto poprime na potu gre naprej za várnú, previdnu, de se kej nespotakne ali nezajde.

¹ — Ethica — Die Sittenlehr.

² Temu splošnemu odstavku „tih dobrih navadkou“ sledi popis posameznih čednosti.

³ — Prudentia, Klugheit.

⁴ V izvirniku so na sliki predstavljene posamezne čednosti kot ženske.

111. Skerblivost.

Pridnost ali ta flis lubi dellu, sovraži to nemárnost, je vseskuzi v opravili, kakor en mravline inu si znaša skupaj kakor letá eno dobro zalugo vsih ričy: ona nespy vse v enu, ali praznuje inu slezúje kakor ta lejni inu ta kobilica, kateie k zajdnim stiska tu obuštvu. Kar je enkrat začela, letu skerbnu naprej žene noter do konca; nič neodlaša na jutri inu nepoje tu pejtje tiga orla: „cras, cras, jutri, jutri“; po opravljenimu dellu inu kadar je trudna, počiva: ali kadar se je spočinila, debi se te linobe nenavadila, se on(a) zupet poverne k tim opravkom. En priden šolar je enak tim čibelam, katere iz mnogiteriga cvejtja v kup správlajo ta med v svoj čibélnik.

112. Zmasnost.

Ta zmasnost naprej piše to masso v tim jeidju inu pytju inu noter deržy to hotlívost, kakor z eno berzdo; inu taku ona massa inu viža vse, de kej v enim se kaj preveč nezgody. Ti zapraulavci inu pijanci se vpijanijo inu opotekajo sem ter ke, bruhajo, kozlájo inu kréjgajo. S te pijanosti ostane ta lotérnya, z leté enu nečistu živlenie mej lotrami inu loternicami z nesramnim kušuvajnom, šlatajnom, objemajnom inu plesajnom.

113. Serčnust ali junaštvu.

Ta serčnust je neprestrášena v zupernosti, kakor en lev, zavupliva ali nikár zabauliva v ti sreči, nasloniēna na močno podpurnio te stanoovitnosti inu enaka, nesprebernena k vsejmu perpravlena obedvej sreče z enakim sercom prenesti, iz sčytom te zaneslívosti prejme ona te žlake te nesreče inu z mečom tiga junaštva ona odgajna te sovražnike tiga serčniga myru, namrič te hude želje.

114. Poterpežlívost.

Poterpežlívost poterpy te nadluge inu krivice pohlevnu, kakor enu jagnie, glih ravnu koker očetno šibo božjo. V mej tem se ona naslajna na želejzniga mačka tiga vupajniā, kakor ena barka na morju plavajoča, kliče boga na pumoč z gorkimi solzami inu čaka po hudimu vremenu to svitlobo tiga sonca, terpy tu hudu inu se trošta tiga bólišiga. Spruti pak en nepoterpežliv se joka, klagúje, jámra, bolestrá inu divjači sam čez se nazaj goderniā, kakor en hud pes inu vener s tem nič nedobi. K zajdnimu cilu caga na božji gnadi inu postane svoj lastán rabel; te krivice yšče on maščovati kakor en divji medvid.

115. Perludnost.

Ti ludyé so stvarjeni eden drugimi k službi: zatorej imajo biti perlúdni. Bodi vseč, priēten inu lubezniv v obrazu, priazniv inu mestni v zadržajniū inu v šegah; zgovorn inu risničen v govorjeniu inu v bes-

sej dah, goreč inu zvejt v sèrcu. Lubi inu taku boš ti tudi lublen; inu bode nastala ena priaznost, kakor lih gerlic, zložna, krotka inu na obeh stránih dobrutliva. Neludni ludyé so sovražni, poniglogledni, nepriaznivi, aruvauni, sardíti, nevsmileni inu nevtolažlivi (več voucje inu levi kakor človejki) inu v mej sabo nesložni; od tot se oni boyujejo. Ta nevošljivost drugim hudu žely inu sama sebe fenta.

116. Pravica.¹

Ta pravica se malla sedeoča na enim štirivoglastim kamenu, zakaj ona ima biti nepremaknena iz zavezanimi očmy, debi ona neimejla gledat na peršone zatisneoča tu lejvu vuhú, tuistu zaderžati ti drugi partyi; v ti desnici deržeča en meč inu eno berzdo; pobaštigáti inu v berzdy deržati te hudobne, čez letú tudi eno vago, v katere desno sklejdo te zaslužbe v to lejvo te polonbe postavlene se ene pruti drugim pretehtajo inu taku se ti brumni k čednosti ravnu kakor z enimi ostrogami spodbadajo. V glihengah se ima pravičnu andlati, te pogodbe inu oblube deržati; tu v hrambo danu inu posojenu poverniti; nobeden se nejma obrupati ali poškoditi, ampak slejdnimu ta svoje danu biti. Leté so postave te pravíce. Takušne ričy se prepovedujejo v peti inu v sedmi zapuvidi božji inu spodobnu se z galgo inu s kolessom štrafújejo.

(Dalje prih.)

IZ ŠOLSKEGA DELA.

Matematično zemljepisje.

(Nadaljevanje in konec iz l. 1917.)

Zvezde; ozvezdja.

Zvezde so oddaljena solnca. Kopernikovi nasprotniki so triumfirali, ko ta ni mogel o zvezdah nič določnega doznati in so rekli: »Imate prav, Zemlja in planeti se sučejo okoli Solnca. Pa Solnce je središče sveta, »srce vsemirja«. Onostran Saturna je svet omejen od kristalnega nebesnega obloka, na katerega so obešene nebeške luči nepremičnic«.

Immanuel Kant je pa pozneje učil sledeče: Mi živimo na naši Zemlji v solnčnem sistemu. V središču tega sistema stoji žarno Solnce; okoli njega tekajo v eliptičnih potih planeti; tudi Zemlja je planet. Nasprotno svetlemu Solncu so se planeti zaradi njihove majhnosti ohladili in potemneli. Ta planetni sistem je smatrati sistem prvega reda. Vsaka zvezda na nebu je žareče solnce kakor naše. Ta solnca so neizmerno oddaljena in se nam

¹ Iustitia — Gerechtigkeit.

vidijo kot svetle točke, ki se tudi v daljnogledu ne povečajo. Z največjo verjetnostjo ima vsako teh solnc okoli sebe sistem planetov, ki jih pa zaradi njih oddaljenosti in temnelosti ne zapazimo. Z veliko verjetnostjo so ti planeti deloma naseljeni ko zemlja. — Zvezde (solnca) pa niso v vsemiru nepravilno raztresene, ampak so združene v skupine. Te skupine so sistemi drugega reda. Tudi naš solnčni sistem je v taki skupini nepremičnic. Nam se zde svetlejšje zvezde zato tako neredno nad nami (pa tudi pod nami) raztresene, ker se nahajamo v sredini te skupine. Pa tudi te skupine zvezd niso kar tako v vsemiru raztresene, ampak ravno tako urejene v celoto kakor planeti okoli solnca in tekajo v ravnini okoli svetovnega središča. To je tretji sistem.

Da si to lažje predstavimo, mislimo si, da smo ponoči na razsvetljeni ladji. Okoli nas na ladji je vse polno luči. Dalje po morju so okrog nas druge ladje s svojimi lučmi. Ladij sicer ne vidimo zaradi teme, pač pa skupino luči na teh ladjah. Čim dalje so ladje od nas, tem nerazločnejše so skupine luči in nazadnje vidimo le še sij. Tak sij v vsemiru je — R i m - s k a c e s t a, ki je polovica nad nami, polovica pod nami. Vse to je torej podobno leči, dvema krožnikoma, ki sta povezujena drug na drugega; mi smo prilično v sredini. Če gledamo proti dnoma krožnikov, vidimo le malo zvezd; bolj proti roboma pa vidimo vsled večje oddaljenosti večje skupine zvezd, ki se nam zde gostejše; najgostejše so v Rimski cesti, ker je najdalje od nas.

Kako daleč od nas so zvezde? Svetloba je tako nagla, da pride osemkrat okoli Zemlje v eni sekundi (ko je žila na roki dvakrat udarila). Pot, ki jo preteče svetloba v enem letu, se imenuje svetlobno leto. (En kilometer je proti svetlobnemu letu toliko kakor sekunda proti 60.000 let.)

Našemu solncremu sistemu najbližja zvezda je oddaljena od nas nad 4 svetlobna leta. Da si to malo predočimo, mislimo si naš solnčni sestav pri nas in sicer Solnce kot veliko bučo v travji in 100 m od nje Zemljo kot majhen grah. Najbližji (4 svetlobna leta oddaljeni) sestav bi se pa nahajal na južni strani Avstralije, kje v Južnem morju. In kje so potem svetovi, ki jih vidimo v Rimski cesti?! Take oddaljenosti vsi dosedanji človeški pripomočki niso mogli izmeriti. In kaj je človek z vso svojo baharijo in domišljavostjo proti temu veličanstvu!

O z v e z d j a. Po koledarjih se bere meseca decembra: Solnce stopi v znamenje kozla dne 22. ob 4.58. (To je za leto 1916.) Kaj to pomeni? Položi tablo na klopi sred šolske sobe, na njo luč in mal globus ali kroglo kot zemljo, ter jo postavi na severno stran luči z osjo obrnjeno proti severu. V tem stalšču je Zemlja dne 21. decembra. Ob stenah šolske sobe si mislimo v višini luči in globusa okoli in okoli druge skupine nepremičnic, kakor je bilo to prej omenjeno — ali luči ladij, ki so okoli nas. Te luči se med seboj ne premikajo, so stalne; to so z v e z d e s t a l n i c e ali

nepremičnic. Že stari narodi so našli take skupine nepremičnic in zvezavši jih medsebojno so dobili razna znamenja ali like. Teh znamenj je okoli in okoli našega sistema v ekliptiki (zemeljski dragji) 12, ki so precej enakomerno razdeljena. Nadeli so jim sledeča imena: vodnar, ribe, oven, bik, dvojčki, rak, lev, devica, škorpion, strelec, kozel. Ako zapišeš ta znamenja — imena — na šolske stene v višini luči in globusa v enakih razdaljah in sicer na jugu kozla, na vzhodu ovna, na severu raka in na zahodu tehtnice ter postaviš globus tako kakor je zgoraj navedeno, tedaj je dne 22. decembra Zemlji nasproti, zadaj za Soncem na južni steni znamenje (ozvezdje) kozla. Dne 21. sušca, ko stoji Zemlja na zahodu je zadaj za Soncem ozvezdje ovna itd. Ker pa imajo ta ozvezdja razno razsežnost, so ta »živalski krog« razdelili v 12 enakih delov in vsak del imenovali »znamenje«. Zato se reče: Sonce stopi v znamenje...

Koledar.

Delitev časa na dneve, tedne, mesece in leta se opira na premikanje zemlje in lune. Zemlja se zavrti okoli svoje osi v 24. urah; to je en dan. Okoli solнца pride v 365 dneh, 5 urah, 48 minutah in 45 sekundah. Rimljani so šteli leta le po 365 dni. To pa je bilo premalo in zato je Julij Cezar zboljšal koledar tako, da je štel za leto 365 dni in 6 ur. Teh 6 ur je zbral vsako četrto leto v en dan in tako so nastala prestopna leta. Ta Julijev koledar pa ni bil natančen, ker je vsako leto štel 11 minut in 15 sekund preveč; v 4 letih je to $\frac{3}{4}$ ure in v 400 letih 3 dni in 3 ure. Narodi pravoslavne vere kakor Rusi itd. štejejo še sedaj po Julijevem koledarju in ker imajo predolga leta, so že 13 dni za nami. Ko imamo mi Božič, pišejo ti šele 12. december. Papež Gregor XIII. je to pomoto odpravil tako, da je dne 4. oktobra 1582. ukazal pisati 15. oktober in določil, da vsakih 400 let odpadejo trije prestopni dnevi, to se pravi stotična leta, ki bi sicer bila prestopna, niso prestopna, če se prvi dve številki ne dasta deliti s 4 brez ostanka n. pr. 1700, 1800, 1900. Ta izboljšani koledar se imenuje Gregorijanski koledar in se je vpeljal pri katolikih. — Tedni in meseci so pa mere za lunine mene. Sicer ne natančno, pa vendar so prvotno po tem računili. Tega računa se še drže Turki, ki imajo tako za čez 11 dni krajše leto nego mi, ker obhodi luna 12 krat zemljo v enem letu in rabi za to 354 dni.

V. Pulko.

Poslovni sestavki na naših ljudskih šolah.

Menda nam je ravno sedanja vojna lahko oči odprla, da smo slednjič prišli do spoznanja, da se v šoli pač mora učiti za življenje in ne za parado gotovim ljudem, ki vidijo višek šolske umetnosti v tem, da znajo otroci po vseh formulah klepetati takozvane formulirane stavke, itd. itd.

In klie po presnovi vsega šolstva je tako utemeljeno resničen, da ga nihče več ne zatre, in naj se mu upre tudi ves dosedanji zastareli šolski

ustroj od najbolj omejenega okraj. šol. nadzornika, pa do samega naučnega ministra.

Precej obširno dopisovanje z našimi junaki na fronti, kakor tudi zanimanje za življenje na bojnem polju, mi je potisnilo pero v roke k naslednjemu članku oziroma razpravi. In že takoj obtožujem težke pregrehe vse tiste tovarišice in tovariše, ki so — poučevaje na višjih oddelkih — zanemarjali ali popolnoma ali le deloma **eno najvažnejših panog ljudsko šolske izobrazbe**, to je, da so prezrli hote ali nehote »poslovne sestavke«, ki bi se morali — po mojem mnenju — gojiti ravno tako intenzivno, kakor se n. pr. goji računstvo ali pa branje. Kajti, če količkaj proučimo stanje sedanjega našega življenja, vidimo, da živimo v dobi, kjer igra ravno pismo in dopisnica glavno ulogo, in da je ravno pismo trdna vez, ki veže ozadje z našo fronto. — O tem nas pač jasno potrjuje statistika, ki jo objavlja recimo samo »Rdeč Križ« o prometu pisem, ki jih ali dobivajo oziroma pišejo vojni ujetniki širom vojujočega sveta; in še zanimivejša bi bila statistika, ki bi se objavila o pismih in dopisnicah, ki prihajajo iz zaledja na fronto in obratno. Prepričani smo, da bi število šlo v milijarde. Upajmo, da po končani vojni dobimo vsaj približen pregled, koliko vojnih dopisnic je zahtevala vojna. In koliko srečnih trenutkov napravimo našim težko preiskušanim bojevnikom, ako jim pišemo obširneje pismo, kjer jim v kratkih, a vse pojasnujočih besedah popišemo vsakdanje novice ne le najožjega domačega okoliša, temveč, kjer jim opišemo tudi naše družinske življenje. Prepričani smo, da bi se marsikateri naših bojevnikov ne odtujil tako hitro in tako lahko domači grudi, ko bi ga znala recimo — njegova družina potom intenzivnih pisem navezati na dom, ali pa, ko bi znal on ostati v stalni zvezi s svojimi domačimi. Tako se pa prigaja, da ne dobiva on skoro nikakih vesti od doma in ravno tako jih on ne pošilja domov, ker ne znajo ne tu ne tam sestaviti oziroma pisati pisem tako, kakor si jih žele. — Tujim dajati pa pisma pisati, ve vsakdo, da niso nikdar pisana s tisto srčno sočutnostjo, ki gre od srca — a sega zopet v srce. In kako hudo je marsikateremu vojniku, ako sam ne zna napisati pisma in sicer tako, kakor si ga želi njegovo po domačih tako hrepeneče srce. O tem nam vedo povedati mnogi tozadevni popisi s fronte.

Se li potem čudimo, če prebirajo ravno naši ljudje na fronti tako navdušeno poslani jim časopise? Hočejo pač ostati v stalnem stiku s svojci.

Oglejmo si sedaj, kaj nam podpisujejo ravno naši »Učninačrti«¹⁾ z ozirom na »poslovne sestavke«.

I. Uč. načrt za nerazdeljene jednorazredne ljudske šole:

Tretji oddelek: Kratki listi in najnavadnejši poslovni sestavki (izpričevala, pobotnice, dolžna pisma, naznanila.)

¹⁾ za Kranjsko.

II. Učni načrt za razdeljene jednorazredne ljudske šole:

Drugi oddelek (višje skupine): Kratki listi in najnavadnejši poslovni sestavki.

III. Učni načrt za nerazdeljene dvorazredne ljudske šole:

Drugi oddelek (II. razred). Kratki listi in najnavadnejši poslovni sestavki (izpričevala, pobotnice, dolžna pisma, naznanila, računi.)

IV. Učni načrt za razdeljene dvorazredne ljudske šole (s pooldnevnim poukom).

Višja skupina (II. razred). Kratki listi in najnavadnejši poslovni sestavki (izpričevala, pobotnice, dolžna pisma, naznanila, računi).

V. Učni načrt za trirazredne ljudske šole (z vsednevnim in pooldnevnim poukom v I. in II. razredu):

Drugi oddelek (III. razred):

Lahki listi in najnavadnejši poslovni sestavki (potrdila, naznanila, računi, izpričevala, pobotnice . . .)

VI. Uč. načrt za trirazredne ljudske šole z vsednevnim poukom:

Drugi oddelek (III. razred):

Lahki listi in najnavadnejši poslovni sestavki (potrdila, naznanila, računi, izpričevala, pobotnice . . .)

VII. Uč. načrt za štirirazredne ljudske šole:

Prvi in drugi oddelek (IV. razred):

Listi in najnavadnejši poslovni sestavki (potrdila, naznanila, računi, zadolžnice, izpričevala, pobotnice . . .).

VIII. Uč. načrt petrazredne ljudske šole. (Nemščina kot obvezen jezik.)

Peti razred:

Listi in lažji poslovni sestavki.

IX. Uč. načrt za šestrazredne ljudske šole: (Nemščina kot obvezen jezik.)

Šesti razred:

Najnavadnejši poslovni sestavki vsakdanjega življenja. Domači in poslovni listi.

X. Uč. načrt za sedemrazredne ljudske šole: (Nemščina kot obvezen predmet.)

Sedmi razred:

Najnavadnejši poslovni sestavki vsakdanjega življenja. Domači in poslovni listi.

XI. Uč. načrt za osemrazredne ljudske šole: (Nemščina kot obvezen predmet.)

Šesti razred:

Listi in preprosti poslovni sestavki.

Sedmi razred:

Listi, poslovni sestavki; prošnje, javna naznanila, dolžna pisma, oporoke.

Osmi razred:

Poslovni sestavki: inventarji, vozni listi, nakaznice, pogodbe, poslovna pisma.

Kakor je razvidno iz ravnokar navedenega, se pač zahteva v vseh kategorijah naših ljudskih šol gojenje »poslovnih sestavkov«, toda v preveliko premajhni meri. V koliko se pa v istini goji ta panoga ravno ob sedanjem času, ob času svetovnega prometa — no, o tem raje molčim.

Ponavljalna šola bi pa morala polovico svojih ur žrtvovati ravno tej panogi učnih predmetov.

Sicer ne vem, v koliko se na naših c. kr. učiteljskih pečajo s to stroko, toliko pa lahko povem — v svojo žalost — da sem dovršil učiteljske, imel maturitetno izpričevalo v roki, a ves čas svojih študij nisem dobil v roke (namreč v. šoli) niti enega »poslovnega sestavka« — in če bi slučajno ne imel prilike zasebno se s to stvarjo pečati — pa bi ostal »tabula rasa«. — Da se pa tudi sedaj ne pečajo s tem predmetom posebno intenzivno, razvidim iz mnogih žalostnih vsakdanjih skušenj, da sem naletel že na mnogo tovarišic in tovarišev, ki jim je bila navadna tujezemska spremnica, deklaracija in nakaznica prava španska vas. Kratkotmalo, izpolniti je niso znali.

Žalostno, a resnično!

Pa vsi navedeni »učni načrti« imajo pač v splošnem jako pomanjkljivo navedeno snov. Dobro bi pač bilo, da se sestavi natančnejši pregled vseh tozadevnih tiskovin, ki so splošno v rabi, bodisi v poštnem, bodisi v železniškem prometu.

Ta predmet, t. j. vaje v »poslovnih sestavkih« bi se tudi prav lahko in z haskom vporabljal e oziroma vadile v **lepopišnih urah**. A bi ne bilo z večjim pridom porabljena »lepopišna ura«, če bi se namesto takozvanih Kesterjevih vaj vadili učenci pravilno in čedno napisovati in izdelovati razne naslovene na pisemskih ovitkih, na dopisnicah, zalepkah, vozni listih in tako dalje, seveda na tiskovinah za šolsko vporabo.

Slovenska šolska literatura je — kar se te stroke tiče — prav uboga. Pač imamo še nekako dobre knjige za te predmete za obrtno-nadaljevalne šole, a kolikor je piscu teh vrstic znano, imamo za ljudskošolsko vporabo — kot učni pripomoček edino le — sicer prav zastarelo, a drugače še

vporabljivo knjigo: A. Praprotnik »Spisje«, ki jo je izdala družba sv. Mohora v Celovcu.^{*)}

Minimum, ki ga moramo zahtevati od vsakega učenca, ko zapušča ljudsko šolo, je pač ta, da zna izpolniti vse vsakdanjemu življenju tako potrebne poštno in železniške tiskovine in da zna vsaj pisati pismo, ki bo imelo »glavo in rep«.

Pomniti moramo, da živimo v dobi »prometa«.

Ivan Šega.

Iz nazornega pouka.

Zvonček. Prvo šolsko leto.

Otroci prineso v šolo prve zvončke. Bilo jih je samo nekaj, zato smo jih samo občudovali! — Za drugi dan sem jih naročila toliko, da je zado-stovalo za vse, in nič več, pri tem eno, dve čebulci z listi.

Ko drugo jutro vstopim v razred, so nekateri učenci držali zvončke v rokah in mi prišli naproti, češ, kaj pomeni ta rumeni prah, ki pada iz zvončkov, če se jih malo potrese. Na odprtih dlaneh so res imeli cvet-nega prahu. Po molitvi smo poizkušali vsi isto še enkrat in malone vsi zvončki so nam prepustili »zlatega« prahu.

To je bil povod, da sem — meni sami nepričakovano — razodela otrokom prvega šolskega leta skrivnost oprasha in oplodbe. In razumeli so me, — bilo jim je kakor bajna povest, na katero so se pri vsaki novi cvetki zopet spomnili in cvetke se jim zde tako važne, da jih ne trgajo brez potrebe.

Potek je bil približno sledeči: Najprej, odkod prihaja ta prah? — Pojem »cvetni prah« sem jim povedala takoj in razložila s tem, ker prihaja iz cveta.

Vsi so na ukaz vzeli zvonček v roko in pogledali v cvet. Bili so mnenja, da se prah drži tistih rumenih črtic (s tem so zaznamovali prašnike).

Učitelj: »Vzemite kamenčke in potegnite po istih črticah!« — Ker so nekateri kamenčki res postali rumeni, me torej ni rešilo zadrege, da se namreč prah ne drži od zunaj teh črtic. Morala sem ubrati drugo pot!

Učitelj: Vi ste prej zvonček držali s cvetom navzdol, ko ste ga potresali. Držite ga sedaj navzgor in potresite, pri tem glejte v cvet. — »Sedaj se pa zopet kadi [= praši]«, so rekli in nekateri so celo iztaknili, da na vrhu črtic prihaja prah ven.

Učitelj: »Da prah se ne drži od zunaj, ampak je notri v teh ru-menih »žakeljčkih«. Kadar je cvetni prah zrel, se ti žakeljčki na vrhu odpro (primer z žitnimi vrečami) in cvetni prah leti ven. — »Poglejte si sedaj še

^{*)} Knjigo upam v najkrajšem času predelati in spopolniti po zahtevah sedanjosti in če dobim založnika jo dobi slovensko učiteljstvo s prihodnjim šolskim letom v roki. Op. piščeva.

enkrat te žakeljčke!« Luknjice na vrhu se s prostim očesom prav dobro vidijo; ob enem poskus z zvončki, pri katerih se žakeljci še niso odprli: luknjic ni, cvetni prah še torej ni zrel. — »Tem žakeljčkom se pravi »prašniki«, ker imajo v sebi cvetni prah.« — Beseda prašniki se v zboru ponovno izreče.

Učitelj: »Na čem stojijo prašniki?« (. . . beli niti!) — Eden učenec nariše z rumeno kredo prašnik z luknjicami in spodaj belo nit. — »Štejte s kamenčkom, koliko prašnikov je!« — Ena učenka jih ima samo pet, ker je bil eden že iztrgan.

Kratka ponova, nakar so si otroci globoko in s smehom na ustih oddahmili, ker so prvi hip mislili, da vedo že vse. Kdo še ni gledal z zadoščenjem takega nasmeha, ki nam svedoči, da je otrok z nami zadovoljen.

Par trenotkov miru in nekateri obrazi se zresnijo zopet in važno gledajo v cvet. Nisem zastoj vprašala Norberta, kaj premišljuje. — »V sredini notri je še ena bela debela nit!« češ, kaj je z njo. Isto so me s pogledi vprašali tudi drugi in šla sem s poizkusom korak naprej.

Učitelj: »(na Norbertovo opombo) »Dobro, skoraj bomo govorili o njej — pa prej bi še jaz nekaj vprašala! Čemu ima zvonček cvetni prah?« — Iznova napetost. — Želela sem, da bi kje nevidno projekcijski aparat s filmom fiksiral to mimiko obrazov in gest, bil bi pridatek k eksperimentalni psihologiji.

Čez nekaj sekund slišim iz več ust: »Čebelice!« Povedali so mi, ožir., eden je govoril in drugi so pritrdjevali, da so že večkrat videli čebelice, ki so bile vse rumene od cvetnega prahu. (Čebelice smo opazovali že poleti zunaj na izprehodih!) — Čebelice torej nabirajo cvetni prah in delajo iz njega vosek.

Učitelj: »Pa zvonček rabi zase tudi cvetni prah! Z njegovo pomočjo si namreč napravlja — seme! — Pa kako? — »Norbert je prej omenil, belo, debelo nit (pestič) — sedaj pa si pogledjte, kaj je zunaj spodaj pod cvetom? (. . . zelena kepica!«)

»Glejte, cvetni prah pride na to debelo nit (pestič, brazda,) in leze počasi navzdol v zeleno kepico, in tu notri se napravi seme!« — Odprli smo z nohtom kepice in povsod smo že našli semena (bela podolgovata zrnca).

Na tej stopnji ne bomo omenjali, da je opršenje medsebojno in je seme pri zvončku komaj kaj vredno. —

Prihodnje dni smo si ogledali in pogovorili druge dele zvončka, česar ne navajam, ker mi gre več ali manj za zgorenji poizkus. — Besede: pestič, plodnica smo si zapomnili po naključju, ker so otroci prinesli pomladanski žafran v šolo in našli pri njem zelene kepe plodnice in iste debele bele niti (pestič). Tukaj se je pokazala potreba, da smo te dele z imenom označili, da smo si oteli odveč besed. —

Iz čebule »pije« (Primer s šrambo, kletjo, kjer si spravijo ljudje živila za zimo itd.) zvonček s stebelom in listi, vodo in sok, ki ga redi, da raste in cvete; zato se prikaže že zgodaj spomladi. — Pri srkanju iz zemlje mu pomagajo koreninice. Po listu teče voda in sok tudi nazaj dol, kjer se napravi nova čebula.*

Kako rastlina poganja, so lahko otroci opazovali na čbuli od hijacinte in tulipana, ki smo jih pozimi vsadili v lesen zaboječek na oknu. Eno zvončkovo čebulo, ki je imela cvet in že liste, smo tudi vsadili. Cvet se je, žal, zlomil, listje raste naprej.

Bajka: »Zakaj cvete zvonček tako zgodaj spomladi« iz »Zvončka«.

Uganke: Kateri zvonček ne zvoni, pa ga imamo vendar vsi radi? (cvetica zvonček).

Regina Gobec.

NARODNO BLAGO.

Slovenski pregovori, prilike in reki.

Nabral Fr. Kocbek.

Adam, badam, bukov kij, delj ga sune, delj leti.

Ako bi se ljudje za nebesa tako pulili, kakor za denar, bi bila že davno premajhna. Ako človek ne more biti lep in bogat, kakor bi rad; lahko je dober in pošten.

Ako greš volku nasproti, pokliči psa s seboj. Ako hočeš koga spoznati, daj mu oblast.

Ako je sila na vanjščini, je pravica na gradu. Ako ne moremo, kakor hočemo; hočemo, kakor moremo.

Ako nimaš drugega dela, hodi vrata vrtet. Ako pravica ne pomaga, krivica ne bo.

Ako se kmet z gospodo brati, ne bo imel s čim orati.

Ako sem vse zgubil, nisem života.

Ako se zameriš očetu in materi, ne zameri se sosedu.

Ako sladkega jabolka ni, je kislo dobro.

Ako slepec slepca vodi, padeta oba vjamo.

Ako so ti naša vrata železna, niso tla steklena.

Ako sva si brata, mošnji si nista sestri.

Ako vesta dva, je med tem; ako vejo trije, je med vsemi.

Baba ženje, dedec strže korenje, sin polže strelja, hči punce dela.

Begeč človek mnogo sveta prehodi, a prijatelja ne najde.

Beseda besedo prinese, pes pa kost.

Beseda je veter; tebi iz ust, meni mimo ušes.

Besede mičejo, zgledi vlečejo.

Bil je Savel, a postal je Pavel.

Bił sem v situ in rešetu.

Blizu cerkve, daleč od Boga.

Bliže cerkve, bliže pekla.

Bob v cvet, lakota v svet.

Bodi slama ali seno, da je polno črevo.

Bodi vragu dober, s peklom ti poplača.

Boga klicaj, sam ne počivaj.

Bog bi dal, da nima komu.

Bog bogat milosti.

* Tukaj moram omeniti, da so otroci popolnoma sami našli luknjice in predrtine (žile) v listih in stebelcu, po katerih se pretaka sok. V takem slučaju se vendar ne moremo in ne smemo braniti „anatomije“. To ravno kaže, kako se znajo otroci poglobiti in se ne zadovoljijo samo s površno zunanostjo.

Bog ima pravico ljudi v vodo metati.
 Bog je dal zobe, dá tudi kruha.
 Bog je dal življenje, Bog da tudi zdravje.
 Bog je dober oče, a deca so mu poredna.
 Bog je star gospodar.
 Bog je rekel: pomози si človeče, ako češ, da ti pomorem.
 »Bog loneja ne raztrga žepa
 Bog nas živi in Marija hrani, sirov kruh in pečeno vino,
 Bog ne da vse dobro samo enemu človeku.
 Bog ni dal enemu človeku vse, ali vsem vse,
 Bog ni dal kozi dolgega repa,
 Bog nikomur dolžen ne ostaja.
 Bog pomoči, Bog tudi posuši,
 Bog pravi: Človek komaraj (po malem lazi) in jaz ti bom pomagal.
 Bogu, kar Bogu gre in cesarju, kar cesarju,
 Bogu ni dar iz vsake roke prijeten.
 Bog vas zla očuvaj!
 Bog večkrat žuga, toda se ne zmenimo.
 Bog visoko, ali vidi daleko.
 Bog zapre jedna vrata, pa odpre stotera.
 Bog že ve, kateri kozi rep zasučje.
 Bog živi tudi vas poleg nas.
 Boj se Boga in hudiča ne draži.
 Bolja je razmišljena, nego zamišljena.
 Bolje dans pet, ko jutri šest.
 Bolje je delo pred seboj storjeno, nego za seboj puščeno.
 Bolje je funt pameti, kakor cent moči.
 Bolje je imeti hudo letino, kakor hudo sosedinjo.
 Bolje je jedna iskra božjega spoznanja, kakor grmada posvetnega modrovanja.
 Bolje je krivico trpeti, nego storiti.
 Bolje je kupiti krmo v gačah (po leti), nego v hlačah (po zimi.)
 Bolje je slamnata pogodba, kakor zlata pravda.
 Bolje je s pota se vrniti, kakor po hudem potu do konca iti.
 Bolje je svoje jajce, kakor tuja kokoš.
 Bolje je verovati, kakor skusiti.
 Bolje je vino iz lonca, kakor voda iz studenca.
 Bolje je vrabec v roki, kakor jerebica na veji.
 Bolje je obupati, nego v vodo skočiti.

Bolje pozno, kakor nikoli.
 Bolje prazen dvor, nego vrag (nesreča) v njem.
 Boljša je bobova slama, nego prazne jaslí.
 Boljša je domača gruda, ko na tujem zlata.
 Boljša prva zamera, nego druga.
 Bol ne pomore, nego razmore.
 Božja duša, vražji meh.
 Brat je podoben bratu, kakor krajcár krajcarju.
 Breg brega ne more srečati, a ljudje se srečajo.
 Brez dela ni jela.
 Brez kruha in suknje ne hodi v planine.
 Brez truda se čevčel ne obuje.

*

Celí svet je oko božje.
 Ceno blago je zmiraj najdražje.
 Cerkveno je ognjeno, a sirotsko in občinsko je pekleno.
 Cigan se joče, kadar je lepo vreme.

*

Čas je zlato.
 Čas zaceli vse rane.
 Čast je boljša ko mast.
 Čast, komur čast.
 Če hočeš vragu tlako delati, ti ni potreba za brešenj skrbeti.
 Če je med dvema, je med njima; če je med tremi, je med vsemi.
 Če mački na rep stopis, zavresí.
 Česar ni, ne more niti vojska vzeti.
 Česar nimaš, tega ne moreš dati.
 Česar popraviti ne moreš, tiho v sebi trpi.
 Česar sam nimaš rad, tudi drugim ne stori.
 Česar se Janezek nauči, to tudi Janez zna.
 Če skušam ptica se s tabo, život mi vzemi in glavo.
 Če slepec slepeca vodi, oha v jamo padeta.
 Čevčlar ostani pri svojem poklicu.
 Če vreča zrasede, pa zrna ni.
 Čez sto let od nas ne bo ne škornjev ne dret.
 Čim več hiš, tem bolj je cesar vesel.
 Čista vest je več vredna nego največje bogastvo.
 Čistemu obrazu je malo vode treba.
 Čisto je, kakor bi golobi zbrali.

Človek brez slabosti, telo brez kosti.
 Človek je kakor kaplja na veji, kakor dim
 nad streho.
 Človek s človekom se spravi, gora z goro
 nikdar.
 Človek si prizadeva, Bog dodela.
 Človek sklepa, Bog sklene.
 Človeku je treba dveh reči: namreč do-
 brega slovesa in dobre vesti.
 Človeška pomlad pride le enkrat.
 Čuda se dimi, malo se peče.
 Čudo dima, malo ognja.

Danes nič, jutri nič, tretji dan dober črn
 ptič.

Danes žalost, jutri radost.
 Dan je od Boga dan.
 Delaj in moli vsako ob svojem času!
 Delo hvali mojstra.
 Delo krepča naše telo.
 Delo pridnih rok blagoslovi Bog.
 Denar ni siromak.
 Deset brihtnih otrok, enajst sreč.
 Detel kljuje, pa mu na prsa pada.
 Dete plače, mati ne čuje.
 Devet sršenov za eno kačo.
 Dež lije kakor iz kablja.
 Dež pada v hišo, ako hiša nima krova.
 Dež za solncem mora biti, žalost za vese-
 ljem priti.
 Dober glas daleč ide, hudi pa še dalje.
 Dober glas gre v deveto vas, pa slab glas
 ostane rad ves čas.
 Dober izgovor je bolji, nego devet zagovor-
 nikov.
 Dober začetek je pol dela.
 Dobra plesalka, peklenska prhalka.
 Dobra pogača dobrega gosta doma čaka.
 Dobra volja dar pozlati.
 Dobremu težaku se ne odseka roka.
 Dobri ljudje so največkrat goljufani.
 Dobro blago pride brez mešetarjev v denar.
 Dobro jesti, dobro piti, lepo se nositi, nič ne
 dobiti, dobre volje biti, to ne more biti.
 Dobro orodje pol mojstra.
 Dobrota ni sirota.
 Dobrotljiva roka ne obuboža.
 Dobro zgrizeno, na pol prebavljeno.

Dokler je Bog in dobri prijatelji, se ni nič-
 sar treba bati.
 Dolgo kakor gladno leto.
 Domačega tatu ne drži nobena ključavnica.
 Dostj psov je zaičja smrt.
 Drevo se po sadu pozna.
 Druga nevolja je gorja nego prva.
 Drži se, kakor bi ga pod nosom bril.
 Drži se, kakor mokra kokoš.
 Drži se novega pota in starega prijatelja.
 Dvakrat se lisica ne vjame v skopec.
 Dvema gospodarjema ne moreš služiti.

Ednajst rokodelcev, dvanajst stradavcev.
 Ena garjeva ovca vso čredo pokvari.

Glad je hud, hujša je žeja.
 Gladremu vsaki kruh kolač.
 Gledaj okolo sebe, pak drugemu reci.
 Glej, da prideš za goda.
 Gliha vkup štriha.
 Godi se mu, kakor psu v cerkvi.
 Golobje prilete s plavom.
 Gospoda jejo, psi gledajo
 Gospodarjevo in gospodinjino oko pita ži-
 vino.
 Gospodje, kakor hočejo: ubožci, kakor mo-
 rejo.
 Gosposki hlapec bogat, je bik rogat.
 Gostje ti praznijo mošnjo in hlev.
 Govedar raneje vstaja nego ovčar.
 Govori, kar je res: stori, kar smeš: to ste
 stezi do nebes.
 Govoriti je srebro, molčati pa zlato.
 Gre čez drn in strn.
 Greh kliče greh.
 Greh živega budi, mrtvega sodi.
 Gre, kakor bi mislil še danes v Rim priti.
 Gre s trebuchom za kruhom.
 Groš ni norc.
 Grša gos, bolj se snaži.

Hod polahko, priti češ daleko.
 Hodiš kakor polž na stožer.
 Huda beseda, dobra roka.
 Hudič v sili muhe žre.
 Hudomušnik jih ima za ušesi.
 Hvala nikomur v nebesa ne pomaga.

Hvali Boga z medenim telesom, železnim srcem in konopno dušo (prisposodba z zvonom).

Hvali morje, a drži se kraja.

*

Ima, kamor gre, a ne zna, kamor pride.
Ima skarje in laket, deli kakor mu je drago.
Imata se kakor pes in mačka.

I mene i tebe je mati dojila.

Izgovor je dober, če ga tudi pes na repu prinese.

Izgovor je dober, če je tudi iz trte zvit.

Iz malega raste veliko.

Iz rokavice v pavčnik.

Iz semnja grede se je lahko meniti.

Izkušnja je pregovore rodila, potrdila in ohranila.

*

Jaz na klop, pes pod klop.

Je bogata kakor žaba rogata.

Je dal Bog kravico, da tudi travico.

Jeden krivičen krajcar požre deset pravičnih.

Jela ni brez dela.

Je oče junak, bo sin gotovo vojščak.

Je priliznjen kot mačka.

Jezik je majhna prata, pa dosti ošlata.

Jezik tišči, kadar zob boli.

Jezik z mošnjo raste.

Jaj onemu, po kateremu se drugi čuvajo.

*

Kadar gredo oblaki na Gorico, deni kola pod kolnico.

Kadar je dobra trgat, gre vsaka baba v vinograd, kadar je treba delat, ni videt babe v vinograd.

Kadar je lepo vreme, vzemi plašč; kadar je dež, znaš, kaj delaš.

Kadar je vojska, so nebesa odprta.

Kadar ni nič, ni prijatelja.

Kadar pride dež od Trsta, bode mokro za dva prsta.

Kadar pridejo vile do oči, težko onemu ki ne ume zavrnuti.

Kadar pride mesec maj, pita, je-li v koči kaj.

Kadar puška poka, kolo ne igra.

Kadar ti je kratka ponjava, skrči noge.

Kaj koristi na veter puhati, ker v oči nosi,

Kaj se bode hvalila sraka s pavovim perjem.

Kaj še nikdo od sebe rekel ni?

Kakeršna služba, takšna suknja.

Kakeršno učiteljstvo, tako šola.

Kako jadri, tako gre.

Kakó pravično, takó večno.

Kakor gospodar gode, tako posli plešejo.

Kakor jih starši uče, tako mladiči žvrgole.

Kakor ti Bogu, tako Bog tebi.

Kakor ti spoštuješ stariše svoje, tako bodo tebe spoštovali deca tvoja.

Kako uši kašljajo.

Kakšna izpoved, takšna molitev.

Kamor se drevesce nagne, tja pade drevo.

Kaplja je kapljí podobna.

Kar Bog naredi, vse prav stori.

Kar človek z rokama ne dožene, mora z jezkom potisniti.

Kar enega veseli, drugega žalosti.

Kar je baba nabrala, to je vnukinja razdala.

Kar je bilo, je minilo.

Kar je ded s krivico pridobil, redkokdaj vnuk vživa.

Kar je kadilo, to je škropilo.

Kar je prav, je prav.

Kar je, to je.

Kar koli delaš, delaj previdno, pa glej na iz'ed.

Kar mačka rodi, vse miši lovi.

Kar mene boli, tebe celi.

Kar ne gre iz srca, gre le do ušes.

Kar se človeka loti, to ga preganja.

Kar sem kupil, to bom lupil.

Kar se omili, ne omrzne.

Kar se v jezi pije in v žalosti molči, nikoli dolgo ne živi.

Kar se zgodaj ne ukroti, zdívja in zagovedni.

Kar ubogemu daš, ti na žlici priraste.

Kar vsem dopade, to se ne vživa brez zbade.

Kar z neba prši, nikomur ne škoduje.

Kateri kamen se pogosto premeče, se ne obraste z mahom.

Kdo bi ustregel vsem ljudem?

Kdo bode pa psom klobase metal, če jih sami radi jemo.

Kdor beži, na zdravi koži leži.

Kdor beži od koristi, beži krist od nega.

Kdor blago graja, je večjidel gotov kudec.

Kdor brez mene je, meni prijatelj ni.
 Kdor dá svojemu grlu na voljo, pade v tugo in nevoljo.
 Kdor da trebuh, da tudi kruh.
 Kdor da volku kože past, mu meso poje, kosti pusti.
 Kdor domačim ponuja, rad oslepi.
 Kdor govori, kar hoče, mora slišati, kar noče.
 Kdor govori, kar mu ne pristoji, boče moral čuti, kar ne bi rad.
 Kdor hoče, temu ni nič težko; kdor noče, vse.
 Kdor gre v malin, se omoči.
 Kdor hoče z gospodo kramljati, mora besede malati znati.
 Kdor hudim odpušča, dobrim škodi.
 Kdor ima denar, temu se od daleč duri odpirajo.
 Kdor ima rad grablje, treba da ima tudi v. le.
 Kdor išče, ta najde.
 Kdor je dal zobe, da tudi na zobe.
 Kdor je jači, tlači.
 Kdor je lačen, naj vodo pije.
 Kdor je na sredi, ima zlato jab'ko v skledi.
 Kdor je nič doma, je tudi od doma.
 Kdor je po letu len, strada po zimi.
 Kdor je v življenju skop, temu bodo psi skopali grob.
 Kdor je z bogatim črešnje, mu repi ostanejo.
 Kdor je z doma, ima jedno misel; kdor je iz doma, ima jih sto.
 Kdor kosi od kraja, psa pusti, naj laja.
 Kdor mali dar hvali, temu se večjega hoče.
 Kdor med obeta, trnje spleta.
 Kdor mnogo pr. naša, vsakemu prinese nekaj.
 Kdor molči, devet jih ukroti.
 Kdor molči, ne odgovarja samo devetim, nego vsem.
 Kdor moli ležé, Bog ga sliši dremaje.
 Kdor mrvice pobira, od glada ne umira.
 Kdor na trgu hišo zida, ima mnogo mojstrov.
 Kdor na vso moč iz doma sili, ta se na tujem v blato vsede.
 Kdor navzdol ne zavira, les ne zapira, pa m. t. ne plačuje, ne pride daleč po svetu.
 Kdor ne dela, je brez jela.
 Kdor ne hrani mačke, hrani miš.
 Kdor nič ne pošilja, nič je sam.

Kdor ni dober, ni zal.
 Kdor ni nič dolžan, ima vsega dovolj ali pa nikdar ni nič imel.
 Kdor nima hčeric, nima solzice.
 Kdor nima mere, nima vere.
 Kdor nima srama, nima poštenja.
 Kdor nima sreče, naj ne gre na r. bo.
 Kdor ni svoje dni nesrečen bil, pri tem boš malo sočutja dobil.
 Kdor noče, kmalu izgovor najde.
 Kdor otroke ljubi, brez skrbi snubi.
 Kdor pamet zgubi, vse zgubi.
 Kdor pogosto ječi, dolgo mu ne zazvoni.
 Kdor po jedi posedi in po spanju poleži, tega se dolgo život drži.
 Kdor po malem ide, prej domu pride.
 Kdor: ponuja, daruje.
 Kdor poslom da, kar jim gre, mu nikoli hudo ni za nje.
 Kdor prijatelja kupuje, ga slano plača.
 Kdor predava, mu je jedno oko dosti; a kdor kupuje, treba, da ima dve.
 Kdor prosi, slobodno nosi.
 Kdor proti vetru pljuje, se popljuje.
 Kdor rad zbada, rad ima.
 Kdor rano vstane, lahko zajca vlovi.
 Kdor resnico gode, temu gosli na glavi razlijeje.
 Kdor roko (z darom) prozi, roka se mu tudi napolni.
 Kdor se hoče naslonit', se mora oženit'.
 Kdor se hvali, se zaváli.
 Kdor se k mizi sili, ima visoko glavo ali prazen trebuh.
 Kdor se kuja, r., mu huja.
 Kdor se med bogatine vsede, mora svoj prav v malhi obdržati.
 Kdor se med trnjem plazí, si hlače raztrga.
 Kdor se mnogo uči, tudi mnogo pozabi.
 Kdor se nad svojimi stariši jezí, temu se nesreča na vrat obesí.
 Kdor se ne sramuje lagati, tega tudi krasti ni sram.
 Kdor se ne trudi v mladosti, gorje mu v starosti.
 Kdor se ponuja, se rad skuja.
 Kdor se prijatelja hoče znebiti, naj mu denarjev posodi.

Kdor se s konji ne zna vesti, so mu v stanu bič in hlače snesti.

Kdor se toži, ta prosi; a kateri prosi, ta pogiba.

Kdor se v petek veseli, tega v nedeljo žalost obhaja.

Kdor se zelo okoli ženstva plazi, se mu bere na obrazi.

Kdor se z vinom opije, se strezne; a ki se s kruhom težko.

Kdor si reže v petkih nohte, dobi trdne zobe.

Kdor skusi, ta vé, po čem je okus.

Kdor služi, je do grla v luži.

Kdor svojim starišem življenje greni, sam srečo pohodi, v nadlogi zveni.

Kdor te hvali, te misli prevariti.

Kdor trdo spi, je brez skrbi.

Kdor uide, ostane na dobičku.

Kdor veliko misli, malo govori.

Kdor veter seje, bode vihar žel.

Kdor v jamo leti, se maha lovi.

Kdor v molitvi ni len, ni od milosti božje zapuščen.

Kdor v petek prihaja, ta kmalu odhaja.

Kdor v petek žaluje, se v nedeljo veseli.

Kdor zaničuje se sam, podloga je tujčevi peti.

Kdor zatira stare običaje, zatira ga Bog.

Kdor z Bogom začinja, ta vse dokončava.

Kdor z denarjem kam ne ve, naj hiše zida in se pravdati začne.

Kdor zna dreti, kože ne kvari.

Kdor žago pili, koso kleplje in babenco tepe, nikoli nič ne zamudi.

Kebast pes in šepast človek je huji od vraga.

Kjer baba gospodari, tam volk mesari.

Kjer Bog ne podpira, ni podpore, se podira.

Kjer bo ponižnost, ljubezen in mir bival, tam bodo gosposka in podložni srečno živeli.

Kjer je človek, tam je smrt.

Kjer je sila najhuja, tam je pomoč najbližja.

Kjer je sreča, tam je tudi nesreča.

Kjer je veliko grešnikov, tam je težko strahovati.

Kjer je veliko konj, je gotovo jeden krum-past.

Kier je vsega dosti, rado tistega ni, kateremu bi se rado dalo.

Kjer krave teletijo, kobile žrebetijo in žene mrjô, tam gospodarstvo dobro napreduje.

Kjer kuga razsaja, tam smrt raja.

Kjer mačke ni, tam so miši gospodinje.

Kier me srbi, ondi se češem.

Kier nima početka, nima tudi zvršetka.

Kier se žabe kopljejo, ni dobrega vina.

Kier si Bog vežo postavi, si hudič lopo prisloni.

Klin klin izbije, sekira pa oba.

Ko bi sreča kramo razgrnila, bi se prva blaga izneblila.

Ko denar poide, pamet pride.

Kogar Bog miluje, onega tudi kara.

Kogar ima Bog rad, umrje mlad.

Kogar je prositi, ni mu se groziti.

Kogar ni sram, s tem se ne pajdaši.

Kogar se nesreča loti, ta si vsekovaje prst zvine.

Kolikor glav, toliko pisav.

Kolovrat, skrinja in povese, nevesti najlepša bo pesem.

Kol trti, stol starčku.

Komur Bog dá, vsi svetei mu ne vzemó.

Komur Bog ni dal razuma, temu ga tudi kovač ne skuje.

Komur Bog pomaga, ta vse premaga.

Komur Bog roko drži, ta zgubljen ni.

Komur pomanjka, ima mnogo misli; a kdor vzame, samo jedno.

Komur se sreča jahati pusti, ga nese, kamor jo krene.

Komur se sreča spunta, jo težko v vojni spravi.

Komur žabe kopajo, nima dobrega vina.

Konje merijo po pedi, ljudi po pameti.

Konj pravi: v breg ne tiraj me, navzdol ne jezdi me, po ravnem goni me, v hlevu ne pozabi me.

Kos kruha v žepu je bolje nego šopek za klobukom.

Ko šunder neha, je vsem prav.

K prišparanemu se pride, k pojeđenemu ne.

Krajinčan voli pari, Bog pa ljudi.

(Dalje prih.)

SLOVSTVO.

A. OCENE.

Vzori in boji. Po prijateljevih pisnih priobčil Jože Debevec. Knjižica za mladino. Tisk tiskarne? Cena? Uvod pod naslovom »odkod in kam« nam pripoveduje o nekem malem Ivanu, ki je jeseni l. 1879. vstopil v prvi gimnazijski razred v Ljubljani. Pisal je domov svojemu očetu, ljudskošolskemu učitelju na Notranjskem, pisma kakor tudi svojemu prijatelju, novomeškemu dijaku Josipu. Knjiga prinaša ta pisma primerno prirojena, brez vsakdanje navlake, tu in tam odlomke očetovih odgovorov na bolj važna in pereča vprašanja. So kronološko razdeljena po razredih od prvega do osmega. Vsebujejo pa vesele in žalostne duš nad vse marljivega, nadarjenega in idealnega dijaka Ivana. Dijak Ivan se tekom osem let nauči srbohrvatski, ruski, češki, italijanski, francoski in angleški poleg gimnazijskih predmetov, katere je znal odlično razum matematike, ki edina je bila njegova Achilova peta. A tudi tu je pokazal tovarišem, da se z marljivostjo in vstrajnostjo doseže dober uspeh, le — hoteti je treba! Gotovo je bil Ivan jako nadarjen, a še bolj idealen, kar ga dviga neprimerno visoko nad njegove tovariše. Trije ideali so mu bili predvsem sveti: vera, domovina in — profesorski poklic. Od doma pobožen je ostal enako zvest svojemu verskemu prepričanju: po dovršenem zrelostnem izpitu je prva pot v — cerkev. Svojo domovino, materin jezik ljubi nad vse, je z dušo in telom — Slovan. Brezdomovinec bodi v slovenščini tujka! A idealen Ivan ne sanja samo o idealih, ampak se resno pripravlja za svoj bodoči poklic profesorja, v katerem hoče z besedo in pismom svojemu narodu služiti: saj je iz naroda in za narod gre v boj.

Zares krasna knjiga po vsebini, a lepa po preprostem in gladkem slogu! Za našo mladež kaj pripravna! Saj mladina nima rada suhoparnih razprav v še tako važnih resnicah, lahka hrana ji najbolj prija. Zato je priobčevalju teh pisem le čestitati, da je ubral pravo pot. Nebroj lepih pedago-

ških zrnec v krasnih prilikah brez vsakega pridigovanja, začinjjenih z zdravim in svežim humorjem! Brr — pijančevanje, nečistost, lenoba! Knjiga je v stanu znova zbuditi našo mladino iz zaspanosti, odrevenelosti, iz puhlega egoizma in materializma, ter je mogočna protiutež napram današnji pohlepni dobi. Pa tudi nas stare zgrabi knjiga, ko nas spominja naših mladih dni. Poglobimo se v svoj notranji svet, izprašujemo si svojo vest, smo li hodili pravo pot? — Tu in tam se skrivajo literarni drobcji.

Prej ko sklenem svoje priporočilo, ne smem tudi napak spregledati — kajti vsako literarno delo je — človeško! Premalo spoštovanja kaže knjiga do nekaterih duševnih velikanov. Darwinove zasluge priznava ves omikan svet. Med angleške heroje spada, ter je kot tak v westminstrski opatiji pokopan. On je spoštoval prepričanje drugih in ni nikogar zavoljo tega napadal, ker je smatral svetovno prepričanje za sveto zadevo vsakega človeka. Ne gre torej že iz tega vzroka poniževati njegovih uspehov na znanstvenem polju. Razvojna ali descendenčna teorija slavi svojo zmago, četudi je razlaga Darwinova podlegla. Enako je Galilei trpel zaradi svojih naukov, ter zaradi pritiska k prisegi in odpovedi. Gotovo je Haeckel-ova filozofija nevzdržna, a njegove zasluge, posebno biogenetski zakon priznavajo celo katoliški učenjaki. Ne bom se nadalje prepiral zaradi Goethejevih ljubic in drugih njegovih slabih strani, a bil je in ostane velik duh. Ne ponižujmo torej, temveč vcepimo mladini spoštovanje do velikih genijev, če so se tudi tu in tam motili! Veseli me, da ublaži priobčevalelj to nesoglasje vsaj deloma, ko posveči knjigo manom dr. Frančiška Lampeta, ustanovnika in prvega urednika »Dom in Sveta«, brez čigar pobude bi nikdar ne zagledala belega dne.*

In še nekaj! Stavek na str. 375: »da je naravnost krivično, ako se trdi, da se leposlovni prvaki ne smejo meriti in kritikovati po krščanskih načelih« — je preozkosrčen. Star je prepir — in pred kratkim se je tudi

na Slovenskem obnovil — o prvenstvu idealov resnice, lepote, dobroti in svetosti. V poeziji se je svoj čas kaj rada povdarjala prednost npravnega ideala pred estetičnim, a dandanes ne več. Saj v *Āstvu* lepote ne tiči nič, kar bi jo udinjalo dobroti. Npravo dobro in slabo je lahko predmet pesniškega ustvarjenja. Šekspirjev Falstaff, malopridnež prve vrste, nudi vendar estetičen užitek. — Pa brez zamere vsled te moje sodbe!

H koncu: mladina sezi pridno po knjigi, ne čitaj samo njene vsebine, ampak si jo prisvoji in prilasti. Odraslim pa naj zbudi lepe spomine na pretekle dni!

Dr. Simon Dolar.

Fr. Milčinski: Ptički brez gnezda. Izd. in zal. D. S. M. v Celovcu l. 1917. Povest s tem naslovom je izšla v *«Slov. večernicah»*, a če jo pogovarjamo na tem mestu, je to zato, ker ima izrazito vzgojno tendenco. Zato opuščamo tudi v svojem pogovoru vrednost knjige kot umetnine ter ne navajamo njene vsebine; le kot vzgojno knjigo jo imenujemo prvovrstno. Milčinski nam kaže v njej — dostikrat v prav drastičnih primerih — trojno vrsto »vzgoje«.

Prvi »ptiček brez gnezda« je Kocmurjev Stanko, pristen nadebudni cvet pristne »ljublanske srajce«. O kaki vzgoji kot blagodejnem vplivu tu ni govora. Mati uporablja vse svoje sile, da vzdržuje družino, katere glava »gospod Kocmur« je vse prejši ko hišni oče. Mati za vzgojo nima časa in tudi ne moči, oče pa vzgaja otroka časih s črevljem, časih s klofuto, največ pa s svojim zgledom. Ta »zgled« pa je tiste sorte, ki se je zbirala v Ljubljani pred potresom največ v »Plavčevem kevdru«, ima pa še drugod izven sredine mesta svoja zbrališča: žganjarne. Mladi, zdravi, močni, a mehkužni, dela nevajeni so ti ljudje in delajoječi, tako da so »vedno brez službe, namreč brez stanovitne in plačane službe. Opravila vobče, tega je dovolj vsak sleherni dan«; postopanja, sleparjenja in vse polno takih prijetnih in še prijetnejših opravil. V uku pri tem svojem vzoru se razvija Stanko v lažnjivca in kradljivca, v prefriganca in prevejanca; zdaj preti z obuto no-

go, zdaj zopet prosi »z onim mehkužnim, tožečim glasom, ki je značilen za ljubljanske srajce.« Ker se pokaže svojim tovarišem izvežbanega in izurjenega v vsem, namazanega z vsemi mazili, pridobi pri njih ugled in na nje vpliv. Kakšen je ta, si lahko mislimo. Dečko je pač v vsem nadebudni cvet, ki klijejo po zatoških bivališčih na periferiji ljubljanskega mesta.

Drugi »ptiček brez gnezda« je Jerajev Milan. Oče odvetniški uradnik se žrtvuje za domovino v društvenem delovanju. Jerajev šef, odvetnik dr. Šipelj, Jeraju sicer odkrito pove, kaj misli o vseh takih družtvih (str. 70—71) in kakšni so njegovi nazori o družini in o vzgoji v tej, a Jeraj verjame šele po udarcu usode. Dotedaj pa prepuščata oba z gospo Jerajevo vso vzgojno skrb za Milana dekli, stari Jeri. Ta je sicer »preprosta in neolikana, ali imela je srce in vest, to dvoje več šteje, kakor vsa tiskana modrost tega sveta. Potrpežljiva je bila in prizanesljiva, ni je dražil ne jok, ne vik, z ljubeznijo je vračala in branila.« Tako je vzgajala stara Jera Milana vsaj z ljubeznijo, a odvrniti ni mogla od njega vpliva od zunaj; manjkala je skrbna vzgoja roditeljske ljubezni.

Še očitnejši je moment ljubezni v vzgoji pri tretjem »ptičku brez gnezda«, pri Pirčevem Tončku. Črevljar Pirc je tudi v naših očeh vsega spoštovanja vreden, priden obrtnik ter skrben in varčen oče, a oče svojemu Tončku ni. In ne verjame in ne verjame, da bi bila pri vzgoji potrebna ljubezen; svojemu ptičku hoče postlati gnezdece z bankovci, poleg pa vzgaja »preveč v živo«. Ko pa mu pove sodnik, da je »ljubezen staršev, ki greje, varuje, prizanaša, in ljubezen otroka, ki čuti tod svoje gnezdo in zavetje«, se zdi Pirču sodnikova pridiga neumestna. Saj sta dala z ženo matega Tončka iz hiše vendar le zato, da sta laže štedila zanj; fant pa se vrne domov tuj očetu, čigar vzgojna metoda je ona klofut in jermena, tuj tudi materi, dasi ga ima drugače rada. »Njegovo navzočnost je pač čutila v obilnejšem delu in večjih stroških, razočarana pa je bila, ko za delo in stroške ni takoj dobila pričakovanega plačila v prijaznosti otroka.« Tudi v Pirčevih

dveli zbudil ljubezen šele udarec usode ter pripomore do spoznanja.

Tako je Milčinskega knjiga polna vzgoje; največ negativne z opisi napačne vzgoje, a tudi pozitivne v naročilih in nasvetih nekaterih oseb. Sodnikova pridiga Pirca, testament starega Korena in dr. Šipljevi vzgojni nazori so načela, na katerih je zgrajena knjiga, in vzgojni zahtevi Milčinskega sta; vzgajaj z ljubeznijo in sodi otroke po svojem vzgajanju! — Knjigi želimo, da ne bi našla splošne usode šmohorskih knjig, marveč da bi pripomogla k pr. spoznanju in izboljšanju. In ravno iz tega vzroka bi tudi želeli, če bi bil Milčinski previdnejši pri izbiranju »gospoda Franketa« in pri opisih njegovega delokroga, ker res ni treba, da bi bil tudi v vzgojni knjigi vzgojni činitelj karikatura. Ali pa naj predamo vzgojo »gospodu Kobilici?« Pri stvari gre namreč za načelo javne vzgoje.

Pav. Flerè.

Publikacije Slovenske Matice za l. 1914.

— Od novooživljene S. M. smo prejeli letos za l. 1914. dve knjigi: **Etbina Kristana »Perčinčarjevo pomlajenje«** — prijazno, okusno in prijetno delo, po katerem mora priti poleg razuma tudi človeško srce v življenju do veljave; knjiga, na katero v »Pop.« samo opozarjamo, njen razgovor pa prepuščamo leposlovnim in književnim listom. Nekaj več pa moramo izpregovoriti o drugi knjigi, katere dobršni del se spušča na vzgojno polje; to je **Zofke Kveder-Demetrovičeve »Njeno trpljenje«**. Leposlovno stran opuščamo tudi tukaj; ali je umetnina, naj sodijo drugi ter povedo S. M., ki je knjigo bržčas kot tako sprejela in izdala. A po svoji vsebini je pasionska zgodba žene in matere in kot taka nas zanima tudi v vzgojeslovnem listu.

Junakinjo v spisu, sedemnajstletno Tilda, dado njeni stariši za ženo mlademu, svežemu, veselemu, ljubeznivemu in neznačajnemu lahkoživcu. Tildini stariši so sicer zelo skrbni, resni, prevdarni in žive vzorno življenje, a vzlic temu poroče hčer že dva meseca potem, ko vidi vsi zeta prvič, ne da bi se o njem količak informirali, kar tako, ker se jim »zdi, da je pošten in dober človek«; to je že na str. 15. ena onih nenaravnosti, ki motijo čitatelja skozi vseh 175 strani. Seveda Tilda ni srečna; srečna

ni z možem lahkoživcem in — po smrti prvih treh otrok — ni srečna s sinom, ki je podedoval veseli smeh in vse slabe lastnosti očetove. Iz močeve — tudi po svojem očetu podedovane lahkoživnosti — in iz podedovanja v sinu zraste oni težki križ, ki ga nosi Tilda na svojih ramah skozi vse življenje in jo končno podre na tla, da postane morilka svojega sina in samomorilka.

Vsem tem pasionu žene pogrešamo pa njeno **aktivno vlogo**; Tilde je sama ljuba, gola pasivnost — dasi ni sicer nikaka brezvoljna, ponižna ovčica —; a napram močvim napakam le molči; molči proti njeemu in proti drugim do katastrofe (mož odide kot defraudant v zapor, kjer umrije); svojega otroka, ki je podedoval očetove lastnosti, prepušča vzgoji dekle Lene, ki je »spočasna in pozabljiva«. A vsa »njeno nesrečo je hladil ponos, da hči vzornega očeta in vzorne matere, njeno trpeče srce je tolažila nada, sladka uteha, da bodo otroci, njeni otroci, potomci njene rodbine.« Ko v tem slepem zaupanju v podedovanost otroku pusti, da se mu v duši bohotno razpasejo vse slabe lastnosti njegovega očeta, se je pač »parkrat ojunačila in ga natepla s šibo.« a njegovim otroškim hudobijam je prišla na sled vedno, ko so se že izvršile. Tako se zgodi, da sin neovirano nastopi očetovo pot.

Pri čitanju zgodbe se zastoj vprašujemo, zakaj je bilo treba tako? Počemu tak nenaraven dokaz za silo podedovanja, ko bi bila omejitvev mogoča, mogoča celo odstranitev. Ga, pisateljica bi nam veliko bolj ustregla, če bi nam — kot priznana boriteljica za povišanje ženiniga stališča v svetu — pokazala silo žene in silo matere, moč ženiniga vzgojnega vpliva in moč materinske vzgoje. Po **materah** dobimo moža, kakor ga sama zahteva: »Mož — kakor skala mora biti mož neupogljiv in značajan. Nepremakljiv mora ljubovati viharjem, nesrečam in izkušnjam. Jeklen sčit je družinl, ženi in otrokom; varno zavetje slabim in pomoči potrebnim.« — Tako pa zremo v njem knjigi na tej strani vse podedovano in nemožno, da se predrugači, na drugi strani vse pasivno in z vplivom nehoteče, da se predrugači. Zlasti v tendenčni knjigi mora

biti ideal aktivnost; za ženo mora veljati tudi danes starorimska zakonska obljuba »Kjer si ti, Kaj, tam hočem biti tudi jaz. Kajja« z vsem svojim vzgojnim vplivom na moško naravo in na njegova dejanja; in v materinstvu ne smatramo za najvišje »pokanja kosti v porodnih krčih«, ki ga opisuje ga. pisateljica tako nazorno (str. 58.), temveč aktivno žrtev v otroški vzgoji, kajti to je **sveti** »delež vseh mater vseh narodov in vseh časov«, katere so iskale svetosti materinstva v svoji **notranji** aktiviteti. Tega vzvišenega momenta, te vzgojne sile pa v vsej knjigi ne najdemo. In pri vsem usmiljenju, ki se nam pri trpljenju Tildinem časih še hote zbudi, moramo zopet in zopet junakinja nehoti reči: »Sama si kriva!«, ker niti normalno, še manj v idealu ne moremo razumeti ne take žene, ne take matere. —

Vse to pa pripominjamo, kakor že omenjeno, ne ocenjuje spis kot tak, marveč zgolj z vzgojnega stališča. **Pav. Fleré.**

A. Štupca: Učna snov za pouk o alkoholu v ljudski šoli. — Zal. »Sv. vojska«, Maribor 1918. Cena 50 vin., po pošti 53 vin.

»Protialkoholno društvo »Sv. vojska« v Mariboru izdaja »Zbirko protialkoholnih spisov«, katere 6. zvezek je knjižica, ki obravnava protialkoholno učno nov za ljudske šole. Tak pouk pri nas sicer še ni obliगत, dasi to potrebo priznavajo učne oblasti v zadnjih letih včuno pogosteje in priporočajo pouk. Navodila zanj dozdej še nismo imeli, zato pa pozdravljamo ta prvi slovenski spis, ki kaže, kaj in kako naj se podaja snov o alkoholu v ljudski šoli. Kajti knjižica ne obsega le snovi za pouk, marveč priobčuje v obliki prostih učnih slik navodila za poučevanje v naslednjih vprašanjih: Alkohol v opoinih pijačah, opojne pijače in njih škodljivost zdravju, ali dajejo opojne pijače moči, opojne pijače spri-dijo človeka (tabela o alkoholu in zločinih), opojne pijače in premoženje, boj proti pijančevanju. — Obravnava snovi, prepletena z mnogimi dogodki in zgledi, nikakor ne veže učitelja, nego mu brez vsakega formažma pušča svobodo, da si izbira in izbere. Zato priporočamo knjižico tudi kot metodičen pripomoček, ki bo vršil svo-

jo nalogo dobro vsaj dotlej, ko bo obligatnost takega pouka splošno zahtevala poglobitve v predmetu, kakor jo zahteva že danes v Švici, na Angleškem, v Ameriki in v drugih naprednih deželah.

Fleré.

A. Herget: Die wichtigsten Strömungen im pädagogischen Leben der Gegenwart, I. — Zal. A. Haase v Pragi. — 2. izd.: cena 3 krone.

L. 1914. je izšel te knjige I. del prvč., I. 1915. pa II. del; danes imamo pred seboj že 2. izdajo I. dela, povečano in pomnoženo z obravnavo najnovejših del nemške pedagoške literature. Knjiga je namenjena orientaciji; kdor se hoče na kratko, a vsestransko poučiti o načelnih vprašanjih, o novostih na šolskem torišču, mu bo služila, kakor ne izlepa katera. Ta prvi del obravnava delovno šolo, umetniško vzgojo, državljansko vzgojo in moralno pedagogiko. Pri vsaki struji kaže pisatelj njen zgodovinski razvoj ter povdarja zlasti to, kar je trajne vrednosti; navaja vse poglobitve zastopnike posameznih struj, kaže njihove osnovne misli ter jih primerja med seboj. Vsled točnih navodil v obsežnem tozadevnem slovstvu je knjiga dober svetovalec vsakomur, ki se hoče zanimati za to ali ono strujo, sama na sebi pa bo služila dobro posebno onim učiteljem, ki kot vojaki med vojno niso mogli ostati v stiku z razvojem. Knjigo krase izvirne slike šolnikov sedanosti, Kerschensteiner, Foerster, Lichtwark, Sallwürk, Weber, Pabst, Hertel, Scherer, Seinig. — Napoveduje se v kratkem času tudi nova, pomnožena izdaja 2. dela; opozoriti hočem na njo tedaj, ker mislim, da bi poznanje takega pregleda tudi pri nas nikomur ne škodilo.

F. Kranjc.

B. KNJIŽEVNE NOVOSTI.

Dve novi, za sedanje razmere veljavni deli o zdravstvenem stanju slovenskega naroda. **I. Dr. Alojz Zalokar: O ljudskem zdravju.** Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. Cena 3,60 K, s poštnino 4 K. Pisatelj razpravlja v tej knjižici o vprašanjih, s katerimi smo se doslej Slovenci bavili ja-

ko malo. Kolika je **umrljivost** na slovenskem ozemlju in kolika je **plodovitost** slovenskih žena, koliko žrtev zahteva vsako leto **jetika**, kako nevarne so **spolne bolezni** za ženski organizem in s tem za narodno razmnoževanje, vsa ta vprašanja so posebno v današnjih časih zelo važna. V posebnem poglavju dokazuje pisatelj, da pada tudi pri Slovencih **število porodov**, in preiskuje vzroke, ki zmanjšujejo žensko plodovitost. Žalostno poglavje je, ki pripoveduje o izredno visoki **umrljivosti dojenčkov** na slovenskih tleh in o vzrokih te visoke umrljivosti. Zadnji poglavji se pečata s **škodo**, ki jo je prizadejala **sve-tovna vojna** našemu narodu, in o načinih, kako naj se ogromna škoda **popravi**.

Knjižica vsebuje bogat **statistični material** o slovenski plodovitosti in umrljivosti, o razširjenosti jetike in spolnih bolezni na slovenskem ozemlju. Pridejan je diagram, ki kaže, kako pada ozir. narašča na Slovenskem število porodov in smrtnih slučajev.

2. Dr. Anton Breclj: Jetiki — boj! Izdala in založila Nova Založba v Ljubljani. Cena 3 K.

Ta knjižica podaja opis in vzrok te ljudske bolezni, razpravlja o tem, kako se okužimo z jetiko, kateri so pogoji obolenju kakšna je obramba človekovega telesa zoper to bolezen. Poleg javljanja in poteka jetike obravnavata knjižica tudi odvracanje, naravno stran obrambe in zdravljenje bolezni. Socialnopolitičnega tona se dotika pisatelj v poglavju, kjer govori o pomenu jetike za prosveto in narodno gospodarstvo. Razne razpredelnice ob koncu knjižice dopolnjujejo v njej omenjena dejstva, služijo pa tudi širjenju obzorja in zbujaajo zanimanje za družabno zdravstvo.

Obe knjižici, namenjeni poljudnemu izobraževanju, toplo priporočamo.

Narodne vezanine na Kranjskem. Zbral Albert Sič. V Ljubljani 1918. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena? — Licejski učitelj Albert Sič v Ljubljani je sestavil zbirko narodnih ornamentov, katere prvi del je v 17 listih z 121 slikami; tni izšel v založbi tvrdke Kleinmayr & Bamberg v Ljubljani. Iz te zbirke bodo na-

še žene in naša dekleta pri vezenju lahko posnemale domače vzorce, namesto onih iz tujine zanesenih, časih prav ponesrečenih, vsiljenih novih oblik. Saj se dajo narodni ornamentni prav hvaležno uporabljati pri ženskih oblekah, perilu, preprogah, torbicah in drugod. Celo pri pohištvu se moremo z narodnimi motivi okoristiti kar najuspešneje. Soba s pohištvom, ki je okrašena z narodnimi ornamentmi, gotovo dela čast in veselje svojemu lastniku. Posnemajmo v tem oziru druge slovanske narode, katerim je domača umetnost nad vse pri srcu in ki jo goje z vso vnuemo! V prvi vrsti so poklicane šole, da zopet ožive narodno vezno umetnost. Prepričani smo, da bodo to z največjim veseljem storile naše zavedne učiteljice pri ročnih delih in da bodo narodne motive, te bisere naše narodne umetnosti, uporabljali tudi učitelje pri risanju. Vsa zbirka je razdeljena na štiri dele. Prvi del, ki je izšel, obsega vzorce gorenjskih, v drugem bodo belokranjski vzorci, tretji bo obsegal bele, četrti pa pisane vezanine iz vse Kranjske. — Zbirka je nad vse hvalevreden kulturni čin in zaslužijo; sestavitelj, ki je posvedočil izbran okus in se podvrigel prostovoljni nalogi z vidnim veseljem in nad vse uspešno vnuemo — ter tudi založnika, ki sta poskrbela za lepe reprodukcije — največje priznanje.

Prepričani smo, da bodo »Narodne vezanine na Kranjskem« prav kmalu vdomačene v slovenski hiši. Naročajo se v knjigar- ni Kleinmayr & Bamberg v Ljubljani.

C ČASOPISNI VPOGLED.

»**Demokracija**«. Socialistična revija. Lastnina in založba »Slov. Socialne Matice« v Ljubljani. Izhaja začasno po enkrat na mesec kot dvoina številka. Na leto velja K 16.— Uredništvo in upravništvo je v Ljubljani, Kolodvorska ulica št. 5. — Prva leta vojne so ustavila vse naše politično življenje in prenehala je izhajati cela vrsta listov, političnih, znanstvenih in zabavnih. Tudi jugoslov. socialna demokracija je bila v polni meri deležna žalostne Stürgkhove persekucije. Večina njenih organizacij in listov je bila zadavljena, delovale in životarile so le še nekatere strogo strokovne in gospodarske organizacije z nekaterimi strokovnimi listi. Ko se je na lansko poletje otvoril parlament in je buk-

nilo vsepovsod z elementarno silo na dan novo, pomlajeno in preroieno kulturno in politično življenje, je oživila tudi jugoslovanska socialna demokracija. Začela je izdajati političen dnevnik »Napreč«, okrog katerega so se prvotno zbirale vse strankine sile. Posebno očitno je nastopila mlada socialistična inteligenca ter z vsem ognjem povdarjala, da mora tudi socialistična stranka revidirati svojo taktiko ter opustiti svojo tradicionalno omalovaževanje nacionalnih vprašanih. To jo je privedlo v oster konflikt s starejšo strankino generacijo in prišlo do popolnega preloma. Socialistična omladina je morala zapustiti »Napreč«, zato je pa šla in si ustanovila nov forum za svoje delo: — Slovensko Socialno Matico. Ta je mišljena prvič kot gospodarska podlaga vseh snuočih se načrtov, drugič pa kot izhodišče organiziranega kulturnega gibanja, ki naj pridobi predvsem našega malega človeka. Njen namen je smotrno prosvetno in socialno delo. V ta namen si je začrtala tudi svoj literaren program, ki obsega za enkrat dve knjižici, t. i. »Propagandni spisi Slov. Soc. Matice« in »Znanstvena knjižnica Slov. Soc. Matice«. Obe že pripravljata svoje publikacije. Matica pa hoče izdajati tudi svojo znanstveno revijo »Demokracijo«, katere prva dvojnastevalna številka je izšla marca letos z zanimivo in aktualno vsebino. Podobne znanstvene revije smo na Slovenskem že dolgo žvo pogrešali, predvsem pa še v novejših časih, ki nam dan za dnevom porajajo nove probleme (politične, gospodarske in kulturne), nas postavljajo pred nova vprašanja in odpirajo nove vidike v bodočnost. Predvsem nas je pa popolnoma presenetila naša mainiška deklaracija, ki čez noč zahteva rešitve tisočerih vprašanih, o katerih nismo doslej še niti sanjali. Zahtevamo lastno državo, nismo pa še pomislili, kako si jo bomo uredili. Teoretično obravnavati

vsa ta vprašanja, razglabljati aktualne sodobne kulturne, politične in gospodarske probleme, to je namen nove revije. Hoče biti svobodna tribuna vsem, »ki imajo kaj povedati svojemu broletarskemu narodu v teh usodnih dneh« (glej programatičen uvodnik »Naša poslanica«). Objavljala bo torej članke o aktualnih političnih, gospodarskih in kulturnih vprašanih. Veliko pažnjo bo posvečala tudi »Pregledu«, ki je razdeljen v celo kopico referatov: Literatura, socializem, politika, žensko vprašanje, jugoslovansko vprašanje, komunalna politika, šolstvo, socialna politika, socialna higijena, združništvo itd., kjer hoče opozarjati in kritično premotrivati vse tozadevne pojave doma in drugod. Na ta način obeta postati »Demokracija« velevažen glasnik naše kulturne in politične zrelosti. — Ker na baš učitelstvo boli kakor vsak drug stan potrebuje sistematične politične izobrazbe in solanija, ga na to revijo, ki prinaša tudi reden pedagoški in šolskopolični pregled, še prav posebno opozarjamo.

Fran Eriavec.

»Hrvatska Njiva«, 25. številka tega revijalnega tednika ima to le vsebino: Juraj Demetrovič: Nacionalni aktivizam. — Magister Provizionalis: Ulomak činovničkog prirodopisa. — Vladimir Čorović: O »Nečistoj krvi«. — Prof. Silvije Alfirevič: Osma i deveta zapoved u politici. — Smotra: Zimski ribolov na Hvaru g. 1917.-1918.; Jedan mladi srpski povjesničar (Dr. Ivan Bojničić); Seksualna etika (Dr. T.) i. t. d. — Listak: Milan Budisavljevič: Pajčina tajna. — Godišnja pretplata »Hrv. Njiva« iznosi K 36.—, pojedini broj 1 K. Narudžbe šalju se Zagreb, Nikolićeva ulica 8.

RAZGLED.

.A KULTURA.

Naše kulturne organizacije. Odkar smo do olahkočenju političnega ozračja začeli dilati svobodneje, so si opomogle tudi naše kulturne organizacije ter se poleg starih razvile nove. Ko pregledujemo njihovo zdajšnje stanje, moramo omenjati najprej »Slovensko Matico«, ki se je lani vendar spet na novo oživila in o kateri upamo, da se bo preroiena tudi vsestran-

sko razvila. Baš »Slov. Matico« čakaio za bližnjo bodočnost ogromne naloge, ker nam mora nadomestovati tudi akademijo. Tu il je odločeno veliko poslanstvo, zato pa je tudi neobhodno potrebno, da najde vsestranske in intenzivne podpore pri vsem narodu. — Kar je inteligenci »Slov. Matice«, to je »Družba sv. Mohorja« prostemu ljudstvu. Žal, da vse slovenske kulturne revije že nekaj let sem upravičeno tožijo, kako malo ekonomsko izrablia

»Družba sv. Mohorja« svoj kapital in energijo slovenskih kulturnih delavcev v prid ljudstvu, ki mu je namenjen. — Poleg teh dveh naših najpomembnejših kulturnih organizacij so se pojavile v novejšem času v Ljubljani še kar tri nove knjižne organizacije, ki so osnovane sicer na trgovsko-zadrudni podlagi in pripadajo somišljenikom naših treh političnih strank, vendar pa obetajo postati tudi prav važni kulturni faktori. Na prvem mestu je tu omeniti »Tiskovno združenje«, ki jo je ustanovila 1916. mladoliberalna inteligenca. Ta zadruga si je začrtala takoi v začetku prav srečen knjižni program, ki ga je začela tudi že izvrševati. Poleg tega, da je prevzela v svojo založbo in pod Zupančičevini prečiščitvom pomladila in prenovila »Ljubljanski Zvon«, si je začrtala kot eno svojih najvažnejših nalog izdati v primerni obliki vse slovenske klasike. Poleg tega bo pa izdajala tudi izvorna dela modernih pisateljev in zbirko sistematično zamišljenih prevodov iz svetovne literature. Dokler se bo zadruga držala tega programa, bo naša globoko simpatije in hvaležnost v vsem narodu in izvršila bo veliko kulturno nalogo, ki ji bo ohranila trajno mesto v naši kulturni zgodovini. Varovati se ji je pa vplivov, ki bi izrabljali zadrugo v politično-spekulativne svrhe. — Vsled razmer, ki so do nedavne dobe vladale v »S. L. S.« so si pokojni dr. Krek in njegovi somišljeniki ustanovili »Novo založbo«, ki je organizirana podobno, kakor »Tiskovna zadruga« in je imela prvotno namen izdajati knjige, brošure in časopise. Ker se je pa med tem stranka osvobodila prejšnjega vodstva, in je danes vse strankino časopisje v rokah Krekovih učencev in somišljenikov, se je zaenkrat omeila »Nova založba« le na izdajanje knjig. Doslej je izdala tri, ki so naše vse v javnosti najsimpatičnejši sprejem. Z njimi je otvorila »Novo knjižnico za inteligenco«, »Knjižnico za otroke« in »Mladinsko knjižnico«. Iz slovenske socialne demokracije se je rodila velevažna zadruga »Slov. Soc. Matica«, ki je doslej začela izdajati socialistično revijo »Demokracijo« in obeta v svojem knjižnem programu skrbeti za prepotrebno politično-znanstveno literaturo, ki smo jo doslej pri nas tako močno pogrešali. Zadrugo je ustanovila mlada socialistična inteligenca. Kakor obte zgoraj imenovani zadrugi, je tudi »Slov. Soc. Matica« postavljena na sigurno finančno podlago. Naše politične stranke so doslej tako malo skrbele za politično izobrazbo naroda in naša znanstvena literatura tako pogreša politično-znanstvenih del, da obeta postati »Slov. Soc. Matica« ena naših najvažnejših kulturnih organizacij in za to zasluži vsestranske pod-

pore. — Že nekaj let pred vojno si je slovenska katoliška inteligenca organizirala dobro znanstveno družbo in založništvo — »Leonovo družbo«, ki je polagoma postala važna tekmovalka »Slov. Matic«. Izdala zelo dobro, le včasih morda nekoliko preozkosrčno urejevano revijo »Čas«, poleg tega je pa založila doslej že nekaj znamenitih znanstvenih del, n. pr. Kosovo »Gradivo«, Ušeničnikovo »Sociologijo« i. t. d. Zadnja leta je pa začela izdajati celo redne letne publikacije. Na Slovenskem je še toliko kulturnega dela, posebno na znanstvenem polju, da nobena kulturna organizacija ni preveč. »Leonova družba« je pa doslej svoje naloge izvrševala tudi tako resno in vztrajno, da jo lahko prištevamo k našim najvažnejšim kulturnim institucijam in ki bi zaslužila precej več pozornosti, kakor se ji pa posveča pri napredni inteligenci doslej.

To bi bile nekako naše najglavnejše kulturne institucije. Poleg teh pa deluje še nekaj manjših in z ožje začrtanim delokrogom, kakor n. pr. »Glasbena Matica«, »Muzičsko društvo«, »Zgodovinsko društvo« v Mariboru itd. Tudi te zavzemaio na svojih poljih prav važno mesto v našem kulturnem življenju in jih nikakor ni podcenjevati. Obratno, one izpolnjujeio veliko nalogo pri sistematičnem delu in raziskovanju v posameznih disciplinah. Ker smo mihihi narod, ne moremo nikdar upati na velik in razvit privatni knjižni trg, saj bo slovenski založnik le redko mogel riskirati večji kapital za založbo strokovnega dela. Zato je pri nas za razvoj podrobnejšega kulturnega dela najpripravnejša forma strokovno organiziranih, kulturnih institucij, one lahko sistematično organizirajo podrobno in strokovno kulturno in znanstveno delo in le one nam morajo ustvariti pomembnejšo znanstveno literaturo za posamezne stroke, saj je ravno znanstvena literatura tudi prvi predpogoj za lastno univerzo. Strokovno organizirane kulturne institucije bi se zato morale pri nas vsekakor še izpopolniti, ustanoviti nove in reorganizirati že obstoječe (n. pr. društva pravnikov, zdravnikov, tehnikov itd.) na zgoraj razvitih načelih. Doslej je izmed tozadevnih institucij še najpomembnejša »Slovenska Šolska Matica«, ki nam je v nekaj letih ustvarila že prav lepo pedagoško literaturo, čeprav nikakor še ne zadostno. Žal, se je pri njej v zadnjih letih pojavila neka stagnacija in ekskluzivnost, tako da bi bilo prav, če pošlje slovensko učitelstvo v njen odbor nekaj mlajših in agilnejših delavcev, ki bodo znali dati inicijativo in modernega duha.

Kulturne institucije pomenijo malemu narodu neprimerno več, kakor velikim, saj

pri nas baš na teh sloni ves narodov kulturni razvoj zato je na njihovem razvoju in delovanju globoko zainteresiran ves narod. Žal smo opazili doslej vse premoato sološnega zanimanja za posamezne tozadavne organizacije. Predvsem smo pa še pogrešali med vsemi temi organizacijami vse premoato stika in kooperacije. Del tevdela, a tesno medsebojno sodelovanje, sistematično in smotrno dopolnjevanje, bi moralo biti deviza vseh posameznih kulturnih organizacij. Kakor zahtevamo baš v današnjih dneh »Narodnega sveta«, ki bi bil naša vrhovna politična instanca in ki bi dal naš politiki principiellne smeri, tako potrebujemo tudi nekakih akademij, kjer bi se sestajali naši kulturni delavci, znanstveniki in zastopniki raznih kulturnih institucij in bi se na takih skupnih zborovanjih posvetovali o organizaciji našega kulturnega dela, obravnavali aktualna kulturna vprašanja ter omogočili čim naitesneije delovanje in dopolnjevanje. Le na ta način bo omogočeno čim naitakonomičneije gospodarstvo z razpoložljivo energijo in kapitalom. Mi Slovenci ne moremo braniti svoje eksistence z lastnimi kanoni in baioneti, braniti jo moremo edino le z lastno in globoko kulturo in ta mora in bo premagala končno vsako brutalno silo...

Janež Sever.

B. ŠOLSTVO.

Podržavljene avstrijskih okrajnih šolskih nadzornikov. Naučni odsek državnega zbora avstrijskega se je v svoji seji dne 28. svečana 1918, izrekel za podržavljenje šolskih nadzornikov. Glede osobja se je sklepano, da se jemljejo nadzorniki poleg oseb iz vrst ljudsko- in meščanskošolskega učitelstva tudi osebe iz učnega osobja učiteljske, nadalje iz strokovniakov iz vrst srednješolskih profesorjev. Ti, ki so že državni učitelji, ostanejo po svojem stališču taki tudi kot okrajni šolski nadzorniki, prvi pa bi postali po triletnem provizoriju kot stalni nadzorniki državni uradniki.

Preuredba učiteljske izobrazbe v Avstriji. Državni zbor avstrijski dobi v obravnavo od naučnega ministrstva načrt za preuredbo učiteljske izobrazbe v Avstriji. Širši načrt od tega je izdelalo in predložilo, da tvori obravnavi podlago. »Državno društvo avstrijskih učiteljskih izobraževalcev« (Reichsverein österr. Lehrerbildner). V prihodnih številki »Popotnika« nameravamo pokazati glavne zahteve obeh načrtov in se pečati z njima nekoliko obširneje tudi na tem mestu, pripominjamo pa že danes, da bi bilo z ozirom na mnino potrebo reformiranja vsega šolstva, potrebno, če bi se pečali vladni načrti ne z delnimi preureditvami, temveč s preureditvijo vse

narodne izobrazbe v smislu enotne organizacije sološnega pouka in vzgoje.

Poljski učitelji »eliminirajo« pouk v nemščini. Kakor poročila krakovska »Nowa Reforma«, so ljudskošolski učitelji v Krakovem soglasno sklenili, da prenehajo poučevati nemščino, ki je bila kakor pri nas obvezni učni predmet v 3. in 4. razredu ljudskih šol. — Tudi demonstracija! — In pri nas? ... —a.

Šole za nadarlene učence v Berlinu. Mesto Berlin namerava še v šolskem letu 1918/19 vpeljati novo reformo v šolstvu, ki naj pomore nadarjenim učencem vstop v višje šole. Ljudski šoli, z nlenimi obveznimi sedmimi obiskovalnimi leti se prikloni takozvana realna gimnazija, kjer se doseže zrelostni izpit v šestem letu. Ta kategorija šolstva bodi namenjena v prvi vrsti nadarjenim učencem vseh ljudskih šol. Po dovršenem drugem razredu te šole, prestopni učenec v takozvani humanistični tečaj, ki traja štiri leta. Učni načrti teh šol so podobni onim realnih gimnazij. Ravnotako se hoče uvesti okrašana realka, kjer bodo imeli dostop posebno nadarjeni učenci. Pouk na tei šoli bo trajal le tri leta — učni načrt kakor v realkah, in bo pripravljali učence v obrtnih strokah in učenci, dovršivši te šole, bodo lahko vstopali v trgovine in slične obrti. Zadnji letnik te šole bo posvečen samo knjigovodstvu in trgovstvu. —a.

Priporočljiva naredba. Naučni minister Badenski je izdal pred kratkim naredbo, da se morajo sprejemati učenci, ki so dovršili 4. razred ljudske šole z dobrim uspehom, t. i. da so imeli dober red v branju, računstvu in pravonisiu in ki jih učitelstvo priporoča, brez vsprejemnega izpita v srednje šole. —a.

Ogrska učiteljska zveza ima 144 podružnic s 25.000 udi. —a.

Šolstvo v zasedeni Srbiji. Iz Belgrada poročajo, da se otvorilo s pričetkom drugega šolskega tečaja realne gimnazije v Krajevcu, Kraševcu, Šabcu, Valjevu in Užicu in trirazredna trevska akademija v Belgradu. Učni jezik je srbski, nemščina in madžarščina sta obilgatna učna predmeta. Z otvoritvijo novih šol se zviša število srednješolcev in srednješolk na 4000. Vrhovno vodstvo srednješolskega poduka ima stotnik Osetty, po poklicu ravnatelj neke budimpeštanske gimnazije, ki baie popolnoma obvlada srbski jezik.

C. TO IN ONO.

† **Stjepan Basariček.** Dne 23. sušca t. l. je umrl v Zagrebu Stjepan Basariček, učitelj, profesor v Zagrebu, star 70 let. Pokojnik, odličan hrvatski pedagoški pisatelj.

s čigar enim glavnih del smo se obširno pečali v »Popotniku« še v lanskem letniku, je bil ustanovitelj pravi in častni član »Hrv. pedagog. - književnega zbora«, glavni urednik »Napretka« in bivši mnogoletni predsednik »Saveza hrv. učit. društva« v Zagrebu. Hrvatsko šolstvo in učitelstvo je izgubilo z njim marljivo delavca in požrtvovalnega podpiratelja.

Pravi poklic učitelja je izobraževanje čustva in spoznanja etične stanovske naloge v sredi posameznih torišč stanovske izobrazbe; v resnici je šele tedaj poklican, če po njem postane nazor duševnemu očesu učenčevemu ne le posamezni namen in njegov pogoj, temveč velika ideja, ki se izvrši v vseh teh. Zato se učitelj ne bo zadovoljil s tem, da se drži učnega načrta; to je njegova formalna dolžnost; temveč bo skušal, da zbudi tudi v učenčem zanimanje za stroko samo in spoznanje za višje in plemenitejše v življenju. In v tem je resnična in neprecenljiva vrednota učiteljevega poklica. (Dr. L. v. Stein »Die innere Verwaltung II.«)

Podedovanost in vzgoja. »Brezdovomno je res, da imajo podedovane lastnosti veliko obstojno tendenco, in če bi bila naloga vzgoje, da prirojeni značaj iztrebi ali predrugači, bi bila v nasprotju s človeško naravo. V resnici pa ji pripada povsem drugačna zadača: ne iztrebiti ali preobrniti mora podedovane tendence, nego izrabi jih mora za svoje lastne namene. Gotove smeri prirojenih lastnosti mora tako prevzeti v vaio in navduševati, da s tem druga, manjvredna nagnenja izgube svoj, v duši prevladujoči vpliv. Prirojeni značaj namreč ni neka preprostega, temveč zelo nasprotujoča si množina danih tendenc; to deistvo je, s katerim mora računati vzgoja; vzgoja pomeni izbor, poiskati si mora iz množine danega pozitivno, zdravo, socialno ter igravati proti antisocialnemu in nezdravemu. Pri tem poslu pa podpira vzgojitelje biološki princip, ki je poleg podedovanosti vpliven in prav tako močnejši faktor v oblikovanju živih bitij: To je princip preobraževanja s funkcionalnimi mikri, t. i. z vaio ali nevaio organov. Podedovanost je element tradicije in predstavlja obstojne sile organizma, princip funkcionalnega mika pa služi v to, da ono tradicijo popravlja, premika razmerje sil podedovanih tendenc — kratko: proizvede prilagoditev na izpremenjene življenjske pogoje in življenjske naloge.« (Fr. W. Foerster v »Erziehung u. Selbsterziehung.«)

Telesna vzgoja v Nemčiji. V Nemčiji je nastal velik pokret, da se ustanovi zakon, ki bi prisilil mesta in občine, da uredijo oblikovno posebno igrališča za negovanje raznih vrst telesnih vaj. V to svrhu so se

sešli odposlanci olimpijskega odbora centralnega odbora za gojenje iger, raznih sportnih zvez in nemške zveze telovadcev in so sestavili skupni predlog za nemški državni zbor, v katerem zahtevalo oblikovno uvedbo šolskih vežbališč in igrališč. Velikost igrališč naj se priredi proporcionalno napram številu prebivalcev. Za vsakega učenca se jemlje povprečno prostor 4 km², tako da bi morala imeti mesta s 50.000 prebivalci, ki imajo povprečno do 3000 učenec, igrališča v velikosti 20 ha. Igrališče ne sme biti od šole oddaljeno nad 2 km, mora biti ograjeno in prirejeno za skok, tekanje in razne gimnastične in sportne vaje. Razen predpisanih dveh do treh ur za gimnastiko se zahteva še eno popoldne, ki se mora odrediti samo za razne vrste telesne vzgoje, zlasti za igre in izlete. Vsako vseučilišče mora imeti svoje posebno igrališče, kakor je to na Angleškem in v Združenih državah Severne Amerike. — Ta zakon bi se raztegal na vso mladino v Nemčiji, bodisi šoloobvezna ali ne. V Nemčiji je mladina že ne pohaia srednje in višje šole, šoloobvezna do 17. leta; zato bi obsegal ta zakon vso mladino od 17.—20. leta. To je skoro že izvedeno v Švici, kjer sicer nimaio zakona za oblikovno telesno vzgojo mladine, a imajo toliko strelskih in gimnastičnih društev, da ima vsa vaška mladina dovolj prilike za svojo telesno odgojo. Zato tudi ima Švica, dasi ni nikaka militaristična, temveč nevtralna država, največ sposobne mladine za vojsko. — Zakon o obvezni telesni vzgoji v Nemčiji pride osobito prav tamošnjim sportnim in gimnastičnim društvom, ker se no zakonu prepuste igrališča, kadar niso v rabi, brezplačno v njihove privatne svrhe vsem društvom, ki se bavijo s telesno vzgojo. Duh nemškega telovadstva (turnerstva) med vojno ni prestal. Večina društev res ne deluje doma, zato pa na fronti in v etapah. V etapnih področjih se organizirajo društva, ki prireliio tudi javne vaje in tekme med posameznimi gimnastičnimi skupinami. (Dr. Fr. Bučar v »Nast. Vjesniku.«)

Kino in šolska mladina. V Bernu je sestavilo učitelstvo zanimivo statistiko o vzgojnem vplivu »modernega« izobraževalnega sredstva». Po teh poročilih je bilo od povprašanih 3300 otrok srednjih in višjih ljudskošolskih razredov polovica časih, nad 1/3 pa pogosto ali redno v kino; samo 1/6 jih je bilo, ki se še tam niso »izobraževali«. V delu pa so tam: zemljepisne slike 1656 krat; slike iz industrije in tehnike 1353 krat, mučenje živali 988 krat, pretep 1914 krat, prepir med ženo in možem 1286 krat, niance 1350 krat, zavrženje otroka 163 krat, zastrupljenje 625 krat, zadavljenje človeka 625 krat, obglavljenje 207 krat, vtopitev 704 krat,

trpničienie 203 krat, zabodenie 647 krat, sežiganie 23 krat, zakopanie živih 4 krat, rop 1645 krat, krajo 1179 krat, zažig in umor 1171 krat, samomor 765 krat, detektivske romane 1225 krat, V 250 dovolenih kriminalističnih filmih so videli 97 umorov, 45 samomorov, 51 zakonskih nezvestob, 19 zvedeni, 22 odvedeni, 176 tatvin, 25 vlačug, 35 pijancev in celo vrsto detektivov. — Mislim, da je bilo tudi sestavljalcem statistike dovolj »vzgojstva«.

Malo slaboumni otroci v normalno šolo — to zahtevo stavi (v 9. lansk. zv. »D. Kindergarten«) živčni zdavnik, profesor Ziehen ter se protivi temu, da se ne sprejema taki otroci niti v otroški vrtec. Po njegovem je taka obravnava kar najbolj napačna. Z igralnimi vajami se duševni defekt najprej odpravi. Res, da so taki otroci pri mnogih igrah napoti, vendar bi bilo gledati na to, da pridejo čim pogosteje v dotiko z normalnimi otroki, zlasti pri skupnih izprehodih itd. Tudi naziranje, da je treba začeti z vzgojo in poukom malo slaboumnih otrok pozneje kakor pri normalno razvitih, je napačno. Ziehen trdi, da je ravno obratno pravilno in z obojimi je treba začeti pri njih že zdavnaj pred šolsko dobo. Uprav tukaj imajo hvaležno nalogo otroški vrtec, ki pa jo izpolnilo le, če se bo obravnavalo spoznanje debilite skrbneje in se bo delalo na zahtevano posebno obravnavo.

Za omeitev slovstvene plaže je izdala švicarska vlada lani zakonski načrt, ki se glasi:

§ 1. S policijsko kaznijo od 20—10.000 frankov se kaznuje: 1. kdor slovstveno plažo v obliki posameznih ali serijskih zvezkov s ceno pod enim frankom in z vsebino zločinskih, detektivskih, pustolovskih, vojnih ali ljubzenskih zgodb ali druge slovstveno ničvredne opise, ki so nevarni vzgoji značaja, prodaja, prepredaja, obrtno posoia ali obrtno nakupuje; 2. kdor priporoča v nakup ali posodo, izloži ali drugače ponuja na katerikoli način, skrito ali očito, tako slovstveno plažo.

§ 2. Kdor iz površnosti opušča, da se ne prepriča o značaju blaga, če ni slovstvena plaža, se kaznuje pravtako kakor zavedno ravnaioči krivec.

§ 3. Vzgojno ravnateljstvo mora v teku dveh tednov odgovoriti na vprašanje trgovcev, če je gotovo tiskovino smatrati za slovstveno plažo. Odgovoru se mora prilo-

žiti odobrenie komisije, ki jo imenuje policijsko ravnateljstvo skupaj z vzgojnim ravnateljstvom.

§ 4. Kaznujoča oblast uniči tiskovino, ki je povzročila kazen.

§ 5. Tozadevne kazni obrne kaznujoča oblast v prid javnim in zasebnim organizacijam mladinskega skrbstva.

Skrbstvo vojnih sirot v Italiji. V Italiji je prevzela skrbstvo vojnih sirot država sama ter ustvarila za to poseben zakon, ki se razteza na vse mladoletnike, ki so vsled vojne izgubili očeta ali mater, in vse nezakonske otroke, katerih rodbinsko razmerje je sodniško priznано ali ugotovljeno. Vso zadevo ima v rokah notranji minister, ki mora vsako leto poročati parlamentu. Organi, ki se jih pri izvršitvi poslužuje minister, so nacionalni komite s sedežem v Rimu in provincialni komiteji v provinciah. Prvi ima v rokah vse finance, upravo sklada, določanje potrebnih sredstev na provincialne komiteje, katerim pripada naloga varstva, podpor in vzgoje. Oboji skupaj nadzirajo vse javne korporacije, društva, zavode in posameznike, ki se pečajo s skrbstvom otrok, ter jih podpirajo v njihovem delovanju. Oblastveno nadzorstvo nad vojnimi sirotami imajo posebna varuška sodišča. Sredstva za preskrbo in vzgojo sirot, v kolikor se ne krijejo iz sirotinskih rent, preskrbuje notranje ministrstvo s posebnimi viri, ki uživajo raznovrstne olajšave (prostost davkov itd.). Kako velkoprežen je ta zakon, je razvidno iz tega, da so vseh teh dobrot deležni lahko tudi otroci takih oseb, ki so postale vsled vojne invalidne ali za delo nezmožne; to pa tudi tedaj, če so bili dotičniki bolni že prej in se je v vojnem službovanju njihovo zdravstveno stanje le poslabšalo. Posebni odlok v okviru tega zakona pa določa tudi podporo mladoletnih, ki so v vojni izgubili svetelega hranitelja. — Kako resno se zavzema vlada za skrbstvo vojnih sirot, je razvidno iz tega, da sta po tem zakonu tudi vojni minister in minister mornarice obvezana, skrbeti za to, da se v roistvenih matrikah vojnih sirot zaznamuje, da je padel oče v narodnostni vojni; vsled tega zaznamka je otrok deležen mnogih dobrot (oprosčenje šolnine, prednosti pri prošnihab za službe itd.) Že danes pa se sestavlja zapisnik vseh vojnih sirot in pri tem poslu so obvezani sodelovati občinski, župniški in šolski uradi.

Učiteljska gospodarska in kreditna zadruga v Celju

F. Z. Z. O. Z.

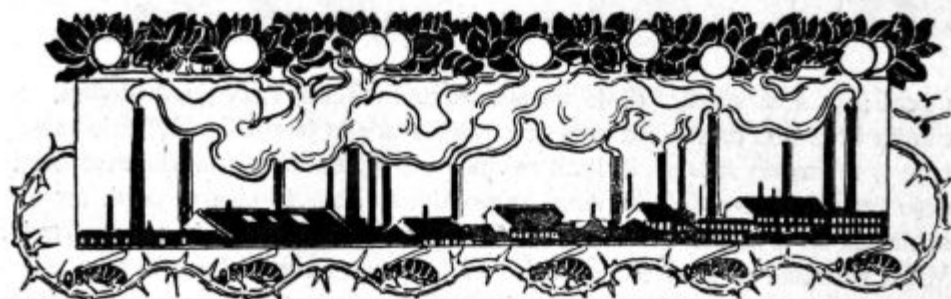
naroča in plačuje za svoje člane gospodarske potrebščine, časopise, knjige, plačuje zavarovalnino itd. proti mesečnemu odplačevanju. — Sprejema vloge od vsakogar ter jih obrestuje po 4 1/2% za učiteljstvo že za ves dotični mesec, ako dojde denar vsaj do 5. dne v mesecu, sicer pa od 1. dne prihodnjega meseca. Sprejema tudi hranilne knjižice od drugih zavodov, ne da bi se prenehalo obrestovanje. Posojila se dajo zadrugnikom na osebni kredit proti primernemu poroštvu, in sicer proti mesečnemu amortizacijskemu odplačevanju ali tudi na drug način, ki se določi sporazumno med prosilcem in načelstvom.

===== Pet deležev se obrestuje kot hranilna vloga. =====

Zadružni lokal: Celje-Breg šte. 26.

Za pojasnila se je obrniti na naslov: Učiteljska zadruga, Griže pri Celju.

Za odgovor je pridjati 20 vin. v znamkah, sicer se ne odgovarja.

FRANČEV:

VLADNI ZAKONSKI NAČRT O IZPREMEMBI UČITELJSKE IZOBRAZBE.¹⁾

Kakor pripoveduje naslov zakonskega načrta, predloženega avstrijski zbornici poslancev, začenja avstrijska vlada reformirati učiteljsko izobrazbo s tem, da preustroja učiteljišča in učno usposobljenost za splošne ljudske in meščanske šole. In sicer, pripovedujejo »Pojasnjevalne pripombe« k temu načrtu, se je zgodilo to iz naslednjih vzrokov: »Razvoj, ki ga je storilo avstrijsko ljudsko šolstvo v dolgem, dozdej preteklem času, izkušnje, ki so se pridobile na tem učnem torišču, dvignjenje znanstvenega spoznanja in potreba po polni praktični uporabi njegovih teoretičnih stavkov, prikazivanje novih vrst učilišč in učnih polj, končno ozir na intenzivno izpopolnitev učiteljske izobrazbe v inozemstvu — vse to je storilo, da so v poklicanih krogih že dalj časa stremili po času primerni reformi in poglobitvi avstrijskega učiteljskega izobraževanja.«

Vsi ti navajani vzroki, neizčrpani še v tej svoji najsplošnji obliki, res nujno silijo k preustrojitvi. A vse: razvoj našega splošnega šolstva, izkušnje, ki so se pridobile v vsem našem šolstvu ter zlasti znanstvena spoznanja in potreba po polni praktični uporabi njihovih teoretičnih stavkov, kakor tudi še ostali navedeni vzroki terjajo preustrojitev vsega našega šolstva. In kdor hoče pri nas danes govoriti o šolski reformi, mora imeti pred očmi vedno vse naše šolstvo, ves naš šolski ustroj, celotni sistem tega šolstva ter mora načeloma odklanjati vsako delno preustrojitev, vsako preustrojitev samo posameznih šolskih vrst. Ker ravno današnjemu šolskemu sistemu ne priznavamo pravice do obstanka, se tudi ne moremo strinjati z namero, da naj se v okviru tega sistema izboljšuje ta ali ona šolska vrstva. Vemo namreč, da je ravno sistem našega šolstva zakrivil, da so se vsa učna, še bolj pa vzgojna šolska načela oddaljevala vedno bolj od kulturne dobe, v katero smo dospeli, od kulturnega življenja, v katero je človeštvo stopalo. Delavci v šoli so to pač skoraj uvi-

¹⁾ Gl. zak. načrt sam in izpreminjevalne predloge v „Učit. Tov.“ št. 16.

devali; a šola sama, če je hotela ostati svojemu razvoju dosledna, ni mogla brez moč prisreči na maksime, na katere jo je vodilo življenje in katere ji je kazalo znanstvo. Ipak res ni ovirala, da so se navduševali za idejo tega spznanja šolniki, sami trdno stoječ v novi kulturni dobi, ter puščala, da so ti pričeli znanstveno utemeljeno preizkušanje in reformiranje. Vsi ti poskusi so zase sicer imeli uspeh, a na oficialno šolstvo niso niti s svojim idejnim bistvom mogli trajno vpliveti, ker se to ni dalo spraviti v sklad s sistemom današnjega javnega šolsva.

Vse to so znanstveno-pedagoški oziri, ki kličejo po preustrojitvi šolstva, njegovih smotrov in njegovega dela. Tem so se pridružili še socialnopolitični, na katerem torišču je šola, ne meneč se za socialne ljudske potrebe, obilo grešila, a je skušala izravnati, kolikor se je dalo vsaj na videz, tuintam z zunanjimi pritisklinami, kadar je bil ravno na razpolago kak slučajni prispevek. A praktičnega preustrojajočega vpliva na šolstvo samo niso imele ne lepe šolske stavbe, ne šolske kopeli, ne šolske kuhinje; vse to so bile same pritikline, ne rastoč iz bistva šole same. Vzlic tem zunanjim reformam je ostal ustroj šolstva tak, da se čimpreje zavré iniciativa, energija, in svobodna volja mladih, razvijajočih se ljudi.

Delno preustrojitev današnjega šolstva pa moramo odklanjati tudi z zahtevnega stališča po narodni šoli. Skozinsko narodni po svojem vzgojnem bistvu, t. j. da je vsemu šolstvu namen enotna narodna izobrazba; enotna v tem, da so deležni splošne izobrazbe lahko vsi udje naroda potom javnega pouka in potom javnih socialnih naprav. — Kakor hitro se dotaknemo te vzgojnopolitične zadeve, uvidimo, da je njena rešitev sploh mogoča le v končni odločitvi vseobče enotne narodne vzgoje. Kar pa od nas zopet tenja, da prevzemamo v razpravo o preustrojitvi šolstva razpravljanje o vsej narodni vzgoji, katere eden in bistveni del je narodno šolstvo od najnižjega do najvišjega učilišča.

Iz vseh teh vzgojno-političnih, socialno-pedagoških in zaradi današnjega notranjega šolskega ustroja tudi iz socialnodidaktičkih ozirrov moramo načeloma odklanjati vsako delno šolsko preustrojitev. Zato tudi nikakor ne moremo pritrditi nadaljni ministrski razlagi, ki se glasi: »Naučna uprava si je bila na jasnem v tem, da je za doseg tega smotra (t. j. preustrojitve učiteljske izobrazbe) prepotrebno, če se norme v učiteljski izobrazbi odvzamejo iz državnega ljudskošolskega ter urede v lastnem obsežnem zakonu.« Po naši gorenji ugotovitvi je res ravno nasprotno: določiti je treba vzgojne in učne norme, skupne vsemu šolstvu, diferencirano njegovo obravnavo zahtevajo le socialno-pedagoški oziri. A vsled svojih skupnih načel mora biti tudi ta diferenciacija v najtesnejšem medsebojnem stiku ter vsaj vzporedna tako, da ji posamezne učne smotre določajo le različne smeri, kakor jih zahteva individualna strokovna izobrazba.

S tem je očrtano naše načelno stališče napram temu in napram vsakemu delnemu reformnemu načrtu našega šolstva. Izreči smemo celo, da se nam prav nič ne mudi z obravnavo tega in vsakega takega zakonskega načrta v državni zbornici; da se politično izrazimo, priporočamo poslancem celo, naj odgodijo obravnavo tega in vsakega takega zakonskega načrta ter v šolskem in narodnem interesu zahtevajo edinole obravnavo načrta za preustrojitev vsega šolstva po zgoraj označenih načelih.

Ker pa ne vemo, v koliko lahko računimo na upoštevanje takih svojih želj, je prav, če se pečamo s tem zakonskim in sploh z vsakim, tudi delnim načrtom. Če se pečamo tudi z delnimi načrti, ki se gibljejo v smeri, kako naj se preustroji ta ali oni kos šolstva v okviru današnjega šolskega sistema, storimo to tudi z naslednjega stališča: Pozdravljam namreč vsak korak, ki nas vodi kvišku; z veseljem upošteevamo vsak poizkus, ki pelje k našemu smotru po preustrojitvi vsega našega šolstva. Prepričani pa smo: Čim bolj se bo današnji šolski sistem ozdravljal z raznimi, ne v bistvo segajočimi reformami, tem preje in tem točneje se bo spoznalo, da je kriv vseh neuspehov ravno ta sistem sam. Zato smatramo vse delne ozdravljajoče in preustvarjajoče poizkuse le za prehodno dobo v splošni preustrojitvi šolstva po teoretično in praktično znanstvenih načelih.

In s tega stališča zremo tudi na ta načrt in se pečamo z njim, kolikor je mogoče to v kratki razpravi o načelnih določbah.

»Pripombe« k vladnemu zakonskemu načrtu pravijo dalje: »Da dospje k temu (prej omenjenemu) smotru, je stopila (naučna uprava) v stik z vsemi interesiranimi krogi.«

Nočemo biti malenkostni, a vsekakor bi nam bilo ustrezno, če bi nam bili znani tisti »vsi interesirani krogi«. Gotovo je, da so ti krogi v prvi vrsti ljudsko in meščanskošolski učitelji. A če bi tudi ne bili informirani o tem, da ni bila povprašana za tozadevno mnenje ne slovanska in ne nemška avstrijska državna učiteljska zveza, nam ves načrt, kakor ga je vlada predložila, prejasno govori za to, da ni stopila v stik s temi »interesiranimi krogi«. Če bi namreč bilo med njimi ljudsko in meščanskošolsko učiteljstvo, kako bi bilo mogoče, da bi obravnaval zakonski načrt le §§ 26. do 47. in še nekatere iz drž. zakona z 14. 5. 1869 in 2. 5. 1883, ne pa tudi vsega V. odstavka §§ 48. do 58. istih zakonov, ki govore o pravnih razmerah učiteljstva? Kako bi bilo mogoče prezreti le edini § 55., govorč o učiteljskih plačah, ko je za nalaganje novih dolžnosti vendar predpogoj, da se zvečajo pravice ter vendar enkrat uredi plača? Ljudsko in meščanskošolsko učiteljstvo bi naučno upravo tudi opozorilo na svoje dolgoletne želje in zahteve po pripustu na vseučilišče, po odpravi, ozir. pmejivji izpitov itd. itd. A za vse to mu ni bila dana prilika, zato pa mora naknadno zahtevati, da se s tem vladnim zakonskim načrtom istočasno

obravnavajo vse gornje zadeve ter je sprejem načrta odvisen od ureditve pravnih učiteljskih razmer in njegove plače.

Na podlagi vladnega zakonskega načrta trdimo lahko celo, da med temi »interesenti« ni bilo niti učiteljstvo učiteljskih; v lastnem interesu bi morale zahtevati to učiteljevo, da se reformira učiteljske po načelu, da je prvi pogoj za zdravo reformo učiteljskih enotno učiteljstvo na učiteljskih, utemeljeno po enotni predizobrazbi na vseučilišču in po istovrednem delovanju pri izobrazbi učiteljsčnikov. Gotovo pa je tudi, da bi si znalo to učiteljstvo samo bolj varovati komaj pridobljene pravice, izražene v določbah § 48., odst. 1. zak. z dne 28. 7. 1917., kakor dela to vladni zakonski načrt v 2. odst. § 51.

Vsi ti resnični interesenti torej niso bili med navedenimi »interesiranimi krogi«, zato pa je njih vseh naknadna dolžnost, da se temeljito pečajo s tem zakonskim načrtom ter na pristojnem mestu opozore na svoje želje in zahteve v slučaju, da pride ta načrt kot delni načrt sploh v obravnavo. —

V svojem § 1. določa načrt namen in smoter učiteljskih ter izraža tozadevno naslednjo misel: »Splošna naloga učiteljske izobrazbe more biti le v tem, da ustvari temelj za izobrazbo stanovsko zvestega, z ljubeznijo do mladine prežetega učiteljskega naraščaja, ki je usposobljen in voljan vpostaviti vso svojo osebnost v službo vzgojnih in učnih nalog, odločenih ljudski šoli«.

Učiteljstvo samo pa ima svojo stanovsko nalogo obsežnejšo kakor je ta. V prvi vrsti je učitelj vzgojitelj mladine in vzgojitelj vseh sil v mladini; njegova naloga je, da vse te, kakor jih je vsadila v mladino narava, izobrazí do najvišje sposobnosti ter jih razvije za službo vsega narodnega občestva. Da sežemo s tem smotrom preko okvira današnje ljudske šole, je nov jasen dokaz za to, kako malo koristno je, če se lotevamo samo delnih preustrojitev pri vsem šolstvu.

Kot mladinski narodov vzgojitelj pa mora biti ljudsko in meščansko-šolski učitelj tudi narodni vzgojitelj, ki je najčešče sam poklican v to, da najširšim slojem pripravi delež na skupnem duševnem narodnem življenju, da vodi narod k znanstvu in umetnosti, kakor je to oboje združeno z narodom. V ta namen pa mora biti učitelj narodni vzgojitelj v velikem slogu, obvladati mora sam znanstvene in umetniške, gospodarske in tehnične, politiške in pravne panoge. Takega pa naj napravi učitelja izobrazba, kakršno nudi za učiteljske novi vladni zakonski načrt? Oni isti, ki se v vseh svojih §§, ki govore o uredbi te izobrazbe, resno izogiblje vsake najmanjše velikopoteznosti; ki v §§, ki urejujejo nadaljno učiteljsko izobrazbo, tej izobrazbi tako skopo reže najpotrebnejši kruh? —

V svojih pojasnjevalnih opazkah pravi načrt glede učne dobe na učiteljskih, da je »znabiti najvažnejša novost v § 3., ki izobraževalno

dobro načeloma razširja na najmanj pet let« ter obljublja obenem ustanovitev novih pripravljalnih razredov.

Če je to ena »najvažnejših novosti«, da se priklopi sedanjim štirim letnikom učiteljišč en letnik navzgor ter se obljublja skrbeti s pripravnicami odspodaj za nezadostno predizobražen material za učiteljišča, potem mora učiteljstvo povedati glasno in jasno, da taka reforma niti najmanj ne zadovoljuje **ne enega od res interesiranih krogov**. Učiteljstvo se bori vendar iz interesov izobrazbe dobrega učiteljskega naraščaja ravno proti tem obljubljenim pripravnicam ter zahteva iz istih vzrokov sklenjeno, vsestransko in poglobljeno šestletno izobrazbo, ki res nudi priliko za lastno izobrazbo gojencev in temelj za poglobljeno nadaljno učiteljsko izobrazbo, katera se mora predstaviti na vseučilišče. Na tej svoji zahtevi vztraja vse učiteljstvo napram načrtu delne šolske preustrojitve toliko časa, dokler se ne preustroji učiteljišče v pedagoški oddelek enotne višje srednje šole.

Čuditi se moramo sploh, da do avstrijske naučne uprave še ni prišlo to načelo iz praktičnega šolstva v inozemstvu, oziroma iz takega celo v naših domačih deželah. Spomenica, ki jo je izdal napram temu zakonskemu načrtu »Reichsver. österr. Lehr.-Bildner« pripoveduje: »V inozemstvu se je v zadnjih desetletjih učiteljišče uredilo najmanj šeststopno:

V Prusiji l. 1901	6 letnikov ;	
na Württemberskem l. 1911	6 letnikov ;	
Hamburg	6 letnikov ;	
Saško l. 1873	6 letnikov, l. 1915 celo 7 letnikov ;	
Ogrsko : 4 letni ljudskošolsko seminarji	}	za ljudskošolske učitelje (pravzaprav 6 stopni) ;
2 „ poljedelski „		
4 „ ljudskošolsko „	}	za meščanskošolske učitelje (pravzaprav 7 stopni) ;
3 „ meščanskošolski „		
4 „ ljudskošolski „	}	za učitelje abnormnih šol (6 stopni)
2 „ zdrav-pedagoški „		

In v Zagrebu se preustroji kr. višji dekliški licej z bodočim šolskim letom tako, da se počenši s 5. šolskim letom ustanove pedagoški letnik; ter se kot lastni oddelek priklapijo višjim (5., 6., 7. in 8.) šolskim letom višjega liceja.

V očigled tem dejstvuom se smemo vprašati: Ali smo ravno v Avtriji že res dospeli na tako visoko stopnjo splošne izobrazbe, da nam je treba te manj kakor drugod? Ali pa naj ostane nižja zato, ker nismo za višjo dovolj razviti? Uprav učiteljski izobrazbi posvečajo pozornost v državah, kjer jim je za splošno narodovo izobrazbo. Najjasnejše primere imamo za to v mladih državah, ki so morale gledati na to, da v svetovni tekmi doidejo one srečne narode, ki so se razvijali vedno v urejenih razmerah. Taki mladi narodi so se mrzlično poprijeli najvišjih norm, da vstopijo čim prej v krog kulturnih narodov. Narod, ki ni imel poprej nobenih šol,

ni imel tudi učiteljstva; tu je bilo treba skrbeti najprej za dober učiteljski naraščaj. Preglejmo nekaj mladih balkanskih držav v tem oziru.

O izobrazbi učiteljskega naraščaja v Srbiji pred vojno nam je podal lanski »Popotnik« prav zanimive podatke, na katere opozarjamo na tem mestu. — V Bolgriji je že od leta 1896. urejeno moško učiteljišče tako, da dajejo štirje, z višjo srednjo šolo vzporedni letniki s svojim podstavkom v progimnaziju prav isto splošno izobrazbo kakor druge srednje šole. Z zakonom iz leta 1904. so se po zgledu deških šol izpremenili tudi nekateri dekliški gimnaziji v dekliške pedagoške šole in tako so nastali vzporedno s deškimi in dekliškimi višjimi gimnaziji deške in dekliške šole iste stopnje. In te šole imajo med svojimi obveznimi učnimi predmeti: pedagogiko in filozofsko propedeutiko, šolsko prakso, družabno zakonodajstvo in nacionalno ekonomijo, higieno in popularno medicino, nemščino in francoščino; med fakultativnimi predmeti tudi stenografijo, in strojepisje (Posneto po »Nikolčev: Das bulgarische Schulwesen). — Na Grškem, kjer (po knjigi »Das griechische Unterr.-Wesen« iz leta 1910.) vsaj pred balkansko vojno državna učiteljišča niso bila zgledna, je poskrbela za njo narodna »Družba učnih prijateljev« in uredila zlasti dekliške učiteljske seminarje »Arsakeion« in »v noben učni zavod nima grški narod večjega zaupanja kakor v arsakeion«, kar je gotovo značilno. — Tudi na Japonskem, kjer mrzlično dvigajo in izpolnujejo narodno izobrazbo, je učiteljska izobrazba na zelo visoki stopnji.

Čim nižje je torej šolstvo sploh, temveč je treba nuditi splošne izobrazbe, da se dvigne to šolstvo v interesu naroda, kateremu edinemu služi. Zato pa moramo tudi reči, da zahteva po šestletnih učiteljiščih nikakor ni previsoka, marveč je le minimum, najmanjša od potrebnih naredb, da stopijo vsi avstrijski narodi po svoji izobrazbi lahko istovredni v kulturno tekmo ostalih kulturnih narodov po svetu. Zahtevi pa, naj bi bila splošna izobrazba na učiteljiščih enaka splošni izobrazbi na višjih srednjih šolah, vladni zakonski načrt ne le nič ne pritrjuje, marveč jo izrecno zavrača, češ »splošni izobraževalni smoter učiteljišč naj bi bil enakovreden (ne enak) z onim višjih srednjih šol«.

Prav isto ozkosrčnost, kakor pri tem vprašanju, kaže vladni zakonski načrt tudi pri razdelitvi učnih predmetov na učiteljišču. Vsi stari znanci, kakor jih poznamo od prej, so v načrtu in izvečine neizpremenjeni. Poljedelstvo je še vedno med njimi, dasi ga lahko prevzame teoretični in praktični pouk na posebnih, v to določenih zemljiščih in pouk o narodnem gospodarstvu. Posebno izobrazbo za kmetijske nadaljevalne šole pa bi morali nuditi specialni nadaljno izobraževalni tečaji na zglednih kmetijskih šolah; tudi ta praktični, kakor vsak tak pouk mora preiti v roke strokovnjakov, če hoče dosegati uspehe in ne samo odvezemati potrebnih učnih ur strokovni učiteljski izobrazbi.

Ta pa tiči v poglobljenju vzgojeslovja in ukoslovja z vsemi panogami tega pouka. Vladni zakonski načrt tega ne izraža; zadovoljuje se s tem, da navaja ta predmeta neizpremenjena ter izloča le »specialno metodiko« kot poseben predmet. A tudi ta izločitev je — kakor pravijo »Pripombe« — »le formalnega pomena«, kajti »oba predmeta sta se že tudi dozdej navajala v spričevalih ločeno«. Vendar pa bi morali pri strokovnem šolstvu biti predvsem poudarjeni oni predmeti, ki služijo strokovni izobrazbi; zato bi tudi želeli, da se predmeti vzgojeslovja in ukoslovja ne v zakonskem načrtu, ne v zakonu ne zaznamujejo le s tema suhima izrazoma, marveč se označijo vse točneje. Pri splošni teoretski pedagogiki je treba jasno povedati, da gre tudi za obravnavo njenih pomožnih strok; da obsega poglobljeno psihologijo s posebnim ozirom na mladinoslovje, logiko, etiko in estetiko; zgodovini pedagogike mora biti v razpravi o predmetih določeno posebno mesto in prav bi bilo, da se ji že tukaj odkáže obseg (stara doba le pregledno, a kolikor mogoče točno novejša in najnovejša doba prav do današnjih dni, kar ne upoštevajo menda ravno zaradi učnega načrta vse, tudi najnovejše šolske zgodovine pedagogike za avstrijska učiteljišča). — Specialna metodika ne sme biti ločena le formalno, marveč mora biti v resnici samostojni najvažnejši predmet na učiteljišču ter mora obsegati splošno in specialno metodiko za vse predmete in za vse učne stopnje. Kajti glavna naloga časuprimerne metodike ni v tem, da nastopa predmet vzporedno s predmetom, temveč da se dobro premišljeno vežejo in družijo vsi v eno celoto. Zlasti ta predmet pa se mora predati v roke strokovnjakom, za kakršne smatramo vadniške učitelje s tako poglobljeno izobrazbo, da lahko zahtevamo za nje kot učitelje šolske prakse pravno stališče, kakršno je ono ostalih glavnih učiteljev na učiteljiščih. — Umevno je, da mora preiti tudi teoretska pedagogika docela v roke posebe v tem izvežbanih strokovnjakov.

Sploh pa naj bi glede metodične preustrojitve strokovne in splošne izobrazbe na učiteljiščih veljalo naslednje načelo (»Reichsver. österr. Lehrerb.): »Prostejša oblika pouka in discipline v V. in VI. letniku s prosto izvoljenim nadaljnim izobraževanjem in z delovno metodo po načinu vseučiliških seminarjev (referati, razpravljanja, ankete, predavanja, pismeni izdelki i. t. d.) naj odgovarja samoizobraževanju, primernemu gojenčevi starosti. Tako bi se ustvaril v obliki ameriško-angleških kolegijev tudi prehod med vezanostjo v šoli in popolno svobodo v učiteljskem stanu«.

Kar se tiče še ostalih predmetov, bi bilo poudariti razen že omenjenega še naslednje. Če hočemo doseči, da boji učitelj narodni mladinski vzgojitelj in narodni vzgojitelj v velikem slogu, mora dati že učiteljišče naraščaju priliko, da se izobrazuje v to smer. V ta namen morajo gojenci dobiti brezprimerno več prilike, da se na licu mesta in od strokovnjakov

pouče o vseh naredbah, ki jih rabi praktično življenje v socialnem in narodnogospodarskem oziru. Odločno premalo je, če se priznava le »die Notwendigkeit des Vertrautsein mit Jugendfürsorgeeinrichtungen« ter se pripisuje važnost tudi temu predmetu v okviru ostalih.

Z ozirom na splošno izobrazženost in pa na pripravo za učiteljsko nadaljno izobrazbo nas ne zadovoljuje tudi obravnava, ki jo posveča vladni zakonski načrt učenju tujih jezikov. Načrt pripušča en živi jezik, ki »ni treba, da bi moral biti, a praviloma naj bi bil eden od jezikov, ki so v Avstriji navadni«. Kako zelo previdno izraženo se nam to zdi, omenjamo le zato, ker smo skoro prepričani, da se bo ta pripuščeni živi jezik istovelil s takozvanim »drugim deželnim jezikom«, v kolikor se bo tikala določba naših razmer. Kajti že vobče povdarja načrt »vsled domačih razmer elasticiteto«. Tu bo treba paziti, da ne bomo zapostavljeni in oškodovani.

Tudi jezikovna uredba učiteljišč se mora izraziti določneje, kakor jo navaja ta načrt, ker se danes pač ne moremo več zadovoljevati s tem, če načrt tozadevno poizkuša, da hoče »določiti jezikovno uredbo na način, kakor ga terjajo državne potrebe, ne da bi se prišlo pri tem v nasprotje z državnimi osnovnimi zakoni«.

Izdelavo učnih načrtov si naučna uprava pridržuje. S tem si menda lasti pravico, da jih izdelata sama ali pa morebiti skupaj z onimi »vsemi interesiranimi krogi«. Stvar pa je tako važna, da mora zakon že sam določiti te interesirane kroge in morajo šolske oblasti k izdelavi učnih načrtov prevzeti tudi strokovnjake iz vseh interesiranih krogov ter prikrojiti te načrte potrebam posameznih narodov.

Glede v ad n i c trdi vladni zakonski načrt, da »se je njih sistem obnesel in se zato neizpremenjene prevzamejo v novi zakon«. Leta 1916. pa se je izrazilo 54 ravnateljev avstrijskih državnih učiteljišč, da se dose-danji sistem vadnic ni obnesel, ter so zahtevali, naj se te preurede kot vadnica, poizkusna in zgledna šola, ki naj bo bistveni del, ne pa samo privesek učiteljišč ter služi učiteljiščnikom kot klinika ter podaja nazorni material za psihologijo šolskih otrok in posameznih psihopatičnih nižjih vrednot. Kot zgledna šola obsega vadnica ne le popolno urejeno ljudsko, nego tudi meščansko šolo.

Izobrazba na učiteljiščih se po načrtu končuje z zrelostnim iz-pi-tom. O vrednosti raznih izpitov si je na jasnem vsakdo, ki je kedaj stal pred kako izpitno komisijo ali sedel v nji; zato se nam zdi ta splošna zahteva po izpitih docela odveč. Gojenec je bil vrsto let v stiku s svojimi učitelji, drug pozna drugega natančno, če je bil sistem poučevanja in vzgojevanja tak kakor ga zahteva učni in vzgojni princip, končno pa naj bi bil potreben še splošni izpit, ki naj učitelju dokaže, če se ni zmotil v svojem poznanju? Za učitelja, ki je bil vrsto let gojencem res učitelj, je tak izpit gola formalnost, za gojenca docela nepotrebna muka. Zato take »zre-

lostne izpite«, t. j. izpite, ki naj dokažejo »zrelost«, z mirnim srcem in brez škode za učiteljišča in za splošno šolstvo črtamo ter jih pogojno pripuščamo le za one slučaje, v katerih se je gojenec privatno pripravljaj na učiteljski stan in ko mora res pokazati, ali obvlada teoretično snov, ki mu je potrebna za praktično delo. Za ostale gojence pa je dovolj, če njihovo »zrelost« kaže na zunaj zrelostno spričevalo, ki je izkaz večletnega skupnega delovanja učitelja z gojencem.

Prav taka formalnost je učnouslyposobljenostni izpit za ljudske šole, kateremu tudi novi zakonski načrt pušča »metodično-praktični značaj«, a ga prelaga na splošne ljudske šole, ki se v to določajo. S tem, da se preloži izpit na splošne ljudske šole, se mu hoče menda še bolj vtisniti pečat metodično-praktičnega značaja (kakor je bilo to dozdaj. Ipak ostane izpit vedno le formalnost in dejali bi, da brezpotrebna formalnost, ker se pridobitev praktično in praktičnost sama pokaže tudi na drug način. Praktično izučbo gojencev prevzamejo šolski vodje in šolski nadzorniki in ti na podlagi večkratnih opazovanj presojajo metodiško-praktične zmožnosti mladega učitelja. Naučna uprava pa, ki jih je postavila na tako odgovorna mesta, gotovo tudi sme zaupati tem svojim zaupnikom ter jim dati formalno pravico, da izdajajo potrdilo o metodični praktičnosti. Takim potrdilom pristojajo vse pravne pravice učne usposobljenosti, s čemer je končni efekt dosežen brez izpita.

Tudi učnouslyposobljenostne izpite za meščanske šole lahko pogrešamo; priprava za to učno usposobljenje se preloži na vseučilišče, potek izobrazbe pa služi za izkaz o usposobljenosti. Po zakonskem načrtu se vrši sicer taka izobrazba v tečajih, ki so priklopljeni učiteljišču. A tej nakani se mora učiteljstvo upreti z vso silo. Vse nadaljna izobrazba in tudi strokovna in znanstvena izobrazba za meščanskošolske učitelje spada na vseučilišče; to je zahteva, od katere učiteljstvo ne sme odjenjati niti za las.

Že metoda, ki je potrebna za strokovno in znanstveno nadaljno učiteljsko izobrazbo, je ista, kakor se je poslužuje pri svojem delu vseučilišče; a tudi le visoka šola sama nudi najpripravnejših in najdragocenejših izobraževalnih prilik. — Res je, da današnja naša vseučilišča navadno sploh nimajo posebnih stolic za vzgojeslovje. A izgovor, da jih ni, še ne more biti dokaz za to, da jih ne bo ali da jih ni treba, dasi tudi v mnogih drugoznanstvenih krogih prevladuje še časih mnenje, da vzgojeslovje ni znanost, za kakršno bi bil potreben poseben prostor med eksaktnimi znanostmi na vseučilišču. V resnici pa obsega vzgojeslovje že cel sistem znanosti, ki ga posameznik ne more obvladati drugače kakor da se specializira, a tudi za to mora imeti velikopotezen modroslovni pregled. Vzgojeslovje se mora tudi na vseučilišču osamosvojiti in ne sme ostati še nadalje samo privesek modroslovja, kjer se ne povzpne nikdar do praktične

znanosti, kakršna pa v prvi vrsti je in kot kakršna se mora obravnavati. Znabiti bolj kakor v vseh ostalih znanostih je teorija v vzgojeslovju le uvod v znanstveno praktičnost.

Prav to poslednjo pa potrebuje učiteljstvo za svojo specialno, a tudi splošno izobrazbo, ker le gotovo, s samodejalnostjo pridobljeno znanje na vseh toriščih učne snovi jamči za to, da se dvigne učiteljstvo do onega duševnega obzorja, s katerim edinim je zmožno, da pravilno presoja visoko vrednost ljudskošolske izobrazbe ter si obenem s tem spoznanjem večja zmožnost za delovanje. Nihče ne bo trdil, da bi ljudska šola zase rabila znanstvenih specialistov; a to še nikakor ne izključuje potrebe, da se ljudskošolskemu učitelju, ki se hoče nadalje izobraziti ter si poglobiti svojo izobrazbo, odpro vseučiliška vrata ter se tudi na merodajnem mestu že vendar enkrat pečajo vsaj načelno z vprašanjem, kaj je s to učiteljsko zahtevo. Saj tega menda vendar nihče resno ne misli, da bi bila le kaprica, če v se učiteljstvo leta in leta terja visokošolsko izobrazbo za vse učitelje. Učiteljstvo smatra ravno vseučilišče kot središče znanstvenega dela za najprimernejši prostor za nadaljno učiteljsko izobraževanje; prostor, ki ga ne more nič nadomestiti. Dokler pa se ta zahteva ne uresniči, si želi, naj se mu prizna pravica, da z zrelostnim spričevalom v roki lahko prisostvuje predavanjem na vseučilišču.

S temi svojimi izvajanja smo posegli že v poglavje o splošni nadaljni učiteljski izobrazbi. Preden pa preidemo v njeno razpravljanje, moramo omeniti vladnega zakonskega načrta še dve točki in sicer: i z p i t z a š o l s k e v a j e in razni d o p o l n i l n i i z p i t i. O zadnjih se izjavimo na kratko v tem smislu, da po obisku specialnih tečajev (o poučevanju slepih, gluhonemih itd.) in po poglobitvi v splošni pedagogiki in njenem tozadevnem specialnem pomožnem predmetu tudi ti lahko odpadejo na isti način kakor smo ga označili pri učnospoblenostnih izpitih za meščanske šole. Izpiti za šolske vodje pa se nam zde v dobi, ko na vseh koncih in krajih čutimo povečani vpliv demokratskega duha, kot neprimeren anahronizem, vzlic temu da ga smatra vladni zakonski načrt za potrebnega in ga »zahteva učna in administrativna naloga, ki jo ima opravljati šolski vodja«; za tako imenovanje nam docela zadostuje »večletno zadovoljivo službovanje«.

O nadaljni učiteljski izobrazbi pravijo »Pripombe«: »Ta odstavek obsega nekatere, z izkušnjo utemeljene novosti. Pritem, ko je bila dozdej določena za vsak šolski okraj po ena sama učiteljska knjižnica, se načrt ozira za obsežnejše kraje na možnost ustanovitve večih manjših knjižnic, kar vzpodbuja in oclahkoča uporabo takih knjižnic. Okrajne učiteljske konference so se morale dozdej vršiti vsako leto, deželne učiteljske konference vsakih šest let. Ker pa se je pokazalo, da ta z izrednimi stroški združena posvetovanja v dozdej predpisanih stalnih terminih niso po-

trebna in se — zlasti kar se tiče okrajnih konferenc — komaj zadostno lahko pripravijo, hoče načrt puščati možnost podaljšanja teh terminov. Nadalje se je pokazalo, da bi bilo zlasti v narodno mešanih okrajih in deželah želeti, če se shaja učiteljstvo k posvetovanjem v skupinah na različnih krajih.«

Dasi z odkritim veseljem pozdravljamo vsake novosti, ki pospešujejo nadaljno učiteljsko izobrazbo, ne moremo biti preveseli teh, ki nam prinašajo veliko premalo. O zahtevi po vseučiliški izobrazbi smo že govorili; knjižnic, ki bi bile, zvezane s centralno, liki vseučiliškim urejeno knjižnico, take, da bi učitelj v njih res našel virov za svojo vsestransko nadaljno izobrazbo, bi nujno potrebovali. A kaj naj porečemo k novi ureditvi okrajnih in deželnih učiteljskih konferenc? Da bi te rodile pravi uspeh, bi morale veljati za nje načelo, da so to t r i b u n e, kjer razpravlja učiteljstvo o vseh š o l s k i h i n u č n i h, kakor tudi o vseh svojih s t a n o v s k o - p o l i t i č n i h vprašanjih, razprave in sklepi pa bi služili naučni upravi kot t e m e l j za časuprimerni razvoj šolstva in šolskega prava. Za take konference pa ne moremo pritegniti načrtovim besedam, da bi povzročale te prekoristne naprave »izredne stroške«, ker za prospeh šolstva in po njem združene narodne izobrazbe niso nobeni stroški previsoki. Pritegniti pa ne moremo tudi temu, da se otvarja doba za sklicevanje takih konferenc navzgor, namesto da se določijo kolikor mogoče redni in gosti termini. Za naučno upravo, ki hoče imeti nadzorstvo nad vsem šolstvom v državi, pa je potrebna tudi d r ž a v n a u č i t e l j s k a k o n f e r e n c a, ki bi zastopala sklepe okrajnih in deželnih ter bi bila v direktnem stiku z najvišjo naučno upravo.

Že iz prej navedenih vzrokov pa ne morejo biti zadovoljive, kot premale, tudi ostale naprave za nadaljno učiteljsko izobrazbo, kakor jih obsegata §§ 48. in 49. v načrtu in o katerih pravijo »Pripombe«: »Razen tečajev za nadaljnjo izobrazbo ljudsko- in meščanskošolskega učiteljstva, ki jih učne oblasti lahko ustanove po potrebi na raznih krajih in za razne namene, se zdi potrebno, da se z posameznimi učiteljišči v prajih, ki nudijo bogatejšo priliko za opazovanja in studije, združijo lahko stalni tečaji za nadaljno izobrazbo učiteljstva, kjer lahko razširi in poglobi svoje pedagoško in metodiško znanje. Taki znanstveno in metodiško dalje izobraženi učitelji, ki izkažejo z večletno uporabo v praktični ljudskošolski službi, da svoje pridobljeno znanje lahko uspešno porabijo, naj bodo v prvi vrsti poklicani delovati kot vadniški učitelji na učiteljiščih.

»Takim tečajem morajo biti stalno priključeni tudi oni za izobrazbo meščanskošolskih strokovnih učiteljev, ker ti zadnji tečaji poslej tvorijo zakoniti predpogoj za pripustitev k usposobljenostnemu izpitu za meščanske šole.«

»Izobrazba in nadaljna izobrazba učiteljstva v svojem odgovornostnem poklicu mora pa ostati ohranjena vedno na višini vsakokratnega stanja

znanstvenih raziskavanj psihologije, na višini fiziške in duševne delovalne in izobraževalne zmožnosti mladega človeka. Zato bo primerno, če se priključimo na prej omenjene stalne tečaje tam, kjer so dani pogoji in pomožna sredstva za uspešno znanstveno delovanje, ustanove naprave, ki omogočajo, da se potom studija in poizkusa pedagogika in metodika okoristita z ugotovljenimi raziskovalnimi spoznanji. Take naprave, ki segajo že nad nivo učnih in vzgojnih nalog, kakor so odločene učiteljsčju, naj bi se, to razmerje karakterizujoče, imenovale »učiteljske akademije«. —

Tako nam ves načrt mestoma kaže korak naprej, ki pa nas ne more zadovoljiti in zato ponavljamo, da je naša zahteva, naj se načrt po zahtevah interesiranih krogov temeljito predela ali pa se obravnava načrta sploh odgodi iz vzrokov, ki smo jih navedli skraja.

J. BAUKART:

KNJIGA O VOJNI. (H. BARBUSSE: „OGENJ“.)

Zgodilo se je nekoč — mi še dolgo tega, vendar se mi zdi, da je minilo medtem že deset let — da je vojna prikorakala tudi v šolo in se začela širiti s svojo ji edino lastno samopašnostjo. V vsak predmet se je vrnila, začetkoma previdno tipaje, potem pa je zahtevala zase ves čas in vso dušo učitelja in učenca. Marsikateri vzgojitelj se ji je vdal z navdušenjem, ki bi bilo vredno boljšega, svetlejšega, bolj človeškega objekta. In mnogo jih je bilo, ki so v pisavi in besedi navajali svoje tovariše v prosvetnem delu na novo odkrito vzgojno pot. To je bilo takrat, ko so še lica otrok žarela zdravja, ko so še bili razredi polni, ko še na mladini ni bilo opaziti današnjih posledic vojne. To je bilo takrat, ko . . . Naj naštevam dalje? Saj vemo, kako je bilo nekdanj in kako smo bili nezadovoljni . . . In kako je danes, ko je »jeklena kopelj« izmozgala ogromno večino trpečega ljudstva.

Jaz pa sem stal takrat na obrežju tega razburkanega pedagoškega morja ter gledal in poslušal. In vedel sem, da nobena beseda o vojni — in četudi najpravičnejši — ne more imeti željenih posledic; predvsem ne more oplemeniti čustev, ne more ovenčati značaja s pravo človečnostjo. Kar se doseže poleg malenkostnih dobrin, to je veselje do vojne — torej do izjemnega stanja v človeški družbi — do prelivanja krvi, do opustošenja in uničevanja materijelnih in idejnih vrednot: organizirana, znanstveno podprta nečlovečnost.

Občutil sem — gotovo z mnogimi tovariši — da ta stranpot vzgojne vede ni prava. Dolgo sem iskal izraza svojemu čustvu in našel sem ga pred nekolikimi tedni v sledečem stavku: »**Bil bi zločin, opozarjati na lepe strani vojne, četudi bi jih imela.**«

Napisal ga je Henry Barbusse v svojem znamenitem delu »Le feu« »Ogenj«, ki je izšlo že v mnogih jezikih in čigar češki prevod mi je pri rokah. (Topičovy dobřé knihy přeložené, 2 zvezka.) Češka kritika mu je očitala, da v njem ni nič veselega, nič srce povzdigujočega, temveč sama mračnost in groza in bol. Temu se ne čudim: v oceli knjigi je ostal Barbusse zvest svoji gori citirani maksimi ter je tako vstvaril delo, ki nima vrstnika ter je mogočen klic na vojno zoper vojno. Pokazati je hotel vojno, kakršna je v istini; ne kakor se ona zrcali v duši poveljujočega generala ali poveljičevaljočega vojnega poročevalca, ampak kakor se čisto presemetljivo odraža v mišljenju in čustvovanju preprostega vojaka, ki prenaša njeno glavno breme in mu je edina nagrada za vse brezmejno trpljenje tista vojaška slava, o koji pravi pisatelj: »Slava vojakova je laž kakor vse, kar se nam v vojni zdi lepo«. Njegova slika nečloveškega boja se mora torej bistveno razločevati od vseh navadnih oficijelnih in neoficijelnih opisov. V tej doslednosti je dobršen del njene vrednosti.

Henry Barbusse je bil že p r i p o z n a n pesnik,¹⁾ ko ga je vojna vrgla kot p r o s t a k a v strelni jarek. Na obeh teh dejstvih sloni njegovo delo. S silno tehniko nam predstavlja svojega junaka, roj vojakov - črnovojnikov. Toda to niso vojaki v pravem smislu, to so sinovi in bratje in očetje, ki jih je vojna iztrgala iz kroga vsakdanjih socialnih pravic in dolžnosti, kojih duša pa še vedno zajema iz njega, kažoč vse kreposti in slabosti svojega življenskega obilježja. In ker so še vsi več ali manj civilisti, ni v njihovih dušah tistega besnega sovraštva zoper neprijatelja, ki bi ga pričakovali pod vplivom bližnjih, nam vsem znanih vzorov. Ta roj ljudi v umazanih uniformah se giblje in spi, sanja in se pogovarja, preklinja in zasmehuje samega sebe, čaka in čaka in se bojuje v mrazu, blatu in vodi za cilje, ki so mu neznani in ki jih odpravlja najizrazitejša osebnost med njimi, desetnik Bertrand, »mož s principí«, na kratko: »Ker so Prusi v naši deželi, se moramo bojevati«. Vendar ne gledamo pred seboj tipov, temveč žive osebe, ki jih ni moči poobčevati, ker je vsaka za se strogo začrtana individualiteta, pa jim je vsem skupna želja za mirom, za nekdanjim udobnim življenjem, za vsemi tistimi neštevilnimi malenkostmi, ki dajejo temu svoje posebno lice.

Kar se dogaja v dušah teh ljudi in išče svojega adekvatnega izraza, ga najde ali morda tudi ne, to nam riše Barbusse z nedosežno priprostostjo in izrazitostjo. Temu notranjemu razpoloženju odgovarja pokrajina severne Francije z jesenskim deževjem in zimskimi nočmi, z v nedogled bežečimi zakopi in vrstečimi se podrtinami, z dolgimi vasmí in njihovim tako kratkím mirom, z nevidnim tihim bojem pod zemljo in grandiozno besnostjo bitke. In vse se stopnjuje: od vsakdanjega zakopniškega življenja, preko značilnih epizod in meditacij, preko veličastnega obstreljevanja in besnega napada do smotra.

¹⁾ Primeri A. Debeljakova izvajanja o pesniku v let. „Ljublj. Zvonu“ str. 336. Ured

Do smotra knjige. —

Dejal sem, da nima »Ogenj« nobenih lepih strani. Za me jo ima. Barbusse vodi svoj »roj«, svojega junaka, ljudi nepreračunljive preprostosti iz teme krivih naukov in nazorov, iz da ži (civilizacije) naših dni skozi nečlovečnost (vojno do k spoznanja človečnosti in s tem do kulture. Takšna je njegova ideja: doživeti najhujše, gledati smrti v obraz, da spozna rešilno resnico. Kakor drama se to vse odigrava pred našim duševnim očesom; preludij opisov, obstreljevanje, moč na straži v bližini padlih tovarišev, napad kot višek, sprehod po mestu v zaledju kot trenotek zadnje napetosti in končno katastrofa, ki izzveni v tolažilni nadi. Voda — vse izenačujoča narava — preplavi pokrajino, napolni zakope in kritja; zveste straže vtonejo v močvirju in blato, neskončno blato pokrije prijatelja in sovražnika z isto skorjo ter ju zenači kot znak notranjega soglasja tudi po zunanosti. V tej alegorični da, v neki meri apokaliptični, brezmejni pokrajini, o bledem svitu danice, med trupli padlih in vtopljenih tovarišev premišlujejo brezmejno nesrečni ljudje o vojni, o njenih vzrokih in posledicah in tedaj jim vznikne spoznanje brezmejne priprostosti vseh stvari in začenjajo razumevati, zakaj je morala izbruhniti vojna.

To spoznanje, ki ga ni doseči brez velikih žrtev, in je teh tudi vredno, se glasi: »Ne bojujemo se proti kakšnemu narodu ali državi, temveč proti zmotam. Sedanja vojna je vojna za ozdravljenje sveta in mora biti brezpogojno zadnja. In četudi povzpeši ona napredek sveta samo za en edini korak, vendar je vsa njena nesreča in vse prelivanje krvi malega pomena. Tedaj se ne zgodi več, da bi trideset milijonov ljudi, počenjala pred očmi nebes grozne reči, ki jih nobeden počenjati noče«. Da se to zgodi, se morajo vdejestviti stari ideali francoske revolucije: **enakost vseh** ljudi, tako narodov kakor posameznikov; **svoboda vseh v stvarnem** in miselnem pomenu, **bratstvo vseh**, pravo čustvo človečnosti, **humanitete**. Temelj vsem tme idealom pa mora biti **morala**, toda ne tista, ki na mesto večnega prava postavlja svoje narodno ali osebno pravo.

To spoznanje, katerega rodi vojna in ga mora roditi v vseh ljudeh, ki jim je na srcu sreča in blaginja vsega človeštva, je njena edina lepa stran. Njo samo hoče Barbusse odkriti našim očem in to z izvestnim namenom: kakor se vsaka krivica sama ujé, tako se uniči vojna sama v svojem otroku — spoznanju.

Da se to zgodi, morajo želeti vsi, ki so čitali njegovo knjigo; Odvrača te začetkoma s svojo brezobzirnostjo; ker pa ni navadna knjiga, ampak obtožba in ker se mora posluževati vseh sredstev, da nam predočuje grozoto greha zoper »duha človečnosti«, zato te zopet privlačuje in končno dvigne nad nesrečo naših dni. Ko odložiš knjigo, čutiš, da je »Ogenj« verodgovor človeka, ki veruje v človeštvo in njegovo moč, ki se mu je iz trpljenja in smrti vzniklo spoznanje razrastlo v mogočno »drevo življenja«.

I meni je na njem dozorel sad. Našel sem potrdilo svoji misli: da ne gre vlačiti vojne v šolo in ji prepuščati prevladajočega stališča v pouku in vzgoji, ampak da moramo stremiti za tem, da biva v otroškem življenju — in tudi v učiteljevem — vsaj en kraj, kjer se govori izključno o lepših, človeka vrednejših stvareh. In to mora biti šola.

FR. KRANJC:

P. NATORPOVA SOCIALNA PEDAGOGIKA.

(Dalje.)

II. Poglavitni pojmi etike in socialne filozofije (str. 99.—214).

Ko se nam je tako odkrila globoka zveza človeškega npravstvenega razuma z življenjem v občestvu, začnemo lahko z vpostavitvijo npravstvenega sveta in s sistemom individualnih čednosti. Dokazali smo, da se tvori zavest vesoljnega zakona le v občestvu in da le iz njega dobiva svojo hrano. Iz istega vzroka tudi po svoji veljavi in svoji vsebini ni to nikak zakon, določen le za posameznika ali le za množino posameznikov, temveč določen le za občestvo. Npravstveni svet, lastni in objektivni svet obstoja le za občestvo volje, pravkakor obstoja svet razuma le za splošni razum. Da bi bilo dobro kot tako, splošno in neomejeno, le naloga za osamljenega posameznika, si celo ne moremo misliti, ker je po svojem neindividualnem in neskončnem značaju preobsežno še za občestvo, katero si empirično lahko predstavljamo preprostrano. Zato je npravna naloga, v kolikor je predpisana individuom, predpisana vsem skupaj; za posameznika velja le z onim delom, ki pripada po skupni nalogi vseh ravno njemu, kakršnen je po svojem posebnem stališču in po svojih posebnih zmožnostih. Kaj je v konkretnem npravstveno za posameznika, je odvisno od tega, kaj da je npravstveno za vse, kaj za osebo sploh, pa od tega, kaj da je stvarno in objektivno samo po sebi.

Dasi pa je od npravstvenih nalog najkonkretnjša ona, ki je določena občestvu, ostaja hotenje po dobrem samem ipak le individualno: nihče ne more zame hoteti, nihče zame imeti razum, praktični pravtako malo kakor teoretični. Da sem dober jaz ali da je dobro moje dejanje, je odvisno le od mene, od svojstva mojega hotenja — in docela vseeno je, ali priznava kdo drugi moje dejanje za tako ali ne. Npravstvenost ne obstoja v pogodbi, sloveči na medsebojnosti; kar sem sam spoznal za dobro, velja za me kot tako, čeprav kot takega ne priznava ves svet. Npravstvena volja je podložna le zakonu, ki si ga daje sama; zakonska oblika pa podaja zakonski vsebini objektivni, torej nadindividualni značaj. Naj si pa ima kdo predmet svoje

posebne volje tudi za svojo izključno zadevo, vendar volja posameznika tako dolgo in čisto npravstvena, t. j. tako dolgo docela ne izpolnjuje svojega lastnega zakona, kolikor časa je ta lastna zadeva v nasprotju z zadevo koga drugega. Čisto npravstvena postane volja šele tedaj, kadar spoznam, da moja zadeva ni druga in ne sme biti druga kakor je zadeva vsakega drugega; kadar vidim, da je ta moja zadeva to že tudi v resnici.

Tako pridemo do spoznanja, da je npravstvenost kot taka, npravstvenost po svoji vsebini, skupna, a nikakor ne zasebna zadeva. Ne le, da ni kot taka za vse ena in ista, marveč se mora na višini npravstvene jasnosti tudi od vseh skupno zavedati in hoteti le z ozirom na občestvo. Npravstvena zavest kot taka je občestvena zavest.

A zato se v občestvu individuov ipak ne sme izgubiti vsaka posebnost. Saj se pravica individualnosti ravno v občestvu veliko lažje razumeva, pri tem ko se izven občestva ne priznava. Zato pa tudi lahko govorimo o npravstnosti individua ter jo razlikujemo od npravstnosti občestva. Naloga je skupna, a delo pri tej nalogi je vendarle naloga individuov, četudi ne izoliranih, nego v občestvu živečih in v njem se razvijajočih. Če ne more nihče za me hoteti in ne more nikogar drugega umstveni razum o meni soditi, je potrebno, da sem sam tako izobražen in sam tak, da lahko spoznam, kaj je npravstveno, in temu spoznanemu npravstvenemu udinjam sile svojih nagonov. Razlika med individualno in socialno etiko je torej vsekakor utemeljena, a z vidika ne smemo puščati zveze med obema.

Če imamo to zvezo pred očmi, lahko obravnavamo vrline individua in vrline občestva posebe. Najprej se obračamo k čednostim individua, vsekakor pa moramo še prej določiti, kaj umevamo pod individualno vrlino ali čednostjo sploh. Z vrlino v splošnem zaznamujemo npravstvenost individua; pod čednostmi individuov umevamo posamezne strani ali smeri, ki so za dosego npravstvenosti potrebno; pod osnovnimi ali kardinalnimi čednostmi pa vse, skraja se razlikujoče strani, ki morajo izhajati iz kake najvišje razdelitve pojma individualne čednosti. Za najvišji razdelitveni vzrok pa nam služijo bistvene aktivitetne stopnje sploh, kajti čednost ni nič drugega, kakor prava, po svojem posebnem zakonu prirojena človeška dejavnost. Seveda velja ta najvišji razdelitveni vzrok tudi za socialno čednost, kajti kar pomeni volja v svojih aktivitetnih stopnjah za posameznika, pomeni tudi za občestvo; zato se nam je treba ozirati le na odnošaje posameznika do občestva z ozirom na te tri stopnje in na osnovne funkcije socialnega in one individualnega življenja.

Razdelitev individualnih in socialnih čednosti je torej paralelna, njihovo obravnavo pa si specializiramo ter si na podlagi omenjenih aktivitetnih stopenj deduktivno vzpostavimo najprej s i s t e m¹⁾ individualnih vrlin. Te so:

1) Vsa ta razdelitev je tesno posneta po Sokrat-Platonovi filozofiji.

1. vrlina razuma: **resnica**;

2. vrlina volje: **hrabrost** ali **pravstvena dejavnost**;

3. vrlina nagonskega življenja: **čistota** ali **mera čednosti**. —

K tem pristopa kot

4. individualna osnova socialne vrline: **pravičnost**.

1. Čednost (vrlina) razuma: **resnica**.

Ker je v razumnem hotenju že samem npravstvenost, je čednost razuma prva med individualnimi čednostmi; prva ne le po svoji stopnji, nego tudi kot predpogoj za vse ostale. Po svojem poslednjem temelju v zavesti označuje ta čednost npravstvenost osebe na tako centralni, torej tako osnovni način kakor nobena druga. Npravstvenost je predvsem zadeva zavesti, zato je čednost zavesti prva od vseh čednosti. »Resnica« ji pravimo že zato, da spomnimo na enotnost praktičnega s teoretičnim razumom. Resnica je najvišji zakon zavesti sploh, smisel in volja resnice pa najvišji zakon praktične zavesti. Beseda »resnica« ima tudi to prednost, da vse to obsega, obenem pa povdarja ravno to, kar je vsebina vsega obsega, namreč zakon resnice. »Bodi resničen!« je preizrazita meja med npravstveno pravim in npravstveno napačnim ter jasno pove, kaj naj stori ves človek, da se takorekoč resnica v njem izraža.

Če hočemo vsebino te čednosti razviti posebe, moramo izhajati iz dejstva, da je kritični smisel, s katerim se zavedamo svojih mej v dozoreli npravstvenosti, neločljiv od čednosti npravstvene resnice. Napram neskončni zahtevi npravstvenega zakona ne more biti samozavest našega hotenja in dejanja nič drugačna kakor ponižujoča. V svoji neskončnosti smiselno ne more biti npravstvena naloga posameznega individua. Kakor je tudi priporočljivo, da začenjamo z npravstvenim poboljševanjem najprej pri sebi samih, je tako večno skrbno pečanje s samim seboj in s svojimi individualnimi napakami brezplodno in za pravi npravstveni napredek celo ovirajoče. Kajti tako pečanje komaj pripušča, da bi se duša krepko dvignila in se silno povzela do dejanja.

Tem čvrstejše pa moramo ravno tukaj povdariti pravi, pozitivni smisel individualnosti pri npravstvenem. Na njegovi podlagi se namreč vedno krepkeje spoznava pravo za pravo, a napačno za napačno; in to brez ozira na lastno čustvo, brez ozira na šego in na zunanji zakon, brez ozira na podedovane norme katerekoli vrste in brez ozira tudi na pritisk, ki ga vrši na nas lahko osebna avtoriteta višjih individuov. Sicer je ponižujoče, a obenem vendar tudi povzdigujoče, če vemo, da si le mi sami lahko pripomoremo k temu, da spoznamo in hočemo dobro; če vemo, da ne stori pri tem kdo drugi nič, razen da zbudi v nas dremajočo silo samostojnega spoznanja in hotenja ter spravi to silo v tek. Občestvo res vzgaja, a vzgaja le tako, da budi posamezni individui k svobodi v samozavesti.

Iz tega sledi: da je notranja resničnost, t. j. resnica »proti samemu sebi«, odkritosrčnost »srca«, pred zunanjo odkritosrčnostjo. To pa je pač najbrezpogojnejša, najneodoljivejša čednost, kakor je njeno nasprotje, laž sebi samemu, rājneopravičljivejša grdobija; kakor je laž sploh, predvsem laž zavesti, osnovna oblika in vir vse grdobije. Notranja odkritosrčnost je obenem edino zanesljiva podlaga zunanje odkritosrčnosti, kajti ta se (poizkušana) izkaže takoj kot nepravda, če ne izhaja iz čiste notranjosti. Iz tega pa jasno razvidimo, da temelja te čednosti, resničnosti, ne moremo iskati v zunanjem, družabnem razmerju človeka napram človeku. Družba nima pravzaprav nikakega interesa na notranji resničnosti, celo na zunanji je njen interes precej omejen. Trdna zunanja poštenost bi sicer mnogo pripomogla k vzgoji človeške notranje resničnosti, a splošni družabni interes tega ne terjaja. Zato je končni temelj te čednosti v samozavesti individua in ne v zunanjih, družabnih zvezah. Notranja resničnost je le brezpogojna, neizključna dolžnost, a njeno izražanje neglede na kaznistično vprašanje o upravičenosti laži. — mnogi potrebni ozirji še ovirajo. Res ni nikake brezpogojne potrebe, da bodi vedno vse na jeziku, kar je v srcu.

Kar pa se tiče obsega te čednosti, mora ta obseg odgovarjati obsegu praktičnega razuma, ki naj vlada vse človeško vedenje. Tako pa res ni človeškega dejanja, sploh nobenega človeškega nagiba, podvrženega vplivu volje, da ne bi se oziral na zahtevo resnice. In resnica sama ne pomeni pravzaprav nič drugega, kakor da je treba tudi v praktičnem oziru vse, kar je človeškega, presojati po npravstveni meri tako, da se razsvetljava tega »solnca v nadnebesnem kraljestvu«, »ideje« resnice, razširja na vseobseg praktičnega sveta ter razdeljuje po njem svetlobo in sento. Kot najmočnejša veja na deblu naših osnovnih vrlin prihaja tako resnica do veljave v vsakem človeškem delu: bodisi da je to kako navadno pošteno delo ali delo genija. Zato je resnica dolžnost za vsakega, tudi brez ozira na soljudi. Docela npravstveno vzeto, sploh nisem obvezen napram nikaki osebi, nego edinole napram npravstvenemu zakonu; pač pa se razteza ta dolžnost po svoji materiji lahko na obveznost napram osebam in rečem, a le v toliko, v kolikor služi npravnim nalogam. Zato pripada resnici — da navedemo le eno konkretno vprašanje — tudi pravica javne kritike. Kdor je svoje stvari gotov in prevzame za svojo kritiko (pred seboj) lahko tudi vse posledice, ki morajo biti v bistvu za stvar le dobre, nima le pravice, temveč celo dolžnost do javne kritike ter mora izreči svoje prepričanje z vsem povdankom brez ozira na lastno ali celo tujo osebno varnost. V splošnem je torej potrebno, da se resnica izreče; iz tega pa ne sledi, da bi bilo vseeno, kdo jo izreče in proti komu, kje in pod kakimi okolnostmi se to zgodi. S tem pa spet ni rečeno, da ima laž pravico do obstanka, kajti občestvo se v svoji npravstvenosti ne sme onemogočiti, kar pa se z lažjo zgodi.

Če pregledamo obsežno torišče obravnavane vrline, se nam zdi skoro raj, da vsebuje že vso osebno npravstvenost. V gotovem smislu je to tudi tako in mora tako biti po tem, kar smo rekli o splošnem razmerju vseh osnovnih čednosti: da se mora vsaka od njih raztezati na celotni obseg človeške volje; gospodar pa je razum in zato je treba odločiti čednosti razuma (in ne mogoče hrabrosti ali meri) prednost ter tako priznati, da je to čednost, ki vsebuje vse ostale. Vendar pa ne izraža vse npravstvenosti niti čednost razuma, kar je jasno, če upoštevamo tudi oba ostala dela človeške aktivitete, voljo in nagon. Če se torej vprašamo: katere strani individualne čednosti so, ki so analogno odvisne od momentov človeške aktivitete, kakor je odvisna čednost resnice od praktičnega razuma, kimalu spoznamo, da je volji lastna čednost tista, ki so jo stari imenovali *hrabrost*¹⁾, čednost nagonskega življenja pa je antika *sofrosina*, kar imenujemo po naše čednost *mere*.

2. Čednost (vrlina) volje: **hrabrost (junaštvo) ali npravstvena dejanstvena sila**. Ta vrlina je navidez prvi ravno nasprotna; resnico kot osebno vrlino smo izvajali iz npravstvene zavesti, hrabrost kot vrlina pa izhaja iz npravstvenega dejanja ali iz npravstvene volje, kolikor ne ostaja ta le v zavesti, marveč prehaja do dejanja; t. j. da zbere vse razpoložljive sile in jih udinja npravstveni nalogi.

Da pa razlikujemo npravstveno dejanstveno silo od dejanstvene sile sploh, je treba, da jo smatramo za silo, ki koncentrira v svo voljo le na en nepremakljiv smoter in združi vso energijo v enoto, ker le tako tendira nujno k npravstvenemu. S tem je pojem npravstvene hrabrosti dovršen: ta je torej *brez pogojn*a vpostavitve vseh sil v službo za *brez pogojn*o dobro, ki edino je vredno take vpostavitve.

Ta definicija nam jasno pove, da se mora tudi ta čednost, kakor resnica, raztezati na vse človeško delovanje; kajti pravzaprav je vse to delovanje le zadeva volje. Kjer ni volje, tudi o delovanju ne moremo govoriti. A ko zaznamuje delo za »hrabro« delo, izvajamo le ozko vez med obema prvotnima vrlinama. Resničen biti v vsem pomenu besede, ki smo ga spoznali, zahteva hrabrosti, nasprotno pa oni ni hraber v npravstvenem smislu, ki ni neupogljivo zvest napram resnici. Ravno pojem »zvestoba« brezprtemno izraža enotnost obeh osnovnih vrlin, ker nam pojasni resničnost, ki se izkazuje v krepkem obstanju, vztrajnost, ki izvira iz smisla resnice.

¹⁾ Natorpu rabi tukaj ta izraz za izraz *ἀνδρεία*, *virtus* = moška krepost, moškost; prehaja pa do zaključka, da »moškost« (v pojmih »Bodi mož!« »Imej voljo!«) pomenja isto kakor hrabrost, kajti pri obeh pojmih gre za udejstvovanje volje; bodisi v resničnem ali v npravstvenem boju gre za krepko uresničenje spoznanega dobrega. Zato govorimo o hrabrem (junaškem) raziskovanju, o hrabrem prenašanju bridkosti, o hrabrosti samopremaganja.

Analogija pa vodi k temu, da privzamemo k vrlinam razuma in volje še tretjo, vrlino, ki se nanaša na tretji činitelj aktivitete, na nagonsko življenje. T. j.

3. **vrlina nagonskega življenja: čistota¹⁾ ali mera.** Življenje nagonov bi ostalo brez notranje ureditve, če bi bilo prepuščeno samo sebi, bilo bi brez postave, reda in mere. Urejuje ga razum, ki je razumna volja, in to urejevanje je pravi temelj te tretje vrline, a tudi energija npravstvene volje »habrost«, je potrebna pri tem. S tem je sodelovanje vseh treh činiteljev aktivitete točno določeno v tej čednosti; razmerje do življenje nagonov pa prevladuje.

Za to čednost zaznamujemo kot vrlino mere ali npravstvenega reda v nagonskem življenju. Z enim izrazom jo lahko imenujemo čednost; pri čemer ne mislimo toliko na negativno: osvobojenje grešne navlake, omadeževanje duše — kolikor na pozitivno: na neskaljeno jasnost notranjega zakonitega reda. Saj govorimo v estetskem pomenu o čisti harmoniji, o čistosti razmerja med ljudmi. Skupno v tem vsem je zakonito soglasujoča in s takim soglasjem zadovoljujoča uprava in sicer ne le mišljena ali stremljena, nego neposredno v snovi predstavljana. Tako nam predstavlja ta vrlina na podlagi obeh prvih dovršitev osebne npravstvenosti. Od vseh treh vrlin je najkonkretnejša; v njej je zamišljen ideal, da so nagoni sami dovolj razuma tako zelo pokorni (oziroma skraja z njim tako docela v isti smeri), da ni več možna niti najmanjša hudobnost.

Razumevanje te čednosti se onemogoča najbolj s tem, da se smatra pod zaznambo »nagon« vedno na najsirovejšo fizičnost dotičnega nagona, na prehranjevalni in plodovitveni nagon ter na nagone, ki so namerjeni na samoohrano v boju za obstanek, na »vladeželjnost, grabežljivost, častilakomnost«. Vendar pa je tudi v teh nagonih temelj zdrav, kajti vse, kar služi življenju in njegovi ohranitvi, je vredno pospeševanja. Razpoložljiva nagonaska energija je potrebna za vse in za vsako človeško delovanje; zato moramo tudi npravstveno zahtevati, da se ohrani in krepi.

Največja zmešnjava vlada o pojmu, ki spada še prav posebno semkaj, namreč o č i s t o s t i. Pri tem se ne misli samo na to, kar je družabno dostojno, ali ono, k čemur se lahko brez strahu priznava; tako bi lahko obstojala znana razlika med čistimi ušesi in čistimi srci. Če pa gremo tej vrlini prav do srca, zapademo prav lahko v asketičnost in dospemo tako daleč, da smatramo že vsako misel na naravni nameri spolov, že vsako želje po izpolnitvi tega namena za nečisto. Tako pa bi prišla ta navidezna čednost v hudo nasprotje z najprvotnejšo, najbolj neprestopljivo čednostjo resnice. Isto je s čistostjo srca, s takoiimenovano nedolžnostjo, t. j. neved-

¹⁾ Da je razumevanje laže, slovenim n. izraz „Reinheit“ z „čistota“, „čistost“ pa znači „Keuschheit“.

nostjo ali vsaj neslutnjem o strašni sili naravnega nagona, združenim z lastno nepoželjivostjo, torej obstoj v otroškem stanju, na katero zremo sami kakor na izgubljeni raj, smatramo pa, da je potreben za — ženo. To pa se pravi krasiti ženo z dvomljivo čednostjo, ker se ji odvzemljeta dve brezogojni, neobhodni čednosti: čednost resnice in hrabrost npravstvene volje. Prava nedolžost je le tista, ki brezkrivdno tudi za brezkrivdno smatra, in to tem gotovejše, čim bolj ji je tuja prava krivda nečistosti.

Kaj je torej pravi pojem te, tako težke čednosti? Tako preprost je kakor čednost sama in npravstveno zdravemu skoraj sam po sebi umljiv. Prvič zahteva ta čednost (kot predpogoj): gotovo oblast nad naravnim nagonom; potem pa: rabo nagona po njegovem resničnem, naravnem kot npravstvenem namenu, ne izven tega namena. Naravni namen je ploditev. Že s tem je nagon tako tesno omejen, da nečistost te meje ne more priznavati ter hoče zato rabiti ta nagon izven njegovega namena ter se izogniti ploditvi. Kakor pri pijančevanju, grabežljivosti itd. se končava ne-npravnost tudi tukaj v samonasprotstvu volje. Kakor hitro pa se dotaknemo v spolnem razmerju duševnih ozirov, pa se nam v vrlini čistosti takoj pokaže visoki, docela pozitivni smisel srčne čistote.

V splošnem (da se povrnemo k temu) naša tretja čednost noče izruvatí nagonskega življenja ali ga oslabiti ali ukrotiti kakor divjo zver, marveč ga kolikor mogoče neizpremenljivo udinjati našemu npravstvenemu namenu, ki stremlji vsled svoje tesne notranje zveze z naravo ne po brezuspešni vojni s to, marveč po njenem zdravem in čistem, t. j. njenemu notranjemu zakonu odgovarjajočem razvoju v človeku.

Tako prestopa človeška npravstvenost s to tretjo čednostjo v najneposrednejšo sploh možno zvezo z naravo. Bolj ko katera prejšnjih zastopa ta vrlina dvignjenje vsega naravnega do npravstvenega pomena, kolikor je to mogoče. Vse udejstvovanje čutnih in mišičnih sil spada pod vladarstvo te čednosti. Zvezana z razumom in z voljo gospoduje nad svetostjo vsega dela, kateri pojem dobiva vedno večji pomen v rastoči kulturi. Kakor je videti, se v tej čednosti dovršuje npravstvenost individua do najkonkretnejše oblike, ki je je sploh zmožen.

Smatramo pa golo individualno npravstvenost sploh za abstrakcijo. Posameznik pač ne živi sam zase, temveč vedno v občestvenih zvezah. Te koreninijo pač v individualnih samih ter žive le v zavesti posameznikov, ki stoje v občestvu. Če eksistira torej kaka vrlina občestva, se mora (ker je vrlina npravstvenost in ima npravstvenost le v individualnih življenjih in izvor) izražati v njih, torej v obliki individualnih čednosti, zaradi teh medsebojnih zvez med individui in občestvom je torej vsaka individualna čednost tudi socialna čednost individua in jo moramo smatrati za posebnost celoto.

Zato pogovarjamo kot četrto individualno vrlino ravno socialno vrlino (v kolikor je to vrlina individua) in jo zaznamujemo, stopnujoč od abstraktnjših h konkretnim oblikam npravstvenosti, z izrazom : pravičnost.

4. Individualna osnova socialne vrline: **pravičnost.** Pod pravičnostjo kot individualno vrlino razumevamo (kakor izhaja iz gorenjega) ono stran vseh vrlin individua, ki se ozira na občestvo. Zato se mora vsaka prejšnjih individualnih vrlin, (v kolikor pride v poštev vprašanje občestva) navzeti nekoliko značaja pravičnosti. To se tudi v resnici vrši: v kolikor zahteva interes občestva uravnava nagonskega življenja v delu in užitku, postane ta uravnava ena najpoglavitejših zahtev pravičnosti; pravtako je hrabrost dolžnost pravičnosti, v kolikor služi občestvu, v kolikor terjá, da zdrži vsak na svojem mestu, v svojem, zaradi občestva prevzetem delovanju in ne zapusti svoje zadeve; in končno že od nekdanj štejemó k pravičnosti resničnost v razmerju proti drugim, poštenost in zvestobo; kršenje vseh teh vrlin ni le osebna, marveč tudi socialna krivica.

In sicer je bistvo te vrline že popolno v tem, da vse, kar se npravstveno že samo po sebi zahteva, terjá takorekoč v razširjenem smislu vnovič zaradi interesa občestva. Lastne materije torej ta čednost nima; povdarek občestveni zvez pri npravstvenih zahtevah je edino novo, kar si privzema, in s tem je popolnost te vrline izčrpana. Ali bi je torej sploh ne smeli šteti med individualne vrline? Individualno od socialne vrline ločimo po subjektu, ki jo izrova in po smotru, po katerem stremi. Individualna je tedaj, če ima za subjekt individuj, socialna, če ji je subjekt občestvo; v prvem slučaju je njen končni smoter npravstveni red individualnega življenja, v drugem oni socialnega življenja. A k npravstvenemu redu individualnega življenja spada tudi red razmerja individua do občestva, v kolikor je to závisno od individuevih lastnosti in delovanja njegove volje. Da je to razlika, vidimo jasno v tem, da se zahteva pravično vedenje individua tudi takrat, če občestvo, ki mu pripada, nima pravične ureditve in posameznika ne pušča znabiti nikakega sredstva, da direktno vpliva na pravični občestveni red (na pr. anarhija). Tudi ne moremo trditi, da naj bi bil posameznik pravičen le zaradi občestva, ne pa tudi zaradi samega sebe. Za takegá, ki je odtrgan od splošne človeške družbe (na pr. jetnik), res navidez ta čednost nima vrednosti; a že v vsaki misli na ostalo človeštvo dobi tudi zanj pomen in ni vseeno, ali jo obdrži ali zavije. A tudi, kdor živi v človeškem občestvu, mora priznavati to čednost tako zaradi npravstvenega interesa občestva, kakor zaradi lastnega svojega takega interesa.

Temelj te čednosti torej ni drugi, kakor splošna vrednost npravstvenega sploh, t. j. njegova vrednost je utemeljena ne le za vse subjekte, nego tudi iz ozirov na nje vse. S tem ji je dan tudi moment enakosti, kajti vsak človek, tudi najnižji ali najslabši (absolutno slabega itak ni!) je zmožen

pravstvenosti, ali bi je bil vsaj zmožen ali bi se za to zmožnim lahko napravil; zato je pravstvena pravičnost potrebna napram vsakemu. Vendar je ta enakost v družbi le proporcionalna t. j. napram vsakomur le v toliki meri, kolikor je je sam vreden. Tako je enakost, ki jo predpisuje pojem pravičnosti, empirično zelo različna; kar nam dokazuje, da ta pojem ne izvira iz izkustva, marveč prav preprosto iz splošnega značaja pravstvenosti.

Zato pa se terja pravičnost od posameznika o interesu pravstvene ureditve njegovega individualnega življenja z ozirom na njegovo zvezo z občestvom, tudi ne more posameznik doseči višine svojega človeško-pravstvenega namena izven človeško-pravstvene ureditve svojih zvez z občestvom.

Iz tega pa sledi, da morajo te zveze obenem upreči vse človeške aktivitete: nagon, voljo in razum; in to zopet določa razmerje pravičnosti napram prvim trem osnovnim vrlinam.

Na podlagi tega zaključka pa lahko rečemo: da ta četrta vrлина vsebuje v sebi prve tri, le da jim določa nove zveze napram občestvu. Ona pomeni obenem *r e s n i c o*, *s i l o* in *č i s t o t o* pravstvenosti v *r a z m e r j u* n a p r a m o b č e s t v u. A tudi o njej velja, kar smo rekli o prvih treh z ozirom na medsebojno razmerje: da vsaka z drugo ne le harmonira, marveč je z njo tako zelo eno, da se nobena za se ne more dopolniti, dasi ostane pojmovna razlika krepka. To je ena e n o t n o s t č e d n o s t i, ki dokazuje, da so njihove korenine iste med seboj tako prepletene, da druga podpira drugo in ne more obstajati brez nje, da pa je vsaka po svojem pojmu različna od druge. To medsebojno razmerje vrlin izhaja tako iz razmerja treh stopenj aktivitete, kakor iz nerazdružljive zveze individua z občestvom. —

Omenjanje te nerazdružljive zveze, po kateri tvorijo individualne vrline temelj socialnim in so z njimi eno, kakor se stopnjujejo od abstraktnejše k vedno konkretnjši ureditvi pravstvenosti, nas vodi v novo poglavje, v katerem pogovornimo kot uvod v poglavje socialnih vrlin kot takih,

paralelizem funkcij individualnega in socialnega življenja.

Pojem individualne vrline, kakor smo jo razvijali doslej, ne izčrpa niti pravstvene ustave tudi golega individualnega življenja. Tudi individualna čednost se razmahne šele tedaj, če sodeluje pri pravstvenih nalogah, ki so določene občestvu najprej in posamezniku šele po tem. Zato se mora tudi občestvo enakomerno raztezati na vse tri osnovne činitelje človeške aktivitete. Občestvo bi se ne moglo okoristiti z delovanjem razuma, če bi se ne raztezalo na voljo, in ne bi moglo imeti haska od te, če ne bi segalo do življenja nagonov. Praktični razum je le splošno zakonodajstvo volje in ta le zavestna vreditve delovnih nagonov v njihovem delovanju, tako da

imamo nujno opraviti z nagonским življenjem v občestvu, z voljo v občestvu in z razumom v občestvu. (Pri čemer pa si občestva seveda ne predstavljamo kot samostojno bitje, marveč upoštevamo le življenjski razvoj teh funkcij na podlagi življenja posameznika v občestvu).

Iz tega sledi bistveni elementi, iz katerih se sestavlja socialno življenje; kakor v življenju individua se tudi v njem določa njegov pojem iz razmerja nagona, volje in razuma.

Povrnimo se k bistvu teh aktivitet in njihovega razmerja v individualnem življenju. Nagon je čutna praoblika stremjenja; v njej pa je tudi že kal za smer delovalne obravnave, ki nastopa v višjih razvojnih stremjenjih načelujoče; t. j. načelujoče je v tej človeški aktiviteti delo in ne užitek; ko je delo izvršeno, se gotova mera zadovoljstva nad tem izvršenjem dela le pridružuje. Z vsakim delom pa zasledujemo gotov smoter, in če hočemo, da je delo uspešno, mora biti smoter enoten. Činitelj, ki v tem smislu delo uravnava, je volja, kritika, ki to uravnavanje volje spremlja, pa je delovanje razuma.

Kakršen je ta postopek v življenju posameznika, tak je tudi v socialnem življenju. Zato govorimo lahko o socialnem nagonem življenju, stremčem po socialnem delu; drugič o socialni uravnavi nagonskega življenja s socialno voljo; končno o socialnem delovanju kritičnega razuma, o delovanju, od katerega je odvisna ta uravnava, ki ji kaže pot in ki stremi po njeni poslednji, zakoniti enotnosti. Iz teh treh bistvenih delov je sestavljeno socialno življenje v najpolnejšem pomenu besede. Na podlagi tega pojma je: delovno občestvo, pod občo uravnavo volje, z ozirom na to podložno obči razumni kritiki.

V socialnem, kakor v individualnem življenju stoji vsakokratni višji faktor naoram nižjemu v razmerju oblike proti snovi. Snov za uravnavo volje so torej čelovni nagoni, za socialno uravnavo socialni delovni nagoni; snov za razumno kritiko je uravnava volje delovnih nagonov, za socialno kritiko socialna uravnava volje.

S tem pa je vprašanje vzporednosti funkcij individualnega in socialnega življenja v principu rešeno, pripomniti hočemo le, da gledamo na to rešitev z naslédnjega vidika: socialno življenje pomeni človeško skupno življenje, t. j. ne samo v času in kraju obenem skupno bivanje ljudi, marveč urejeno skupno delovanje. Le tako namreč smemo govoriti o urejeni enotnosti socialnega življenja z ozirom na življenje individua.

Pod tem vidikom pa stoje osnovni faktorji socialnega življenja, enako onim individualnega, katerim docela odgovarjajo, ne le na zunaj drug poleg drugega, marveč si jih smemo misliti kot le pojmovno različne smeri, a nerazdružljivo strnjene. Tako pa nam mora veljati to načelo (načelo »monizma socialnega življenja«) za smoter, da je tendenca za razumno enotnost neposredno v socialni ureditvi in ta neposredno v delovnem življenju

občestva (pravtako kakor se v npravstveni dopolnitvi individua razteza nadvlada razuma po sredstvu volje prav do življenja nagonov in ga docela izpolnjuje).

Tako smo v osnovi že prišli do temeljnega pojma vrline občestva. Da pa jo moremo predstaviti v še konkretnjši obliki, hočemo zasledovati socialno življenje samo še nekaj stopenj bolj v konkretno ter pogovoriti

temeljne razrede socialnih dejavnosti. Tudi pri tej razdelitvi nas spremljajo vedno ponavljajoči se trije deli: razum, volja, nagon. Ti trije tvorijo tri prvotne osnovne pogoje socialnega delovanja, ki so omejeni v lastne province tako, da vodi vsaka v posebnem okrožju delovanja nad vlado. A ker so ti trije pogoji, kakor smo že spoznali, povsod v človeškem življenju in delovanju neoločljivi, ne more biti tudi njihova nadvlada absolutna, marveč le taka, da vsaka funkcija obsega vse tri, a ima vsaka od njih svoj določujoči smoter, pri tem ko sta ostali dve kot golo sredstvo podložni temu smotru. V vsakem telesnem organizmu prav lahko ločimo nutritivne, motorične in sensorične organe, čeprav ima vsak od njih na večih, ali celo na vseh treh svoj delež; podrejenje je možno le z ozirom na sredstvo in smoter.

Da mora odgovarjati na ta način vsakemu teh treh osnovnih faktorjev socialneoa delovanja res posebna socialna funkcija ali razred takih funkcij, se nam kaže zlasti jasno, če še pripomnimo, da se mora socialno življenje v ravno teh svojih osnovnih delih vedno in vedno na novo porajati. Občestvo dela, uravnavano z občo voljo na podlagi občega razuma ni nikak dar narave niti končni izraz človeškega dejanja, temveč se vedno na novo oblikuje, se zopet in zopet poraja v človeškem razumu in dejanju, da se po neprestanih bojih vrši kot večno delo. Ta vedna reprodukcija občestva v občestvu (ki nam že sama opraviči izraz »socialno življenje«) pa nam s svojo tisočletno zgodovino človeštva in njegovega delovanja pomaga poleg načelnega stališča, da lahko določimo tri samostojne, v sebi omejene osnovne razrede socialne dejavnosti. Te so: razredi gospodarskih, vladajočih in izobražujočih dejavnosti.

Gospodarska dejavnost mora v posebni funkciji socialnega nagonskega življenja, t. j. občemu delu (namreč neposrednemu delu) odgovarjati v tem smislu, da zastopa obenem in posebe stalno reprodukcijo dela. Objektivni korelat nagona sploh je delo, t. j. zastavljenje nagonске sile za izvršitev ali uresničenje katkega človeškega smotra. Če pa hočemo, da za katerikoli smoter zastavimo silo, da volja in razum lahko uporabljata energijo nagona, se mora ta sila porajati vedno na novo v neutrudljivem, dobro urejenem, le po določenem smotru stremečem delovanju. Gospodarska dejavnost služi tedaj ohranitvi energije nagonskega življenja in s tem svežosti in delazmožnosti človeškega dela, da je to na razpolago za

vsak smoter, ki ga določata volja in razum. Zato potrebuje gospodarska dejavnost tako vladanja kakor izobražene prevdarnosti in izobražene volje, dasi njen namen ni niti vladanje niti izobraženost, marveč ji je oboje le sredstvo za dosego svojega posebnega smotra, to je, da ohranja nagonске sile. Tako ostane meja med pojmi nezabrisana in vendar njihova zveza očita.

Isto relativno samostojnost kaže tudi razred vladajočih dejavnosti. Kakor spada v področje lastnega razmotrivanja, koliko sile naj se porabi za vsako človeško, zlasti še za socialno delovanje in koliko sile je za to na razpolago, tako moramo imeti pred očmi tudi ureditev, zlasti socialno ureditev kot predmet posebne oskrbujoče dejavnosti. Pri tem ne razmotrivamo še posebe o razpoložljivih silah, marveč smatramo, da je smoter, ki je lasten dejavnosti, že dan. Že posameznik si priredi za svoje delo delovni načrt; veliko večji pomen pa dobi ta naloga, kadar gre za socialno dejavnost, t. j. ne le za voljo posameznika in njegovo moč nad nagonom, nego za zvezo volje med mnogimi. Končno pa je naloga ista: posamezniki podvržejo svojo nagonsko delovanje gotovemu smotru, ki je določen v skupnem načrtu.

Zopet nas pri razmotrivanju o omejitvi tega drugega torišča socialnih poklicov ne sme motiti dejstvo, da nahajamo že gotovo ureditev pri vseh človeških delovanjih, gotovo socialno ureditev pri vsem socialnem delovanju. Res je treba mnogo »vladanja« tudi v tvornicah in pri vsakem kompliciranejšem izobraževalnem organizmu. Prenaglili pa bi se, če bi sklepali, da vladajoče funkcije nujno pripadajo posebnemu vladajočemu razredu. Na dejstvu ne izpremeni nič, če si mislimo tudi tako razvito samovladanje, da postane vladajoči razred sploh nepotreben. To bi bil razumljivi smisel »anarhizma«: ne da ni nobene vlade, marveč tudi nobenega vladajočega sloja, ampak edinole samovlada. Funkcije vladanja bi si ohranile pri tem isto samostojnost kakor tam, kjer je vladanje izključno ali vsaj povečini v rokah posebnega razreda.

Pravtako malo pa moremo zanikati, da utemeljuje tudi tretji osnovni faktor človeške dejavnosti, r a z u m, svoj lastni, od prvih dveh pojmovno ostro ločeni razred dejavnosti in sicer tudi socialnih dejavnosti. Imenujemo jih i z o b r a ž e v a l n e dejavnosti. Pod izobraževanjem pa umevamo: voditi od heteronomije (vladanja po drugih) k avtonomiji (samovladi) in sicer je vseeno, ali vodimo sebe ali druge. Ko prepoznamo silo volje, da navaja ta naše delovne sile k gotovemu smotru ter tako daje našemu delovanju pravilo in enotnost, nas vodi to prepoznanje k spoznanju, da nam tudi ti smotri niso slepo narekovani, nego si jih stavimo lahko mi sami. V vsakem uravnanem delovanju se smoter podreja smotru; tako se nam končno pokaže, da se noben empirični smoter ne more imeti za suveren, temveč da so vsi podložni praktični presoji, ki pa se ne more meriti z nika-

kim ožjim merilom, kakor edinole z merilom absolutne enotnosti smotrov. Tako nastaja nova naloga v ureditvi smotrov samih, ne le v ureditvi razpoložljivih sredstev za smotre, ki so že dani. Kar dviga praktično spoznanje do te najvišje stopnje ni nič drugo ko polna oblast zavesti. Da se pa ta oblast vedno nanovo pribori, je splošno naloga izobraževalne dejavnosti; da se pridobi za občestvo ter v njem dvigne do končno odločljive instance, pa je naloga socialne izobraževalne dejavnosti: socialne pedagogike.

Gotovo je, da ima ta za predpogoj gospodarsko in vladajočo dejavnost; tudi sama vpliva na obe in po njih obeh na socialno življenje v vseh ozirih. Vendar pa presega z lastnim smotrom obe; smotra ji ne predpisujejo gospodarske, niti vladajoče potrebe, dasi imajo oboje svoje upravičene zahteve, da bi se vzgojeslovje oziralo na njihove posebnosti. A smoter socialne pedagogike nadkriljuje smotre gospodarstva in prava. Kajti niti v tem samem, da se pripravijo razpoložljive sile, niti v socialni organizaciji edino kot taki ne moremo najti končnega smotra socialnega življenja; oboje preveč jasno kaže značaj golih sredstev. Ne živimo le, da živimo, ne vladamo in se ne pustimo vladati le zato, da vladamo in se pustimo vladati; končni smoter ima svoje bivališče le v z a v e s t i, kajti izven zavesti ni smotra. Tedaj si moremo kot končni smoter misliti le življenje, v katerem zavest, oziroma razum vlada, ne samo služi. Zato pa morata biti gospodarska, kakor vladajoča dejavnost le goli sredstvi, podrejeni višjemu smotru človeške izobrazbe. Izobrazba z delom in k delu, s socialno organizacijo in za sodelovanje v njej, z lastno izobraževalno dejavnostjo in za njo (in sicer na sebi kakor na drugih), vse te se morajo združiti v harmonično enoto; same za se so le posamezni vidiki izobraževalne dejavnosti in kot taki nujno skup spadajoči členi e n e g a organizma, organizma človeške izobrazbe. Vsi ti členi morajo biti urejeni tako, da ne deluje člen poleg člena, nego so v izpolnjevanju svoje lastne naloge le končnemu smotru človeške izobrazbe, in da sodelujejo na izvršitvi tega smotra. (Dalje prih.)

FRANČEV:

O. SEINIG IN NJEGOV „DRUGI“ VZROK.

Kadar govori kdo o izrečnih zastopnikih delovne šole ali pa umetniške vzgoje (kar je le del prvega pojma) v Nemcih, se ne more izogniti imenu Oskarja Seiniga, rektorja v Charlottenburgu. Kot najznamenitejši in znabiti med najduhovitejšimi je od onih, ki se pečajo z delovnim poukom. Zlasti znana je njegova knjiga »Die redende Hand«, kjer se kaže mojstra v rpaksi, ko pripoveduje, kako izvaja vsa potrebna učila in učne primere z

najpreprostejšimi risarskimi pripomočki. Praktično je izvedel tudi idejo dramatiziranja berilnih sestavkov in pravljic ter spojil risanje z dramatiziranim dogodkom. Predvsem torej sloni njegov praktični pouk na izražanju — bodisi te ali one vrste — in o tem je tudi že napovedana nova njegova praktična knjiga »Organisierte Ausdruckspflege«, da lizide v najkrajšem času, in s katero se bomo pečali tudi v »Popotniku«, hoteč podati kos prakse iz delovne šole.

Praktika — in skoro izključno praktika sem poznal O. Seiniga po njegovih spisih. Zato sem s tem večjim zanimanjem segel po teoretični praksi, po razglablajočem spisu o »drugem« vzroku (izišlem v »Schaffende Arbeit« leta 1916.) in čital sem ga z užitkom. Kaže nam v njem nova pota v psihologiji in logiki; nepoznana pri nas (pa tudi drugod), a vredna, da jih spoznamo že zaradi nas samih, znabiti tudi zato, ker ni izključeno, da vsled svoje oziralnosti na najnovejše vzroke ne pokažejo kedaj novega pravca tudi znanstvenemu vzgojeslovju.

V naslednjem kažem ta spis, ne kakršnega sem gledal, temveč kakršen je, in sicer v razvedrilo in razmišljanje vsem, ki ga niso čitali v izvirniku, v posebno priporočilo onim, ki ga poznajo že od tam. Kjer se mi je zdelo zaradi lažjega umevanja potrebno, sem (v oklepajih) slovenil tujke, ozir. jim nakazal razumevanje z imenom, iz katerega se izvajajo.

Evo ga!*

Smatram za že znano in dovolj znano dejstvo, da je dvoje realnih svetov, dvoje realnih priložnostnih načinov, ki sta v resnici med seboj različna: objektivna, s telesnimi čuti zaznamljiva zunanja okolica in subjektivna notranjost, ki se najde z zavestjo vsakega posameznika le znotraj, ki se m o r e b i t i o b š u t i. Poslednja je deloma »o d s e v n i« kos zunanje okolice, deloma prvotno notranje življenje samo.

V objektivni zunanji okolici imamo spet opraviti z dvema obsežnima krogoma stvari: z velikim n e o r g a n s k i m in z manjšim, ipak za nas zelo važnim krogom stvari, z o r g a n s k i m.

V obeh krogih pa srečujemo venomer v r s t o m a se ponavljajoče dogodke, ki slede drug drugemu, v neprestani menjavi. Medsebojno razmerje dveh sledečih si delov te priložnostne vrste se različno pojmuje.

Najmanjši trud povzročaja preiskava tega razmerja dveh sledečih si elementov, če se govori, da je element P succedens (torej sledeči), drugi M pa antecedens (predidóči); tako pravi Bütschli (Švica). Drugi, ki vidi ista elementa, kako sledita onemu, pravi, element P (sledeči) je u č i n e k predidóčega M; in predidóči M je v z r o k sledečega mu P. Tako da se vedno menjavata vzrok in učinek; in vsak vzrok da je vedno spet učinek predidóčega vzroka, vsak učinek pa je zopet lahko vzrok sledečega mu učinka.

* Pripomnim, da so tudi vse opazke pod črto O. Seinigove.

To naziranje je k a v z a l n o (vzročno) naziranje in razmerje dveh sledečih si vrstnih momentov, od katerih je prvi vzrok drugega, imenuje se k a v z a l n o (vzročno) razmerje. — Tako preprosta pa z a d e v a n i. Roux-Halle zastopa v svoji brošuri »Über kausale und konditionale Weltanschauung und Entstehungsmechanik« mnenje, da morata prav posebno d v a vzroka vedno nastopati, ki naj povzročita en dogodek, namreč povzročilni zunanji vzrok, začenjanje, povzročenje, *causa efficiens* in razen njega še *causa movens*, p r e m i k a j o č i, notranji, pravzaprav delujoči, oblikujoči, gonilni (nujni) vzrok.

To mora biti jasno tudi vsakemu mislečemu človeku, ki napravlja le količkaj temeljitejše poizkuse z najnavadnejšimi mehaničnimi dogodki. Verworn-Born je zastopal v svojem istonaslovljenem spisu, ki je izšel nekaj let poprej (1912) v Fischerjevi založbi v Jeni, mnenje, da sta oba imenovana vzroka ne le enakovredna, marveč, da so pogoj za kak učinek, za kak dogodek še mnogi ravnotako enakovredni činitelji in zato govori o skupnosti po sebi enakovrednih pogojev. Zato imenuje svoj nauk k o n d i c i o n i z e m (conditio == pogoj).

Oba nauka, nauk o pogojih in nauk o vzrokih, sta »le« svetovni n a z i r a n j i in oba učenjaka sta se precej energično pričkala.

Ker pa izhajajo vsa vzgojna vprašanja iz vprašanj svetovnih naziranj, zanima učitelja in vzgojitelja lahko tudi raziskavanje kavzalistnega (vzrokovnega) vprašanja!

Ta izredno zanimiv: spor so osvetlili različni avtorji v večih številkah izdaje »Naturwissenschaften« (1913: št. 7, 15, 21, 47). Najbolj mi je pogodu razprava o tem sporu, kakor jo je napisal prof. Hering, ki primerja oba nauka, namreč nauk o kondicionalnostih z etiologijo, z naukom o vzrokih, ter daje tema (najmanj dvema) vzrokoma zelo značilno ime k o e f i c i e n t a, katero ime jasno izraža, da se mora z d r u ž i t i v e č (eficientov), da dosežejo e f e k t. Poleg pa priznava, da je d i s p o z i c i j a prav tako koeficient, kakor oba omenjena *causae* (vzroka).*

* Mach pravi sicer, kakor hitro se posreči elemente dogodkov karakterizirati z merskimi veličinami, je tudi medsebojno odvisnost elementov z funkcijskim pojmom lahko mnogo popolnejše in točnejše izraziti, kakor je to mogoče z malo določnima pojmom »vzrok in učinek«. To merstveno pojmovanje dogodkov pa v doglednem času še ne bo lahko mogoče. Zato ne bo lahko priti do pojasnjevanja stvari na podlagi te metode, namreč z matematičnim predstavljanjem.

Tudi Finkelstein meni, da je na pr. vzrok eksplozije pričujoča potencialna energija. Drugo vprašanje pa, zakaj da ta potencialna energija prehaja tako hitro, torej eksplozivit v aktualno energijo, ni dovoljeno in ne podaja za to vzroka, temveč le pogoje.

Seyler meni, naj se nadomesti »pogoj« z »zveza«. Schopenhauer pometava »vse« kategorije skozi okno ter si ohranja eno samo, k a v z a l n o s t. So pač različne zblizevanjske stopnje definicij.

Če gremo na višek ter zremo od zgoraj dol, moramo z vso gotovostjo reči, da gredo vsi svetovni dogodki svojo pot naprej, naj ima človek o čem, to ali ono naziranje; naj smatra človek svetovni dogodek in njegove posamezne momente za v z r o č n o vezane, ali pa če jih pojasnuje, da so nastali p o g o j n o. — Kaks pač smatramo s svojo inteligenco, s svojim umom dejstvo, da je pušica izstreljena — na pr. — in kar si pri tem mislimo in katere nazore si ustvarjamo o tem dogodku, nima, kakor vemo, na dejstvo, da pušica beži, nikakega učinka, nikakega vpliva. Sploh ni potrebno, da bi o tem imeli kak nazor. Tako pač strelja v cilj pračlovek, otrok; tako pač usmrti z izstreljeno pušico sovražnik sovražnika v afektu, ne da bi si z vzročnostjo energijskih izpremenb pred in po dogodku belil glavo ali se celo s tem ubijal.

Tu pa naenkrat vidimo nekaj novega.

N o t r a n j i (subjektivni) dogodek v naših možganih, izprememba v naših možganskih celicah niso le sama odsevna podoba z u n a n j e g a dogodka, marveč so res nekaj n o v e g a, nov dogodljaj za se, ki ima zopet svoj antecedens in consequens, ki sta vzročno zopet lahko združena ali ne, kakor je pač naš način nazora. Le da ta sledilna momenta drugače i m e n u j e m o; pravimo jima »raison« in »consequence«, »vzrok« in »posledico«. — Obe tidve zdaj omenjeni dejstvi sta onimdvema »vzroka« in »učinka« v zunanjem (o b j e k t i v n e m) svetu z ozirom na svojo posledičnost docela vzporedni. To je važno, da se premisli!

Vidimo, da so o neizpremenljivem, vedno enakem dogodku pušičnega poleta v objektivnem svetu subjektivno v različnih človeških možganih lahko prav raznovrstne misli in nazori.

Vseh teh različnih nazorov si seveda v njihovi c e l o t i n e bomo mislili drugega tik drugega kakor v mozaiku; marveč tvorijo v tej svoji skupnosti v določeno smer se gibajoči razvoj jasnosti po gotovem smotru, proti kateremu navidezno stremlja ta razvoj jasnosti; po smotru, ki se še ne imenuje. Tako se je torej zaznamovalo sledilno dovršenje pri posameznih elementih dovršenja izstreljenja pušice zdaj razmerje le antecedence in kon-

---

Tendeloo-Leyden tudi piše o tem zanimivem sporu, ki se znabiti suče v poslednjih vseh reči pri mišljenju (in prav zato bi moralo to nas učitelje še zlasti zanimati!) in navaia, da obstoja vzročni učinek v izpremenitvi razdelitve ali oblike energij in obratno (causa aequat effectum (vzrok izravna učinek) — Entropie). Vzrok bi bil potemtakem prvotna razdelitev, učinek pa nova razdelitev, novo oblikovanje energij. Zato sta oba enaka. Pogoj so tudi tukaj katalizatorji ali aktivatorji. Vsak od njih je »ne da nastopi v končnih produktih kemične reakcije, tisti moment, ki izpreminja hitrost reakcije«. T.-L. pravi, da sta energetični vrednosti vzroka in učinka docela enaki, namreč enaki po energiji in po vrsti.

sekvence (predidóčega in sledečega), zdaj razmerje vzroka in učinka.* Poizkusiti hočem razviti nazor o (seveda le vedno enakih si objektivnih) elementi in dovršeti, in njihovega razmerja napram sebi v subjektivnem možganskem dovršenju z naslednjim, da yzamem razmerje za gamoidno, za stvarjajoče.

Imenujem namreč (za naslednje razpravljanje) »causa efficiens« android (άνηρ, anér-mož), nasprotno »causa movens« gynoid γυνή, gyné-žena); oba smatram za gametoide, za stvaritelje in skupne povzročitelje efektuna, za učinek, za produkt, stvaritev, sleditev. Ta imena si izberem iz bližnjega vzroka, da se pri opazovanju in pri razpravljanju notranje mišljenje ne prestopi tako lahko na seksualno torišče, kar se zdi precej lahko, ker pripadamo vsi v ta krog in njegovemu vplivu kot organizmi lahko podležemo.

Važna je pripomba, da obe dogodivščni vrsti, zunanja (objektivna) in notranja subjektivna, odsevná) nista vedno v istem redu pri svojem razvoju, pri svojem postopku in da njuno fiksiranje ni vedno vzporedno; marveč da se določi subjektivna lahko le po analognih zaključkih, ker je ne moremo tako lahko in jasno pojmovati, in zato tudi zelo bežna in tekoča vrsta lahko izgine. Njeno določitev pa razni opazovalci rešujejo v različno obsežnih in različno jasnih pojmovanjih.

Omeniti je še treba, da odseva kavalni dogodek okrog nas (pri katerem smo le opazovalci) v naših možganih; dalje, da se ne le lahko izpreminja ta odsev, pač pa se izpreminja tudi dogodek, v katerega smo zapleteni sami, pri katerem smo torej ne le opazovalci, marveč obenem tudi sodelavci, dostikrat celo sotrpeči; in sicer gamoidno izpreminja.

Vzemimo dogodek, ki izhaja iz nas. Prispevali smo na pr. za kako podjetje. Zdaj se nam »nastavi nož na prsi« (kar stori lahko kdo drug ali pa tudi mi sami, če smo analitično zelo dobro izvežbani); t. j. »nastopi« vprašanje: Z a k a j s m o t o s t o r i l i ?

Tako »vsak od nas« prav posebno in vedno se ponavljajoče in neizogibno opazi, da se v svojem smrtnem strahu (pred »nožem« notabene) vedno v vsej naglici potrudi, da kak vzrok najde. Temu se to posreči hitreje in brez truda, onemu le počasi in trudapolno, tako da se drugi pri svojem početju časih utjame t. j. se izda z zadrego; izda, da vzrok še le išče (izda se tudi pred samim seboj, če je dovolj tankočuten, da to opazi!). —

Ta najdeni vzrok je največkrat tak, da ga dotičnik ne pove rad. Že zato ne, ker se navadno ne krije z vzrokom objektivnega dogodka. Zato išče

* Kakor smo videli, je treba za razmerje več (najmanj dveh) vzrokov za en učinek: katero razmerje je od mnogih dobilo ime kondicionizem (conditio — pogoj), ki pa je po mojem mnenju le ime širšega obsega in ne označuje niti notranjega razmerja med dvema učinkujočima činiteljema.

dotičnik (ali prizadeti) hitro drug vzrok ter pove ta »drugi« vzrok (sebi ali vpraševalcu). Tisoč proti eni se lahko reče, da se pove pri takem poizkusu sebi vedno ta »drugi« vzrok; vpraševalec, ki nastopi, pa izve naravno celo še »bližnji« vzrok, ki ga hitro najdemo poleg.

Vse to se razvija največkrat ne zavedno, vsled česar večina ljudi tega niti ne zapazi, še manj seveda opazuje, kar pa ne izpremeni nič na stvari. Pove se pač »drugi« vzrok. Tudi nič ne pomaga ogrinjati se s plaščem ogorčenosti, če kdo drug opozori na to dejstvo in se to na sebi naravno odkrije, pa ne priznava. Niti ni treba tega dejstva olepšavati, ker je naravnih postopek, kakor vsak drugi. Kvečjemu se zgodi, da se kdo tega naravnega postopka sramuje, ker zagleda v ogledalu takorekoč svojo duševno nagoto. Ker se zgodi to pri mnogih zelo redkokedaj in nepripravljeno, se sramujejo, kakor se godi to pri raznih drugačnih prilikah in stanjih.

(Konec prih.)

VAN LAH:

PATER HIPOLIT IN NJEGOV „ORBIS PICTUS“.

(Nadaljevanje).

117. D a r a ž l j i v o s t.

Darotlivost deržy masso v tim bogastvi ali blagi, kateru ona poštnu zadobiva, de ona kaj ima dati tem potrebnim; lete ona gvanta, živy inu daruje z vesselim obličjom inu s hitro roko. Tu blagu ona sama sebi podverže inu nikar sebe timu istimu, kakor lakomnik, kateri imá, de on imá inu svojga blaga nobéden lastnyk nej, ampak le en varih, inu cilú nenesítiv, vseskuzi vkupaj grabi iz svojmi krampli. Ali vener ona sicer tudi špara inu hrani svoje ričy inu teiste zaklejple: de ona vsigdar ima; ali en zapravlavic vse marskaku zadeva, kar je z dobro vejstjo zadoblenu bilú inu more k zajdnimu obuštvi živejti.

118. T a z a k o n.

Ta zakonski stan je od buga gori postavljen o tim paradyžu, k kramentu povzdignjen od Christusa k sprutni pomučí inu k rezprostrejnu človeškiga rodá. En mlad mož, mladenič, samec, kateri se hoče oženiti, ta ima previden biti ali z blagom, ali z antverhom, ali znajniám, kateru služi ta vsakdajni kruh zadobivati, do on zamore vun deržati to družino; potler si on poyšče ali zbere eno dekelco katere je za moštvu ali eno vdovo, katero on lubi; ker pak je potrejba več gledati na čednost inu poštejníe, kakor na lepoto ali najuternío, potejm se on nezaročy z njo skriváje, ampak on jo snubi, kakornje lubi, per očetu inu materi, ali per zavejtnikih inu per žlahti skuz te snubače. Kadar je vže ona njemu oblublena, postane on ženin inu

ona nevejsta inu taku se obluba ali zaroke derže inu ta ženitni lyst se gori postavi. K zajdnimu se poroka deržy, kir bodo vkup poročena od mašnika, daječa eden drugimu te roké inu te ženitne perstane; ti nevejsti na službo strejžejo ta druh inu družica z drugimi očetnimi pričami na obeh stranéh. Po tejm ony deržé ohcetnu gostovališče s timi povabljenimi gostmy, kir vse viža inu rovná ta starašina. Od tiga čassa se ony immenujejo mož inu žena; kadar ona vmerje, je on vdovic, kakor v glihi viži, kadar on vmerjé, rata ona vdova.

119. Bližnic žlahte drivú.

Človejku angredo s to žlahto v ti goristaječi versty, v prvim koleni: oča inu očim, mati inu mačeha, v drugim koleni dejdic inu babica, v tretjim prejdejdic, prejbabica, v četertim prejstari dejdic, prejstara babica, v petim véliki stardejdic, vélika stara babica. Kateri še dalje gredo, se imenujejo prejstariši ali stari očaki. V ti zdalni versty v prvim koleni so: syn inu pástarik, hčy inu pastarka, v drugim vnuk inu vnuka, v tretjim prejvnuk inu prejvnuka, v četrtim poprejvnuk, poprejvnuka, vnuk inu vnuka v petim glidu, vnuk inu vnuka v šestim glidu, kateri čez zhajajo bodo imenovani ti prihodni otruk otroci. V ti stranski versty v prvim koléni so: brat inu sestra; lety so: ali z eniga očeta inu se imenujejo popoli bratji od oča ali z ene matere inu lety so: popoli bratji od matere, ali obedva z eniga očeta inu matere in lety so: pravi lastny bratje. — V drugim so: stric inu teta tu je: očeta brat inu sestra, ta vujic inu vunia, tu je matere brat inu sestra, dejdca brat inu sestra v tretjim, babice brat inu sestra, prejedca brat inu sestra, v četertim prejbabice brat inu sestra. V drugim koleni so tudi bratič inu bratična, ali bratan, bratana, sestrič inu sestrična, strica inu tete syn, vujca inu vunie syn.

120. Stan ali továrštvu tih starišou.*

Ti zakonski ludyé zadobe (skuzi žegen božji) te otroke inu postánejo stáriši. Ta oča rody inu ta mati porody synóve inu hčere, včassi dvojčiče; tu malu dejte se povije v plinice, se položy v to zibel, od matere se podoyi s persami inu se pyta z močnikom; potler se vučy hodit v hodilnih kulicah, se ygra z otroško ygračo inu počne žlabudrati. Kadar gori jemle v starosti, se k božjimu strahu inu h delu vadi, se tudi kaštigá, kadar neče bugati. Ti otroci so dolžný svojim starišom čast inu strejžbo yzkazati. Ta oča živý svoje otróke z dellom.

* Societas parentalis = Elternstand.

121. Gospoduvajnie, gospodarstvu.*

Gospud, gospodar ali hišni oča imá služabnike, hlapce, gospa, gospodina ali hišna mati imá káršence, dejkle; ony naložé letejmu tu dellu inu vun rezdilé ta opravila, katera od nyh svejstu morejo dopernešena biti brez vsiga mermrajnia inu škode, za kateriga voljo se jim daja ta lonn inu ta hrana. En hlapec je nekdej bil suženj, čez kateriga je gospud imel oblast tiga življenia inu te smerti: v zdajnim času služio prostovolnu ti obož-ši za lonn vdiniani.

122. Mestu.

Z mnogih hiš rata ena vass, terg, méstice ali enu mestu inu poglavitu mestu. Leté bodo poterjene, zavarovane inu obdane iz zydovmi, z nassypom, iz šancami inu s kolmy; od znotraj tiga ozydja je ta cvinger, od zunaj so ti grabni, na zydu so te postanie ali brambe, kakor tudi ti turni: te straže stoje na vissokih krajih. V mestu se grede iz predmesta skuzi ta vrata čez must. Ta vrata imajo svojo železno brano, gori vzdigalni most ali váltaro, vratne stranice, klučáncé zasúnike, kakor tudi te šrange ali zaperke. Vpredmestah so verti inu pristave, kakor tudi ta pokopališča.

123. Tu znotrajnie tiga mesta.

V mesti so gasse, cejste inu tergi s kamenam preškriléni, na nekih krajih s pokritimi lovpami tesne gassice. Gmajn poslupia so srejni mesta, kakor cerkov, šula, rotovž ali sodna hiša, kupna hiša. Per mestnim ozydju inu per vratih: orožja hiša inu žitna hiša, te oštarye, tovréne inu gmajn kuhinje, komediantaska hiša, špital; na odložnih krajih ta lyák inu ječa ali kejha; na tim nar višišim turnu je ta ura inu prebiválišče tih váhtarjou. Na placih so te šterne; ta voda ali potok, kateri skuzi mestu teče, služí to nesnago vun spellatí. Ta grad vun gleda z nar vissokejšiga kraja tiga mesta.

124. Sodba, práuda.**

Narbolši pravda je ta priazna pogodba sturjena ali skuzi taiste samé, mej katerimi je ta štrit, ali skuzi eniga rezlóčnyka; aku letu se nezgody, taku se pride pred sodbo; (nekadaj se je pravda deržala na placu, v zdajnim času v sodni hiši) kateri naprejstoy ta sodnyk s tejmí persedniki; ta pravdni pissar piše gori te štime, ta tožnyk toži tiga ob-

* Societas herilis = die Herrschaft

** = Judicium, das Gericht.

toženiga inu naprej postavi te priče zoper niega. Ta krivic se odgovárja skuzi svojga bessejdnika, katerimu zupergovory tiga tožnika bessejdnik. Potejm ta sodnyk izreče to sodbo, prostiga stury tiga nadolžniga inu obsodi tiga kriviga k štrafengi, ali h denarski ali tudi životni kaštigi.

125. Životne kaštige tih hudodélnikov.

Ti hudodelniki se od beričev iz te ječe (kir je navada nyh pesati)* vunkaj pellajo ali vléjčejo na rihtni plac. Ti tatje se obejšajo na galge od tiga rábelna, ti préšušniki se odglavio ali ob glavo dénejo, ti obyavci, razboyniki, rúpavci inu morski razbyavci ali se v kolú pledó inu na kolec postavijo ali se na kolce nataknejo, te cúpernice inu jejšče se na garmadi sežge, nukuterim se jezik odrejže, prejden da se rihtajo, ali na enim plobu roke odsejkajo, ali se pak z gorečimi klejščami ščiplejo, katerim se tu življenje šenka, ti se h prángarju postáulajo, na osla posadé inu tím istim ta vušessa odrejžejo; iz šibami vun stepéni z gorečim želejzom zaznamenovani, zbandičáni, ali obsojeni na galéjo ali k večni ječi. Ti puntarji se šquartájo ali iz štirmi koyni reztèrgajo.**

126. Kupčya.

Tu blagu od drugot perpellánu se v ti kupilni hiši ali zamejnía za drugu ali na prudáj postavla v tih kramah inu štacunah inu se prodaja za denarje, ali vže zmérjenu z vátoiam ali izváganu s to vago. Ti kramarji ali krošnárji, ti arcati inu beretáči, račlerji hočejo tudi kupcy imenovani biti. Ta predajavic kaže inu ponuja tu blagu ali te na prodáj postavlene ričy, cejni tu blagu, kuliku koštá ali veljá. Ta kupec kup dela ali obejta inu navdari to obejčo. Aku eden v cejno stopi, inu več obejta, taku se tu blagu tímú izročy, kateri narveč obejta.

127. Mera inu vaga.

Te vkup deržéče ričy mérimó my s tím vatalom, te tekoče ali rezpusčene rečy s to mero, suhe ričy z mérnikom. To težavo tih rečy pretehtamo, izkušamo my s temi gvihntmi, s tehtki inu s to vago ali iz sklejdno vago. Na ti je narpervič ta vage štanšica ali gugalnica, v srejdi teiste je ta važni klinic od zgoraj čez je ta lukniá, važnica, v kateri ta jezičik se giblje. Na obejih stranih so te sklejdice, visseoče na veročicah. Ta velika vaga prevaga te ričy, teiste obejšene na en aak***. Ta teža ali gvihnt na drugi strani daja na znanie, aku je na obejih platejh glyh vaga ali pak ne.

(Dalje prih.)

* pesati = trpinčiti = torqueri, foltern.

** Ta odstavek odgovarja pač svojemu času.

*** aak = Hackel.

IZ ŠOLSKEGA DELA.

O spisju.

Spisje je psihološko in vzgojno v šoli najvažnejši predmet. Zakaj v njem se razmahne vsa otrokova duša, tam najde otrok polje, s v o j e polje, ki mora biti b r e z m e j.

V spisih vidiš otroka res kot o t r o k a, a ne kot u č e n e c a. (To dvoje je namreč zelo različno!) In kolikrat se ti zdi ta ali oni učenec slab, zanikaren, celo razuzdan, nepoboljšljiv lenuh — pa pogledaš njegov spis — koliko razočaranje! Saj to ni več lenuh, ni zanikrnež. To je vendar o t r o k! Rdečica sramu te oblije, sram te je pred otroki, pred samim seboj, da si sodil tako krivo in napak. Zakaj v onem spisu je toliko duše, je toliko finese, je toliko blagih čustev in tihe, zadržane bolesti, da vidiš otroka zdaj prav z drugačnimi očmi. In, če je dotični res slab učenec, baš tedaj, da tiči vzrok temu pač kje drugje in ne v njem — in sodil boš mileje — tudi v številkah v izpričevahu.

Kako dobiš dobre spise v šoli?

Predvsem n i d o b r o d a j a t i u č e n c e m p r e v e č p r o s t i h t e m. Navadno zaidejo v neskončno klepetavost. Časih seveda so tudi proste teme na mestu, posebno v višjih oddelkih, kjer imajo učenci že nekak pojem o izbiranju naslovov etc. Pač pa dajamo učencem pisati spise p o p o l n o m a s a i n o s t o j n o s skupnim naslovom.

Pri tem jih navajajmo tudi v e č k r a t, na opazovanja majhnih, neznatnih stvari ali dogodkov. Na pr. Senca na steni, Odsev žarka na tleh, Praški v solncu, Pajčevina, En sam glas zvona, Kapljica, Rosa na lističu, etc. — Same take majhne stvari — zakaj mimo teh gremo navadno vsi. Sodim pa, da je opazovanje malenkosti za človeka in za življenje velike važnosti. Kdor znaš presojati majhne zagonetke, razumeš tudi velike uganke življenja! Tako pridemo tudi sedaj s pota tistih starih, oguljenih naslovov pri spisju, kakor so: Krajcar pripoveduje o svojem življenju, Ponižna vijolica, Spomladi v gozdu (ko morda pri nas v Trstu še nobena učenka ni videla gozda) in tako dalje, saj jih poznamo. Pri vsem tem se moramo seveda ozirati na okolico učenčevo in ne zahtevati od njega opazovanja stvari, ki je ne pozna. Posebno zbirajmo tu pri nas tudi naslove, govoreče o m e s t n e m življenju. — In glejmo, da bodo spisi vedno k r a t k i! Po mojem, b i n e s m e l i p r e s e g a t i e n e s t r a n i n a v a d n e g a z v e z k a (oktavf.) ali bolje še krajše, če le mogoče. Vsebine pesmi in beril pa bi po mojem izpuščali! Pisma večkrat! In pa vse v s e d a n j e m č a s u! Koliko lažje je otroku govoriti o stvari, ki jo s e d a j g l e d a (seveda v duhu, v spominu) vse se godi sedaj, otrok je čisto tam v tih mislih in pove vse boljše in točneje.

Zelo važen del spisja je seveda tudi jezik in predvsem način izražanja. Učencem je potrebno povedati še in še, da pišejo po svojih mislih in ne misliti na razne povesti, kjer so brali morda o prirodi, opisu jutra, noči etc. Tako pridejo učenci do individualnega izražanja in to je časih tako lepo in pestro, da se moraš čuditi.

To povejmo učencem, da opustijo tiste strašne izraze, ki so še časih v modi — in vendar so že tako razcefrani, da je grdo. Na pr. Mati zemlja, Kraljica luna s svojimi hčerkami zvezdicami, Angel miru razprostire krila (seveda ne sme manjkati tu onega strašnega svojja krila) čez spečo mater zemljo, ljubo sonce pošilja svoje žarke, ljube ptičice, ponižna vijolica nagne svojo glavicico in tako dalje — to so stvari, ki jih imamo že čez glavo. Dajmo učencem nekaj novih izrazov — a!i niti tega treba ni — le naj povedo vse tako, kakršne se jim zdijo stvari, ki jih opažajo, pa bo spis najlepši. Gojimo tudi izražanje v drugi edn. osebi sed. časa. Na pr. Kdor znaš živeti etc. (ne kdor zna) krog in krog vidiš (ne: vidi človek ali Bog varuj: se vidi!)

Spisje je kakor vrt poln dišečega cvetja in belih metuljev in učenec je ondi vsaj za 40 minut spet otrok!

Marija Kmetova.

Iz pouka v kmetijstvu na ljudski šoli.

Pouku v kmetijstvu se ne pripisuje na ljudski šoli tista važnost, ki jo v resnici ima. Hvala Bogu, da so učni načrti prožni in omogočujejo tako učitelju, posvetiti mu marsikatero uro! Danes je to še lažje, ker stori tudi »Naredbeni list« večkrat kaj v prid temu pouku.

Že pred vojno sem poučeval v kmetijstvu po premišljenem načrtu. Ko pa sem se povrnil po 41 mesečnem vojaškem složbovanju v šolo in začel zopet poučevati, mi moj načrt iz prejšnjih let ni več zadostoval, zakaj razmere so se od tistega časa popolnoma izpremenile. Pouk pa mora temeljiti na resničnih razmerah, če naj bo uspešen.

Cilj je torej stal pred memoj.

Stikal pa sem še za vodnikom pri tem pouku. Čitam to in ono. Ob čitanju »Gospodarskega Glasnika« si rečem: Gospodarski Glasnik bodi od danes moj voditelj pri pouku v kmetijstvu!

Dvakrat na mesec me obišče in pove, kaj je treba storiti in kedaj, da se kmet obvaruje škode, kaj, če se je škoda zgodila, da se odstrani ali zmanjša. Dasi je pa obisk redek, vendar izvem dosti, večinoma preveč, da bi mogel vse uporabiti v šoli. Izberem le tisto, kar je za naše razmere najpotrebnejše.

To je prijeten pouk zame in za otroke. Je pač zrasel iz življenja in meri v življenje, vse bolj, ko opisovanje živalij, rastlin in rudnin po tej ali tej metodi. Vendar omenjam, da uvidevam opravičenost tega na srednji stopnji. Na višji stopnji na deželi pa nima mesta.

Pred kratkim je bilo. Kakor marsikje tako so tudi pri nas polegla žita, da je groza. Kaj je bližje ko vprašanje, zakaj so polegla in kaj je treba storiti, da se poleganje žita drugič omeji ali celo zabrani.

Po razgovoru o tem pridem domov in najdem na mizi svojega vodnika, »Gospodarski Glasnik«. Preberem »Vsebino« in najdem med drugim: »O poleganju žit«. Poiščem stran 68. in berem. Zadovoljen odložim list, zakaj snov za prihodnjo uro v kmetijstvu sem imel, kakor sem si jo želel.

V jutro na dan, ko mi je bilo govoriti o izbrani snovi, prečitam članek še enkrat, a s svinčnikom v roki. Še en pogled na besede nad črtami, pa grem v šolo.

Ura za kmetijstvo. Šlo je, da si boljše ne morem misliti. Zadovoljno sem si mel roke ob sklepu ure.

Sapient! sat!

F. H.

Mapa katastralne občine.

Popisovati mi je bilo zemljišča in to na podlagi mape katastralne občine. Pri tem sem se čudil, kako malokateri jo ume čitati. In vendar ni to posebna težava. Seveda se je treba malo učiti.

Ne spominjam se, da bi me bil kdo s pisano ali govornjeno besedo opozoril, da bi sprejel mapo kot predmet proučevanja v šoli. Šele življenje me je opozorilo nanj.

Oboženi z mapo katastralne občine, iglo magnetnico, merilnim trakom, koščkom papirja in svinčnikom zapustimo lepega popoldne šolsko sobo in korakamo pod milo nebo. Na meji katastralne občine obstanemo in položimo mapo po igli magnetnici na tla. Nato si zapomnimo, kaj pomenijo razne barve. Pri tem upoštevamo vprašanje »zakaj?« ker spada prav k bistvu otrokovemu.

Nato se dvignemo ter gremo dalje. Pri tem iščemo polja, travnike, skratka vse, kar se nudi na mapi. Tudi nasprotno pot ubiramo, t. j., kar kaže mapa, poiščemo v naravi. Po teh vajah dajemo njivam, travnikom itd. številke ter se od številke obračamo na naravo.

Merilo. 14,4 m široka njiva ima na mapi 5 mm širokosti. Na podlagi tega najdemo, da je njiva v resnici 2880krat širša kakor na mapi. To število si zapomnimo in z njega pomočjo izračunimo istinito dolžino in širino raznih parcel, ko smo zmerili parcelo na mapi.

Geometrijsko oblikoslovje. Izračunili smo ploščine pravokotnika, kvadrata, trikotnika in še drugih likov.

Parcela št. toliko in toliko je zasejana z dvema plodovinama, tremi plodovinami. Ko smo zmerili potrebne razširnosti, najdemo površino, ki jo zavzema vsaka plodovina.

Čas je potekel, vrnemo se pevaje v šolo. Mislim, da čas mi bil izgubljen; narobe, da sem ga dobro porabil.

F. H.

NARODNO BLAGO.

Slovenski pregovori, prilike in reki.

Nabral Fr. K o c b e k.

Krevlja se burkelj zadeva.
Kri se ne zataji.
Krivo stečeno, ni nikdar blagoslovljeno.
Kruha lačen, palce siť.
Kruh, ki ga srp žanje in motika koplje, vsak je dober.
Kvarta dobro greje, slabo oblači.

Lahko v mošnji, težko pri srci.
Lastna hvala, cena mala.
Lastna hvala, raztrgana halja.
Lastna hvala se po blatu valja.
Lastna hvala se pod mizo valja.
Lastna hvala smrdi.
Laže češ kupiti sena s koso, nego z mošnjo.
Laž hodi ob enej nogi.
Laž in zvijača pogine, samo resnica in pravica ostaneta.
Lažje je reči, tukaj sem, nego kje sem.
Laž je kakor šilo v žepu, ne more se dolgo zatajiti.

Lenoba je mati vseh pregreh.
Lenuh ima v ustih pipo, na glavi pa bibo.
Lenuha čaka stfgan rokav.
Lepa beseda glave ne odseka.
Lep črevelj vidiš, a ne veš, kje me gloje.
Lepo je kalina gledati, žarka zobati.
Ljubezen skrita je res sladkota, ali ko je sila očita, še večja sramota.
Ljubo doma, kdor ga ima; kdor ga nima, pa za njim kima.
Ljudi od ljudi, ljudje k ljudem.
Ljudje so za nas zidali, mi pa za ljudi.

Maček je hud na svojem mestu.
Mačka se ne kupuje v žaklju.
Mačka v rokavicah miši ne lovi.
Mačkine solze so lažnjive.
Majhen lonček nenadoma skipi.
Majhni dež, zlati voz.
Mala maša za suknjo praša.
Male grehe grizemo, velike cele požiramo.
Mali in gosti dobiček je boljši, kakor velik in redek.

Martinske noči pojedjo volove moči.
Med dosti kmeti je malo kmetovalcev.
Medved s kožo plača.
Med dvema zlema izvoli si manjše.
Megla sv. Vida in turška vojska vse vzame.
Meni eden danes več velja, ko tebi jutri dva.
Meni so vse kosti na mestu.
Mera in vaga v nebesa pomaga, pa tudi v pekel.
Milost je božja, mogočnim gospodom izročena.
Miš zbira, kokoš pa razkapa.
Mi za volka, a volk izza brda.
Mlad berač, star brez hlač.
Mladih ne sodi (prenaglo), mrtve budi (spostu).
Mladih ne sudi, mrtvih ne budi.
Mlad se navadi, star dela.
Mlečna kaša je otročja paša.
Mlinarja premeniš, a tata ne.
Mnogo besedi, malo prida.
Modra beseda ne leži v trugici, ampak hodi po ulici.
Modri nosi jezik v srcu, nespametni pa srce na jeziku.
Modrost je boljša, kakor zlato in srebro.
Moraš je hujši ko nečeš.
Morje pomore in razmore.
Most ni samo za jednega.
Mož-beseda velja.
Mož beseda več velja, kakor kup srebra.
Mož se meri od nosa gori.
Mrtve Bog pomiluj, a nas ne zabi.
Muha brenči, dok v gnoj pade.
Muha ne hvali orla.

Na črez se lahko reče — da.
Nadloga skuša prijatelje.
Nad vsako našo stopinjo čuje Bog.
Nag sem prišel, nag zopet pojdem.
Naglo storjeno, gotovo skaženo.
»Naglost ni dobra«, je rekel polž, ki je za svojo bolano ženo sedem let čez prelaz vino nosil in zvrh prelaza na tla padel.
Najboljša luč je Bog.

- Najlepši zakladi so za gospodinjjo, če ima s
platnom napolnjeno skrinjo.
- Naj oči vidijo, ušesa čujejo, samo da srce,
jezik in solze mirujejo.
- Naj se kaka reč še tako skrbno skrrije, po-
prej ali poslej jo gotovo solnce obsije.
- Na koncu jezika je pot.
- Na mlačno juho pihati.
- Narava ima svoje postave
- Narod brez narodnosti je telo brez kosti.
- Na svetu je večkrat lice, daleč od resnice.
- Na svetu ni človeka, da bi vstregel vsem
ljudem.
- Navada je železna srajca.
- Ne bodi taka mevža!
- Nečem se z bikom bósti!
- Ne čuvaj se psa, ki laja, nego ki molči.
- Ne išči dlake v jajci!
- Ne je se tako vroče, kakor se kuha.
- Ne kali vode, kjer moreš piti.
- Ne kupuj mačka v vreči.
- Ne maram za velik lonec, ker se iz malega
najem.
- Ne more jeden trebuh na dva pira.
- Ne po našem hotenji, nego po božjem dopu-
ščenji.
- Ne samo vražje, nego prevražje .
- Ne snubi se nevesta za deklo, ampak za
gospodinjjo.
- Ne sramuj se česa prositi, kajti ves svet
stoji na prošnji.
- Nesreča hitro pride, pa po malem odide.
- Ne stori kruha moka, nego roka.
- Ne škoduje toliko večerno sedenje, kakor
jutranje ležanje.
- Ne takni se tujega polja, da se ne takne tvo-
jega zla nevolja.
- Ne tisti, ki začne, temuč tisti, ki dovrši,
slavo dobi.
- Ne vemo, kaj imamo, dokler ne izgubimo.
- Nevesta bogata je rada rogata.
- Ne vleci pesje tace na mizo, ki pod mizo
spada.
- Ni človek (nego angelj), ki ne falj; ni brod
(nego korito), ki ne jadrj.
- Nič ni tako skrito, da bi ne bilo kedaj očito.
- Ni ga podjeda od hudega soseda.
- Nikdar me solnce ne svetj.
- Nikdo ni popolnoma.
- Nima ga okroglega.
- Nima palec jezika.
- Ni moder, kdor veliko reči zna, ampak ta,
kdor zna, česar mu je treba.
- Ni muhe ne pusti na njega sestj.
- Ni prislovice brez resnice.
- Ni rekel ne bev, ne mev.
- Nisi zadovoljen, ako ti kokoš dve jajci na
dan ne znese.
- Ni treba gledati, kje mačka spi, da le miši
lovi.
- Ni učitelja do potrebe.
- Ni vse za vse.
- Ni vse zlato, kar se blešči; ni vse nóro, kar
se vrti.
- Ni v vsaki luknji rak.
- Nobena pesem ni tako dolga, da bi se ne iz-
pela.
- Nobeden se ni navajen rodil.
- Noč je človeku neprijazna.
- Norec je norec, ta pa še večjji, ki ga po-
sluša.
- Nova vreča, nova sreča.
- Običajj od starine so jaki ščit domovine.
- Obleka ne stori moža.
- Obljuba dela dolgove.
- Oče priteče, krv odteče; sosed priskoči in
hoče pomoči.
- Očeta in matere ne žali, sicer ti sročja preide.
- Očeta in mater pusti; a sosedu ugódi.
- Oči padejo na mlade ljudi.
- Od boja nima nikdo loja.
- Od hudega dolžnika vzemi tudi pleve.
- Od malih ptic se orli žive.
- Od sape ni kaj živetj.
- Od ure do ure Bog pomore.
- Od velikih obetov in dolgih svetov je malo
upatj.
- Od zločestega dolžnika tudi krava brez
mleka.
- Ogelj iz pepela speče bolje, nego ki sveti.
- Oko v srce okno.
- On bi se narógal pticj letečj.
- O povodnji ne prevaža brodnik.
- Orel orla plodi, sova sovo rodi.
- Ovca cela, volk pa sit, to ne more bit.
- Oves konja spodbada.
- Pajek išče strup, bučela pa med.
- Pamet je boljša ko žamet.
- Pamet svet uživa.

Peč se od daleč ne pozna, če je vroča:
 Pesem preganja človeku skrbi.
 Petek — slab začetek.
 Pet krav za en groš.
 Pijanci in kvartavci ne bodo videli božjega
 krašestva.
 Pitavca ne obesijo.
 Pitje in kajenje ti krajša življenje.
 Plačniku je dobro ko mravlji; mravlji v sta-
 rosti krila narastó, a on penzijo dobi.
 Plašč se ne dela samo za jeden dež.
 Počasi po kamenji.
 Podpore otrok se nadejati je naravno, a go-
 ljufivo.
 Pogače ni brez muke.
 Po gladkih cestah je lahko voziti.
 Po glasu spoznaš ptiča, po šapi leva...
 Pohlevnih ovc gre veliko v hlev.
 Pokornih glav sablja ne seka.
 Pol sveta je za prodati, a pol za kupiti.
 Pol sveta na dobrih ramah sloni.
 Pomisli, preden kaj rečeš; tudi beseda člo-
 veka ubije.

Ponižen odgovor zlomi jezo, črna beseda
 pa jo užge.
 Po prašanji se daleč pride.
 Posojilo se povračila veselí.
 Po vetru plašč.
 Po vojski je dosti junakov.
 Pozimska od juga in fantovska obljuba nič
 ne velja.
 Pozni otroci, rane sirote.
 Pravica se rada skaže.
 Prazen klas stoji pokonci.
 Prazen žakelj ne stoji po konci.
 Preden sedež, poglej na sedež.
 Prehvaljena juha rada izkipi.
 Premoženje gre curkoma dolí, po niti pa
 gori.
 Prepelica poje: Pojd' pomoč, pojd' pomoč!
 Preveč še s kruhom ni dobro.
 Previdnost nikdar ne škoduje.
 Prijatelja je lažje najti, ko obdržati.
 Prilizovalcu ne zaupaj.
 Pri majhni vodi se lažje napije, nego pri ve-
 liki. (Dalje prih.)

SLOVSTVO.

A. OCENE.

Dr. Alojz Zalokar: O ljudskem zdravju.

¹ Cena s poštnino 4 K.

S to knjigo je Tiskovna zadruga v Ljubljani otvorila svojo zbirko političnih, gospodarskih in socialnih spisov. Ne vem, ali je postala ta knjiga namehoma I. zvezek imenovane zbirke ali le slučajno, ker drugih rokopisov ravno ni bilo na razpolago. Gotovo pa je to umesten začetek: ta knjiga je program pre-rojenega in prenovljenega slovenskega na-
 roda.

Kot prvo delo te vrste na Slovenskem ne more biti popolno, zlasti zato ne, ker se naša uradna statistika, ki tvori podlago Zalokarjevega dela, ne ozira na naše narodne potrebe. Vendar prinaša knjiga toliko zani-
 mivih podatkov in toliko novih misli, da bi jo moral čitati vsak naš človek.

V uvodu nam p've pisatelj vodilno misel svojega prizadevanja; Davorina Trste-
 njaka zahtevo: »Pri nas mora biti, ker smo majhen narod, vsak narodnjak velik značaj»

prenese na zdravstveno polje: »Pri nas mora biti, ker smo majhen narod, vsak poedinec fizično popolnoma zdrava«.

V poglavju o plodovitosti nas pre-
 seneti rezultat, da je slovenski del
 Štajerske manj plodovit nego
 nemški. Do tega rezultata pride pisatelj
 po teritorialnem principu, kateremu se po
 njegovih izvajanjih ne da oporekati. Tudi na
 Goriškem je plodovitost v slovenskih okrajih
 manjša nego v italijanskih. Glede Koroške
 je malokomu znano dejstvo, da se tam poro-
 di več nezakonskih otrok nego zakonskih.
 Pisatelj zaključuje to poglavje s stavkom:
 Na narodno-gospodarskem polju je v prvi
 vrsti treba iskati sredstva, s katerimi bi se
 dala plodovitost izdatno dvigniti.

Jasno je, da imajo gospodarske razmere
 tudi na umrljivost velik vpliv. Ena naj-
 nevarnejših bolezni je jetika, ki je na Slo-
 venskem močno razširjena. Sicer naš pisatelj
 nekoliko potolaži z nezanesljivostjo uradne
 statistike glede vzroka smrti, pritrditi pa mu

moramo, da je treba na široko in globoko zasnovati obrambni boj proti jetiki. Spominjam se iz dijaških let, da je v enem samem letu (1900) jetika pobrala 10 meni znanih slovenskih visokošolcev.

V večini slovenskih okrajev je plodovitost manjša, umrljivost pa večja nego povprečno v Avstriji, tem manjši je torej na ravni prirastek Slovencev. Resnični prirastek je še manjši zaradi izseljevanja in potujčevanja. Potujčevanje vidi pisatelj samo v obmejnih slovenskih pokrajinah. Kdor pa pozna šolske razmere na Kranjskem, ta ve, da se tudi tam mnogo slovenskih otrok odtuji svojemu narodu. Kratek pogled na ostale Jugoslovane kaže, da je umrljivost v Bosni in Hercegovini precej večja (26.5%) nego v Srbiji (24.3) in Bolgariji (23.9) in to v kljub tolikslavljenu kulturnemu delu v okupiranih in pozneje anektiranih deželah.

V poglavju o padanju števila porodov pride pisatelj do zaključka, da postaja to dejstvo tudi za Slovence aktualno.

Vpliv spolnih bolezni na plodovitosti je vsled razširjenja spolnih bolezni v vojski zelo važen in zasluži vso pozornost.

Še važnejše je poglavje o umrljivosti dojenčev. Kogar ne gane umiranje teh nedolžnih črvičkov samo na sebi, ta bo vsaj pristopen materialni strani tega vprašanja. Leta 1912. je umrlo na Kranjskem 2581 otrok, ki še niso dovršili enega leta; stroški ob času nosečnosti, poroda, krsta in v prvih dneh po rojstvu se cenijo za te otroke nad četrt milijona kron, to ali še večjo svoto je torej dežela izgubila v enem letu, ne da bi z novorojenimi pridobila nove delavne moči. In zopet pokaže pisatelj s prstom na žalostne koroške razmere. V slovenskem okraju velikovškem je plodovitost nizka, vrh tega pa še umrljivost dojenčev precej visoka.

Prihodnje poglavje govori o vplivih svetovne vojske. Ti bodo za nas Slovence veliko hujši, kakor bi se dalo sklepati iz raznih več ali manj oficiozних optimističnih števil. Julija leta 1916. smo našli v slovenski vasi na Štajerskem 17 v vojski padlih, t. j. skoro 3 % vseh vaških prebivalcev (okoli 600). Dva meseca pozneje sem pri ogledovanju neke cerkve na Zgornjem Av-

strijskem videl tablo, na kateri so bili zapisani padli župljani; seznam je segal do avgusta 1916 in je imel 26 imen, torej komaj 1% cele župnije (okoli 3000 duš), ki je tudi kmečka. Slovenski trg z 1200 prebivalci je imel do julija 1918. 32 padlih, t. j. 2²/₃%. Niso zastoj poslanci v državnem zboru zahtevali statističnih podatkov. Opiranje na izkušnje Nemcev v nemško-francoski vojni leta 1870. do 71. je tudi nevzdržljivo. Majhno bavarsko mesto (5000 prebivalcev) je izgubilo do oktobra 1916 že 42 padlih, l. 1870/71 pa so padli 4 iz tega mesta, kakor kaže spominska plošča v cerkvi.

Tudi deficit na porodih v vojnih letih je pri Slovencih veliko večji nego pri avstrijskih Nemcih. Neka gospa, ki je bila letos junija na Zgornjem Avstrijskem, se je začudila nad množino majhnih otrok in nosečih žensk, kar je pri nas v vojni dobi redka prikazen.

Pisatelj nas tolaži z medicinsko znanostjo, ki ima sredstva, da reši narod in mu vrne zdravje. Zato je potrebno, da je dovolj zdravnikov, teh pa pri nas žalibog zelo manjka!

Bolj kakor vsi politični govori in najradikalnejše deklaracije kriči ta knjiga po državni samostojnosti našega naroda, ne da bi pisatelj z besedo omenil to zahtevo. Dejstva govore. —a.

Publikacije »Matica Hrvatske« za l. 1916. »Matica Hrvatska« nam je dala za l. 1916 prav bogat književni dar in sicer:

1. Dante Aligheri — Božanstvena komedija. Treči dio: »Raj«. Preveo i protumačio Iso Kršnjavi. — Ker objavlja v »Dom in Svetu« I. Debevc v slovenščini »Božanstveno komedijo« in sicer drugi del: »Vice«, upamo, da bo sedaj prav dobro došel marsikateremu čestilcu nesmrtnega pesnika »najveličanstveniju pjesmu svjetske književnosti« hrvatski prevod tretjega dela »raj«. —

2. Dr. Oton Kučera: »Gibanja i sile«. Crtice iz mehanike neba i zemlje. Jako popularno in lahko umljivo pisana knjiga nam na 467 straneh opisuje gibanja in sile našega vsemirja in zemlje. Knjigo spolnuje premnogo slik in prav priprostih, lahko umljivih slik iz črtežev, in vsled tega jo bo lahko s pridom bral tudi vsak količkarj

hrvatskega jezika zmožen lajik. Posebno dobro bo došla knjiga naši učeći se mladini, da ji ne bo treba segati po nemških, često tako dragih knjigah.

3. Vjekoslav Klaić: život i djela Pavla Rittera Vitezovića — 1652—1713. — Neumorni zgodovinski raziskovalec Vjekoslav Klaić nam je podal v tem životopisu natančno sliko desne roke našega nesmrtnega Valvazorja— Pavla Rittera Vitezovića. Kdor se hoče natančneje poučiti ravno o dobi Valvazorjevi, bo moral vzeti v roke to Klaićevo delo, kajti še le na podlagi tega dela bo spoznal Valvazorja in Pavla Rittera.

4. Vladimir Nazor: Stoimena. Priče. — Slovenski javnosti že znani pisatelj. («Slovenska Matica» je izdala 1. 1908 njegovo delo »Veli Jože«, »Istarska priča« —) je izdal tu štiri krasne črtice in sicer »Mrtvo ostrvo«, »Otac«, »Snježana« in »Stoimena«. — V letošnjem »Dom in Svetu« št. 3. in 4. prinaša Joso Benac obširno pisan esej ravno o »Vladimiru Nazoru«, zato bo pač to delo dobro došlo v boljše spoznavanje tega pesnika in pisatelja. —

5. Marin Bego: Novele. — Obsegajo ti-le štiri slike: Prodavačica cvijeća; Jelica; Ošteta; Dvije sester. — — Vse štiri novele so jako živahno in plastično pisane, a kateri bi prisodili prvenstvo, je pač teško povedati, kajti to je pač le stvar okusa. Ugajale bodo vse štiri.

Ker nam je vjedinjenje vseh Jugoslovanov prešlo tako v kri in meso, da se ga zaveda že vsak sračnik, upamo, da se nam ravno to spoznanje rodi tudi ono željo po spoznavanju literature naših i južnih sosedov, da bomo segali prav radi po delih v originalu tako Hrvatov kakor tudi Srbov, kajti le s pridnim branjem njih del v originalu bomo prišli slednjič do spoznanja, da je njih jezik naš jezik, in branje takih del nam slednjič ne bo povzročalo nikakih težav. In le na ta način se bomo spoznali do dobrega in naše duševno obzorje bo obogatelo v prav mnogem oziru. Iv. Šega.

B. KNJIŽEVNE NOVOSTI.

Davorin Trstenjak: »Prirodopis u narodnoj školi«. Knjiga deli se na ove glave: Pred-

govor. — Prvi dio. I. Zadaća prirodopisne nastave. Vježbanje osjetila. Stjecanje korisna znanja i ustuk praznovjerica. Spoznanje jedinstva prirode. Duhovni razvitak. Moralni razvitak. Religijski i estetički razvitak. Prirodni idealizam. Ljubav prirode. — II. Metode. Učevni rad. Učevni oblik. Učevni način. Metodički stupnjevi. Metoda i šablona. Ni odveć ni premalo metode. Koncentracija nastave. — III. Učevno gradivo. Izbor gradiva. Raspored gradiva na razrede. — IV. Učila. Antropologija. Životinjstvo. Bilinstvo. Rudstvo. Školski vrt. Muzej i druge zbirke. — Drugi dio. I. Životinje. Pas. Mačka. Krava. Ovca. Vrtoglavica. Konj. Svinja. Koškoš. Guska. Golub. Sjenica. Šaran. Štuka. Gušter. Rak. Bjelouška. Žaba hrštenica. Hrušt. Pčela. Lepir. Vrtni puž. Lisica. Vuk. Krt. Jež. Sob. Deva. Slon azijski. Šišmiš. Zec. Vjeverica. Srna. Magarac. Sove. Orao. Trčka. Kos. Lastavica. Ridovka. Svilac. Rogać. Medvjed mrki. Lav. Tvor. Lasica. Kit. Kljunaš. Crni pijetao. Kukavica. Afrički noj. Roda. Kornjača. Krokodil. Daždvenjak. Som. Tukac. Bezupka. Mrav. — Bilje. Trešnja. Jabuka. Korun. Kuruz. Žitarice. Lan. Kopnolja. Trubeljika. Omorika i jela. Hrast. — III. Rude. Sol. Vapnenac. Željezo. Kameni ugajl. Petrolej. Šljunak. Sadra. Bakar. Živa. Zemlja oranica. Rude. Borba za bitak među rudama. — IV. Postajanje života. Sunce. Stanica. Jaje. — V. Čovjek.

Knjiga ima 18 i pol arka (296). Posvećena je uspomeni Jana Amosa Komenskoga (325-godišnjice njegova rođenja) i urešena njegovom slikom. Stoji 5 K. Poštarina 50 fil. od komada. Sakupljačima dajem na 10 komada jedan besplatno. Knjiga je lijepo opremljena. Dobiva se kod pisaca u Zagrebu, Prilaz 22.

Istotam dobivaju se još ove knjige: Kulturni uzgajatelji, 3 K 5 fil. poštarina 50 fil.; Nagrade i kazni 3 K 80 fil. poštarina 50 fil.; Uzgoj čovjeka borca, 4 K, poštarina 50 fil.

Propast svijeta izašla je kao IV. knjiga »Popularne biblioteke«. U toj živoj viziji budućnosti iznosi slavni francuski astronom Flammarion astronomijske, geolojske, meteorolojske, fiziolojske teorije o vjerojatnoj propasti svijeta. Sve je tu pisano velikom naučenjačkom spremom i bujnom fantazi-

jom, a okvir je tome svemu jedan događaj u 25. stoljeću. Rodu je ljudskom zaprijetila opasnost: sraz kometa sa Zemljom. Mi proživljamo s tadašnjim ljudstvom strašnu krizu, prisustvujemo raspravama o čudnom tom događaju, slušamo najodličnije učenjake i filozofe, među kojima se navlastito ističe »nezavisni hrvatski biskup Mayerstross« smionim svojim razlaganjima, slobodnim svojim mislima. Knjiga je ukusno opremljena i sa 60 slika ukrašena.

Cijena je knjizi neuvezanoj 4 K 50; uvezanoj 5 K 80. Za pretplatnike »Prirode« nevezana 3 K 40, a uvezana 4 K 40. Naručuje se uz unapred poslan novac kod uredništva »Prirode«, Zagreb, Demetrova ul. 1, te u svakoj boljoj knjižari.

»Dobrodelna knjižnica«. Leto I. št. 8. do 10. Izdaje društvo »Dobrodelnost« u Ljubljani. — Izhaja 15. vsakega meseca. — Celoletna naročnina K 6.—, posamezni zvezek stane 50 vin. Poročilo o dobrodelnem shodu z dne 27. septembra 1917 ima naslednje vsebino: Blagor usmiljenim! (Dr. Fran Jež). Mir in ljubezen — največja dobrota. (Dr. Fran Jež). Nravna propadlost in sredstva zoper njo. (Dr. Ant. Zdešar). Vojna in mladina. (Fr. Milčinski). Oskrba vojnih sirot. (Anton Mrkun). Preskrba invalidov. (Ivan Šubic). Pomoč beguncem in obnovitev Goriške. (Dr. Fr. Pavletič). Referat M. Štupce »O ženskem vprašanju« je izšel v posebnem (7.) zvezku te knjižnice, ki jo sploh toplo priporočamo, kakor tudi društvo »Dobrodelnost« samo, ki je zasnovano na podlagi krščanske ljubezni in ne dela pri izvrševanju svojih poslov nikakega razločka med pomoči potrebnim. V Dobrodelni pisarni se lahko naroči »Dobrodelna knjižnica (6 K celoletno) in glasilo »Dobrodelnost«, list »Zlata Doba« (4 K veloletno).

C ČASOPISNI VPOGLED.

»Napredak« — naučna-pedagoška smotra. Izdaje hrvatski pedagoško-književni zbor. — Tečaj LVIII. — Zagreb 1917. — Štamparija i. litografija C. Albrechta. — Glavni urednik Stjepan Basariček, saurednici: Josip Skavič, Davorin Trstenjak i Antun Tunjki. Z letnikom 1917 je zaključil »Napredak« svoje LVIII. leto in reči se mora, je vsebina tega letnika tako zanimiva, raznovrstna in aktualna, da je pač vredno, da si ga ogledamo natančneje. — Dr. F. Higij Mandič je

napisal velezanimiv in v vsakem oziru tako aktualen članek po naslovom: »Ispitivanje inteligencije u djece«, da ga toplo priporočamo ne-le svakemu učitelju, ki se hoče natančneje poučiti o tem vprašanju, priporočamo ga i toplo svakemu c. kr. okr. šol. nadzorniku v podrobno študiranje, kajti le ta članek bo marsikaterega privedel do drugačnih nazorov, kakor jih ima sedaj o šolstvu sploh in posebej o učiteljstvu. Tudi lajku bo dobro došel! Članek se deli v te-le pododdelke: a) Eksperimentalna istraživanja; b) Pojedini testovi; c) Pokušaji o pamčenju; d) Testovi iskaza, definicija i kombinacija; e) Skupine testove-serije; f) Tipovi darovitosti; g) Kriična promatranja; h) Što se dađe ustanoviti; i) Proračunavanje ukupne-ga razvitka; j) Pobliza određenost toka razvitka. — Avtor dr. H. Mandič se opira pri svoji razpravi na francoskega učenjaka pedagoga Bineta, ki je hotel prideti eksperimentalnim potom do metode, kako naj se doseže nekak pregled posameznih učencev inteligence in darovitosti za pozpeše socialno življenje. Seveda se v razpravi citirajo še drugi pedagoški veliaki o tej stroki, kakor Stern, Meumann, Spearman, Simon in drugi. — Na strani 95. pravj avtor doslovno: »Poku znanje učenikovo nije pak dovoljan kriterij za ocjenivanje darovitosti, a školski izpiti uzbuduju kadštvo tako čuvstva učenikova, da se ne može ustanoviti pravo njegovo znanje. Kod ispita mnogoput djeluje naime nervoznost i uzrujanost tako, da nastaje u svijesti braznina, iščezavaju naime spoznaje. Ocene pak učitelja mogu često biti subjektivne. Može tu utjecati simpatija ili antipatija, nervoznost, uzrujanost i druga duševna stanja učiteljeva. — Avtor prihaja sklepčno do zaključka, da se natančne stopnje inteligencije pri posameznih učencih pač ne dá z natančnim merilom izmeriti, kajti merodaini pri tem vprašanju niso le izpiti posameznikov, temveč v mnogo višji meri mora prideti tu v poštef celokupno življenje do-tičnika.

Z mladeniško idealnostio in navdušenostio je pisal M. Šević svoj članek »Autoriteti u odgajanju«. Ozira se na nemškega misleca Paulona, ki je pač spisal premnogo temeljitega, a če človek živi v današnjem veku, s svojo naravnost miljonsko plačo — ko se je vse življenje podražilo za 400%, no potem se pač more čuditi, da se dobe med nami idealisti. — Ne le zgodovinsko zanimiva, še bolj zanimiva radi nazorov je razprava, ki jo je priobčil Ivan Martinović »Iz povijesti krajiškoga pučkog školstva«. Tu nava-

ja doslovno navodilo za pouk v nemščini, ki ga je izdal l. 1850. Nikola Hadžić, ravnatelj in okr. šol. nadzornik v slavonsko-sriemski Krajinii pod naslovom: »An sämtliche hierländige Ober-Trivial- und deutsche Gemeindeschulen«. On razvija v tej okrožnici tiste misli o pouku nemščine v onih šolah, ki jih obiskujejo nemški otroci, ki jih odobravajo vsi pedagogi, da se more doseči dober uspeh v nemščini le tedaj, ako se jo poučuje na podlagi materinščine. Z zanimanjem sem preštudiral ves priobčeni napotek Hadžicev in moram priznati, da je mnogo zlatega zrna v niem. — Pripominjam, da je bil Hadžić rojen l. 1791. v Mitrovici in je umrl l. 1871. v Zagrebu kot šolski ravnatelj in poročevalec o šolstvu v Krajini. — Št. D. Blažeković je objavil za spoznavanje narodne prosvete in narodnih običajev lebo razpravo: »Naše narodno uzgajanje u staroivjeri i tradiciji«. Razprava se naslanja na običaje — po večini nabrane v Bosni in Hercegovini, kjer so narodni običaji obdržali najlače staro patrijarhalno dobo, kajti tam še velja prislovica: »Bolje, da sela nestane, nego da izgine običaj«. —

Mnogo dobrega najdemo v oddelku »Praktična pedagogija«, ki ga urejuje Josip Škavič. Omenjamo, da je izmed 19 člankov poteklo ravno devet člankov iz peresa našega marljivega rojaka Davorina Trstenjaka, izmed teh omenjam le sledeče: »Moralna nastava«, »Samostalnost učenika«, »Čitanje s razumijevanjem i čuvstvom«.

Jako informativna in popolna sta dela: »Književna smotra« in »Obzor po pedagoškem svijetu«. — Prvi se ozira — pod uredništvom J. Škaviča po publikacijah izišle na hrvatskem jeziku, a drugi objavlja pregledno publikacije nemškega, češkega in angleškega naroda. Žal, da nismo v tem letniku zasledili nobeneocene slovenskih publikacij. — Tudi zadnji del: »Manji članci i bilješke« nudijo mnogo zanimivega in koristnega in tu je zopet zastopan naš D. Trstenjak z sedmimi članki izmed 11. —

Sklepno še to-le: »Napredak«, pedagoška smotra, ki je v ponos našem bratskemu učitelstvu, ni našel le med učitelstvom in hrvatskim razumništvom mnogo prijateljev in bralcev, temveč njegov dobri glas je dosegel tudi najvišjo inštanco hrvatskega šolstva: »kr. zem. vlada, odio za bogoštovje in nastavu«, je to-

dlo priporočila potom posebne okrožnice z dne 20. septembra 1917 »Napredak« vsem šolam, ker služi dobro učitelstvu in šolstvu...

In pri nas? — Naša revija »Popotnik«? Iv. Šega.

»Demokracija«, 8., 9. in 10. štev. I. letnika te socialne revije, na katero smo že opozorili v našem listu, so izšle skupno kot »Jugoslovanska številka« z naslednjo vsebino: Uvodnik (konfisciran). — Outlaw: Sile našega prebujenja. — Fran Albrecht: Molitev. — V. Korač: Proletarijat u Hrvatskoj i jugoslavenski problem. — Dr. A. Zalokar: Zdravstveni prepored. — Niko Bartulović: Demokratičnost Jugoslaventstva. — Pavel Flereš: Naše šolstvo po vojni. — Ferdo Kozak: Nekaj misli iz preteklega leta. — Abditus: »Daj nam naš vsakdanji kruh« (konfiscirano). — Oton Župančič: Slovanska lipa na Vaclavskem trgu. — ...: Ideja slovenskega naroda. —

Učitelje kot vzgojitelje naroda opozarjamo zlasti na članka »Zdravstveni prepored« in »Naše šolstvo po vojni« ter ju priporočamo v proučitev in tudi razpravo; a tudi ostali spisi v tej številki — dasi je cenzura nekatere močno pobelila — bodo marsikomu pripomogli do pravičnega umevanja jugoslovanskega pokreta po ujedinenju ter povzročili, da ne bodo zaman Župančičeve besede: »Kdor bi pogledal globoko, globoko našem narodu v srce, Bog ve, ali bi nam lahko zatrdil, da je pri nas, v Ljubljani, mozoča samo tako oreprosta, čudovita lipica? Odrješil bi nas, če bi nam povedal, da je.« Da je že, pa je s krepko besedo povedal Fr. Albrecht v svoji »Molitvi«:

»Zdaj si prekrstil nas, hlapce, ko v muki neznaniz
tehtal si dušo nam in preizkušal svoj rod...
—————

Vemo, verujemo; da se v ti noči trpljenja
mi prerodimo
svetli, bojarski in prosti mraku svojih črnih
usod,
ko budni stražarji na pragu smrti stojimo,
čakamo jutra življenja in ne zaspimo, Go-
spod!«

»Demokracijo«, ki se naroča v Ljubljani, Kolodvorska ul. 5 in stane vse leto 16 kron (posamezna številka po 80 h), prav toplo priporočamo. Frančev.

RAZGLED.

A. ŠOLSTVO.

Podatki o šolskem letu 1917/18 iz izveštij srednješolskih zavodov na Slovenskem. Po časovnih poročilih posnemamo:

Na c. kr. učiteljskih v Ljubljani je napravilo zrelostni izpit: na moškem 5 goincev (med šol. letom 8), na ženskem 42 gojenk.

Na zaposlovalnem tečaju c. kr. goriških učiteljskih v Trstu je zavod obiskovalo 54 goincev in 73 gojenk. Od teh je bilo odlično usposobljenih za vstop v višji razred v pripravljalnem tečaju 5, v prvem letniku 7, v drugem 3, v tretjem 0; usposobljenih 18, 21, 20, 11, neusposobljenih 9, 1, 0, 0. Pónavljalni izpit je dovoljen 5, 6, 2, 0 goincem oz. gojenkam. Zaradi bolezni ni bilo izprašanih 2, 2, 0, 0 gojenk. Vsi četrtoletniki so pripuščeni k zrelostnemu izpitu.

Na c. kr. državni gimnaziji v Ljubljani je napravilo koncem leta maturo 9 rednih dijakov, 1 eksternist in 3 eksternistinj; predčasno vojno maturo je napravilo 12 dijakov.

Izvestje ces. kr. druge državne gimnazije v Ljubljani izkazuje pod zaglavjem »Šola in vojna«, da je bilo to leto v aktivni vojaški službi začetkom šol. leta 6 profesorjev in 132 dijakov, potem so jih vzeli še toliko, da je bilo dijakov v vojaški službi 161. Odličnjakov je bilo koncem šol. leta na zavodu 31.

Na mestnem dekliskem liceju v Ljubljani je maturiralo 32 gojenk.

Škofijska privatna gimnazija v Št. Vidu je imela v tem šolskem letu 314 goincev, med temi 7 maturantov.

Na c. kr. državni gimnaziji v Novem Mestu je maturiralo koncem leta 5, predčasno pa 22 dijakov.

C. kr. višjo državno realko v Idriji je posečalo 96 dijakov in 10 privatistinj; po narodnosti so bili razen 1 Čeha sami Slovenci.

Samostojni gimnazijski razredi z nemškosllovenskim učnim jezikom v Celju. Učencev in učenk je bilo 163, po narodnosti razen 1 Čeha sami Slovenci. Odličnjakov je 22, za višji razred sposobnih 97, sploh sposobnih 21, ne sposobnih 21, ponavljalni izpit imata 2.

C. kr. državna gimnazija goriška. — (Zaposlovalni tečaji v Trstu). Vseh dijakov skupaj je bilo vpisanih 218, in sicer: v I. a in I. b razredu 116, v II. 44, v III.

23, v IV. 13, v V. 7, v VI. 9 in v VII. 6. Maturo je napravil 1 eksternist.

Na c. kr. državni gimnaziji v Celovcu je bilo v preteklem šolskem letu na humanističnem oddelku 285 Nemcev in 60 Slovencev. Na realnem oddelku 330 Nemcev in 1 sam Slovenec. Dijakov je mnogo na fronti, med temi najbrže precej Slovencev.

Na c. kr. pripravnic za srednje šole v Trstu je bilo vpisanih v obeh oddelkih z vzporednicami 196 učencev, med temi 15 hospitantini. Po narodnosti so bili vsi Slovenci. Obisk je bil vse leto navzlic težavnim razmeram popolnoma reden in učni uspehi prav povoljni. Med klasificiranimi je bilo skoraj tretjina odličnjakov.

Opomba uredništva: Na tem mestu bi radi pokazali celotno sliko našega srednješolstva, a naš šolski list je za to zadevne podatke navezal edinole na one, ki so izšli v naših dnevnikih listih.

Tridesetletnica državnega obrtnega šolstva v Ljubljani. Z zaključkom šolskega leta 1917/18 na državni obrtni šoli v Ljubljani slavi ta zavod tridesetletnico državnega obrtnega šolstva v Ljubljani. Iz skromne prvotne strokovne šole se je razvil v najvišjo vrsto obrtnih šol, kolikor jih je v Avstriji.

Prva slovenska meščanska šola na Štarskem se odprla s šolskim letom 1918/19 v Zalcu. Šola je deška, pristop pa imajo tudi deklice kot hospitantije. Učni jezik je slovenski, vendar je preskrbljeno za temeljito priučenie nemščine kot drugega deželne jezika. Ta zavod ima trgovsko-obrtni značaj ter namen, da nudi prostemu narodu višjo in širšo naobrazbo za praktično življenje.

Državna navtična šola v Trstu začne s poukom v šolskem letu 1918/19. Učni jezik na šoli je sicer nemški, a šola je namenjena za učence vseh avstrijskih narodnosti, da le obvladajo nemščino toliko, da lahko slede pouku. Ker je vlada ustanovila ta zavod kot politično koncesijo avstrijskim Nemcem, je dala Jugoslovanom »kompencacijo« s tem, da je uvedla na državni navtični šoli v Kotorju hrvaščino kot učni jezik.

Šolske vesti iz Dalmacije. Društvo srednješolskih profesorjev in učiteljev v Dalmaciji je sklenilo naprositi šolske oblasti, da bi se poučevala na dalmatinskih srednjih šolah poleg srbohrvatske književnosti tudi slovenska. — To jesen se v Zadru odprla državna ženska realna gimnazija.

Analfabetske tečaje na Hrvatskem so sklenile prirejati slušateljice zagrebškega vseučilišča.

»**Češka politična šola**«. L. 1910. je takratna mladočeška stranka ustanovila »Češko učilnico za politične znanosti«, ki je prirejala stalno predavanja, a ne po čisto določenem značaju; tudi je imela boli strankarski značaj. Ta učilnica se zdaj preosnuje v politično šolo, naznani in naznotraj organizirano po zgledu Politične šole v Parizu. Nie učni načrt je že v diskusiji (»Sl. Nar.«).

Enotna šola v tujih državah. V Zürichu se začenja pouk z dovršenim šestim letom in obsega najprej šest let primarne šole. Po tej pa si učenec lahko prosto voli med dveletno dopolnilno (ljudsko) šolo, triletno sekundarno šolo, ki se končuje s štiriletnim seminarjem ali 4¹/₂letno industrijsko šolo, in med 6¹/₂letno realno gimnazijo in gimnazijo. — Na Danskem se začenja pouk z dopolnjenim sedmim letom. Po obisku štiriletno osnovne (ljudske) šole se pouk loči v triletno nadaljevalno ljudsko in štiriletno srednjo šolo. Ko dovrše učenci to, prestopijo lahko v enotni realni razred ali v triletno gimnazijo. Zadnja obsega tri oddelke: oddelek za stare jezike, oddelek za nove jezike in oddelek za matematiko in prirodoznanstvo. Ta šola je urejena na podlagi zakona iz leta 1903.

»**Šolstvo v Srbiji**« v hrvaščini. Spis »Šolstvo v Srbiji«, ki ga je priobčil lanski »Popotnik«, je prinesel v daljšem izvlečku letošnji »Hrv. Učit. dom« v skupni številki 8. do 10. s pripombo, da »ne če biti zgoraga, da našim čitačima bar u kratkim crtama predočimo sliko i razvitek srpskoga školstva, napose razvitat pučke škole prije ovoga velikog rata.«

Šole za žene. Na Pruskem so imeli načrt za take šole že od leta 1908., a šele ministrska odredba z 31. decembrom 1917 jih je uredila in bistveno izpremenila. Poslej se bodo razlikovale prave učenke od hospitantini. Šola za žene ne podaja nikake strokovne izobrazbe, marveč le splošno izobrazbo gojenk: Vpogled v potrebe in zahteve gospodinjstva, vpogled v skrbstvene naloge za telesno in duševno blaginjo otrokovo kakor tudi za blaginjo vseh družinstvenih udov in splošno nadaljno izobrazbo v svrhu okrepitev нравstvene osebnosti in včlenjenja posameznik v narodovem občestvu. Šola za žene je eno- ali dvoletna. Prva obsega 28 obilgatnih tedenskih ur; učni predmeti so: gospodinjstvo, nauk o prehrani, kuhanje in domače delo, zdravoslovje, računanje in knjigovodstvo, praktično delovanje v skrbstvu dojenčkov in otrok, skrbstvo bolnikov v družini in vzgojeslovje, zlasti ono, ki se tiče malih otrok. Razen teh predmetov, ki obsegajo 22 tedenskih učnih

na, zgodovina z državoiznanstvom in narodno gospodarstvo. V dveletni šoli se pridružilo še naslednji predmeti: gospodinjstvo v širši obliki, delo v kuhinji, hiši in na vrtu, šivanje in pranje obleke, zgodovina in oblikur, se poučuje v 6 urah še verouk, nemščička dobrotvornosti, pouk skrbstva dojenčkov, malih otrok in šolariev. — Dopršitev teh šol ni združena z nikakimi opravičenostmi.

B. TO IN ONO.

Šolstvo in narodna organizacija. V svoji funkcionalnosti je šolstvo odvisno od ureditve narodne organizacije. Če si stoje udje naroda avtokratsko in v kastah nasproti, ne bo privolil narod v enotnost šolstva, če bi mu pridigali o njeni potrebi tudi angeljski jeziki. Ko pa se zave narod svoje enotnosti, bo zahteval sam tudi enotnosti v šolstvu, pregnal bo stare nesocialne šolske diferenciacije ter si sam ustvaril smotreno enotnost v pouku in vzgoji. Zato nas ni strah za demokratizacijo šolstva, če se zave narod sam svoje nujne potrebe po demokratizaciji vsega narodnega organizma.

Bisivo pouka kot znanstveno delovanje zahteva tudi od svobodnih mojstrov, da se sami nadzorujejo na znanstvenih normah, da dokažejo sami ravno tam, kjer se gibljejo najbolj svobodno, da je njihovo delo res znanstveno utemeljeno. Pouk ima svoje znanstvene norme. Znanstveno določen je smoter; pravila urejujejo otroški razvojni postopek; na nje je omejen zunanji vpliv. (Seyfert: Die Unterr.-Lektion als didaktische Kunstform).

Inteligenca je po Sternu (Stern: Die Intelligenzprüfung...) »solašna zmožnost individua, da svoje mišljenje zavestno vzporedi na nove zahteve; je splošna duševna prilagoditev novim nalogam in življenjskim potrebam«. Po znaku novega loči tedaj inteligenco od spomina. »kojega teleološki osnovni znak je ohranitev in uporaba že danih vsebin v zavesti. Znak prilagoditve vsekakor dviga odvisnost možnosti od zunanjih momentov (od naloge, od življenjskih zahtev); s tem se loči inteligenca od genialnosti, koje bistvo je umerjeno na spontano novo ustvaritev. — Znamenje zmožnostne splošnosti loči inteligenco končno tudi od talenta, kojega karakterističnost obstoja ravno v omejitvi delovanjske zmožnosti na vsebinsko torišče. Inteligencen pa je le tisti, ki se novim razmeram duševno lahko prilagodi pod najrazličnejšimi pogoji in na najrazličnejših toriščih. Talent je pač materialna, inteligenca pa formalna delovanjska zmožnost.«

Normalni tip inteligence in drugi tipi (po Lipomannu v »Zschrft. f. angew. Psychol.«):

1. Inteligentni razpolaga z obsežnim predstavnim zakladom, z dobro razvito

fantazijo ter tedaj odklonjene predstave vedno lahko nadomešča z novimi. Zapornost in spomin sta dobra. — Duševni preprostež ima le mal predstavnih zaklad in je brez fantazije.

2. Inteligentni ima »nadpredstave«, zastavlja svojemu mišljenju »naloge«, skuša tudi nove zaznave podrejevati že danim »nadpredstavam«. Idejnobežni nima »nadpredstav«, marveč le asociira in zaznava; a ne »misli«. V redkih izjemnih slučajih govorimo o podrejenem mišljenju in o lahko-izbegavanju.

3. Inteligentni tudi »naloge«, ki so jih drugi stavili, lahko apercipira kot take ter jih napravlja za »nadpredstave« svojega lastnega mišljenja: lahko »sledi« razglabljanju drugih. Omejeni je tako zavzet od lastnega miselnega kroga, njegova pazljivost je tako fiksirana nad lastne »nadpredstave«, da ne razume »misli« drugih, ne »nalog«, ki mu jih drugi stavijo, ne tujih dokazov.

4. Inteligentni obdrži »naloge«, ki jih je napravil za svoje, v zavesti toliko časa, da jih reši. Površni, kojega pazljivost preveč fluktuirá, se zadovoljuje z nepopolno rešitvijo naloge in ne opazi protidokazov.

5. Pri inteligentnem »nadpredstava« v zavesti trajno funkcionira kot »naloge« in voliva s svojo ovirajočo funkcijo (kritiko). Nekritični, za katerega »nadpredstava« ne deluje dovolj ovirajoče, kateremu nesorlasia med posameznimi izkustvi in nadpredstavo ne delujejo dovolj neprijetno, ne upošteva protidokazov.

Učiteljska osebnost in umetniška vzgoja. »Govorite in delajte enkrat pred otroci prav iz lastne življenjske izkušnje, prav kakor vam je pri srcu in čudili se boste, s kakšnim zanimanjem in s kakšno pazljivostjo vam sledijo učenci. Naivno fino otroško čutilo takoi spozna: tukaj vre na dan življenjski vrelec, tukaj dobi vsakdo življenjsko vodo za svojo dušo, hrepenečo po življenju... Le mimogrede omenjamo, da s tega stališča lahko spoznamo vso vrednost, ki jo ima umetnost za vzgojo. V pravi umetnosti, bodisi v slikarstvu ali poeziji, v glasbi ali arhitekturi, stopa pred otroka v najjasnejši obliki kos osebnosti. In na tem kosu osebnosti se vžigajo iskre otroškega duha k svetlejšemu in gorkejšemu plamenu. Kar pa je na ta način prodrlo v človeško dušo in se tu vkoreninilo, to je postalo človeško pomembno, bodisi iz stroke verstva ali zgodovine, prirodoznanstva ali matematike; s tem so se položili temelji za vsebinsko polno svetovno in življenjske slike«. (Kirste: Das Prinzip d. Kindesgemässheit und seine psychol. Probleme).

Učni izleti. »Če hočemo, da nam prinašajo ti pravo vrednost, morajo biti predvsem

smotreni ter moramo premisliti, kaj hočemo na njih otrokom pokazati in koliko izletov za to potrebujemo. In sicer moramo snov, ki jo hočemo iz domače prirode na ta način pokazati otrokom, podati primerno razdeljeno na posamezne razrede in posamezna šolska leta, tako da se je priučil vsak otrok tekom svoje šol. dobe z lastnim naziranjem vseh najvažnejših pokrajinskih oblik svoje okolice z vsemi njenimi življenjskimi posebnostmi. Zato je potrebno, da učitelj sam prei obhodi vse kraje, kamor hoče peljati učence, ter točno določi, kaj se bo opazovalo. Neobhodno potrebna pa je tudi primerna priprava učnega izleta že v šoli, kjer povemo, kaj obiščemo in tam ogledujemo, da otroci že vnaprej vedo, kaj naj opazujejo. Risbe in notice morajo biti pri roki. Na ta način nudi lahko en sam izlet za vrsto ur in otrok snovi za šolsko delo... Učni izleti so sicer zelo naporni, a se ne dajo z ničemer nadomestiti. Zato naj bi se pri današnjem stanju učne umetnosti res več ne dogajalo, da se pri domoznanstvu popotuje le po zemljevidu«. (Herget: Logik und Unterr.-Lehre).

Domoznanstveni šolski muzeji. V Dresnu je ustanovilo učiteljsko društvo domoznanstveni šolski muzej, ki naj bo središče za poživljenje znanja in ljubezni domačije. Muzej obravnava dolino ob Labi od Pirne do Meissna z njenimi obromki po pokrajinskih in gospodarskih skupinah. Vsako okrožje tvori zaokroženo celoto ter združuje geološke, metereološke, zoološke, botaniške, prazgodovinske, zgodovinske in zemljepisne pokrajinske razmere. S stalnimi, pedagoško predelanimi razstavami hoče muzej z dopolnitvijo šolskih zbirk in šolskega pouka privzajati do tesnejših vezi z domačijo pri ljudstvu in predvsem pri mladini. Učitelju pa hoče pomagati pri spoznavanju domačih razmer za njegovo pripravo pri pouku in za njegovo nadaljno izobrazbo. — Sodimo, da bi bili taki domoznanstveni šolski muzeji prav koristna naprava po vseh krajih.

Dve pričji. V »Nast. Viesniku« l. 1918. je napisal na str. 286. dr. P. Strmšek naslednje: »Že pred desetimi leti je izdal prof. Jos. Kožuh v Celju knjigo »Navodilo h kartografičnim osnovam«... Pravi, da se v vsem desetletju ni prodal ne en izvod na leto.« — Tudi pred desetimi leti je izšla v založbi »Učit. Tovarisha« (kot ponatisk iz tega) brošurica »O šolski reformi«, ki jo je spisal prof. dr. Drag. Lončar, in kakor poročajo, se je prodalo te knjizice do danes deset izvodov. — Poročilo o teh dveh pričah zaključujem z besedami dr. Strmška, da »moramo imenovati brezbržnost, s katero je šla javnost preko te(h) knjig, naravnost naroden škandala.«

Franc ev.

Kranilnica in posojilnica „Učiteljskega konvikta“ v Ljubljani,

registrovana zadruga z omejenim jamstvom.

Zadružnik zadruga postane lahko vsak, kogar sprejme načelstvo. Delež 50 K se vplača naenkrat in se obrestuje po 5°/_o.

Vstopnine se plača 2 K.

Hranilne vloge se sprejemajo od vsakega, če tudi ni zadružnik. Obrestna mera je 4 ¹/₂ ^o/_o. Obrestovanje se pričinja s 1. in 16. vsakega meseca.

Posojila se dajo le zadružnikom na osebni kredit po jako ugodnih pogojih.

Informacije pošilja zadruga vsakomur franco, kdor vpošlje 25 h v znamkah. Na prošnje brez vpošiljatve navedenih znamk se **principielno** ne odgovarja.

Zadružni lokal je v Ljubljani, Frančiškanska ulica št. 6.

Uradne ure za stranke so izvzemši praznikov vsak četrtek in soboto od ¹/₂ 5. do ¹/₂ 6. ure popoldne.

JAN BAŠTA,

tovarna godal in strun

:: v Schönbachu v Chebu (Češko), ::

najznamenitejša tvrdka za godala, priporoča nedosežne koncertne in orkesterske gosli, viole, čela in base, citre, kitare prvega izdelka, prijetnega glasu in lahkotnega tona, lesena in kovinska pihala, izvrstne, zajamčeno trpežne strune za vsa glasbila, dovršene mojstrske gosli (18, 20, 24, 30 in 40 K). Ceniki brezplačno in franco. — Ceni in neposredni vir za nakup — Vsa popravila godal se opravljajo tukaj kar najceneje. Stare gosli in čela se zamenjavajo za nove.

